

**T.C.
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI FİNANS VE BANKACILIK ANABİLİM DALI
BANKACILIK VE FİNANS TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**İNŞAAT SEKTÖRÜ KREDİLERİNİN EKONOMİK BÜYÜMEYE
ETKİSİNİN ANALİZİ – TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

HAZIRLAYAN

HAYRİYE HARİKA AKBEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANKARA – 2022

**T.C.
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI FİNANS VE BANKACILIK ANABİLİM DALI
BANKACILIK VE FİNANS TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**İNŞAAT SEKTÖRÜ KREDİLERİNİN EKONOMİK BÜYÜMEYE
ETKİSİNİN ANALİZİ – TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

HAZIRLAYAN

HAYRİYE HARİKA AKBEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Şenol BABUŞCU

ANKARA - 2022

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 07/11/2022

Öğrencinin Adı, Soyadı: Hayriye Harika AKBEN

Öğrencinin Numarası: 22010323

Anabilim Dalı: Uluslararası Finans ve Bankacılık Anabilim Dalı

Programı: Bankacılık ve Finans Tezli Yüksek Lisans Programı

Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı: Prof. Dr. Şenol BABUŞCU

Tez Başlığı: İnşaat Sektörü Kredilerinin Ekonomik Büyümeye Etkisinin Analizi – Türkiye Örneği

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans/Doktora tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 70 sayfalık kısmına ilişkin, 05/09/2022 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %13'dür. Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

“Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını” inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:.....

ONAY

Tarih: ... / ... /

Öğrenci Danışmanı Unvan, Ad, Soyad, İmza:
Prof. Dr. Şenol BABUŞCU

.....
.....

TEŞEKKÜR

Gerçekleştirmiş olduğum tez çalışmasında yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren ve destek olan tez danışmanım Prof. Dr. şenol BABUşCU'ya ve Prof. Dr. Adalet HAZAR'a, çalışma hayatının karmaşasında akademik becerilerimi de geliştirebilmem için beni destekleyen iş arkadaşlarım Gökçe KOÇAK ve Bora ÖZEL'e ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli aileme teşekkürü borç bilirim. Çalışmamı yeğenlerim Uygur AKBEN ve Altuğ AKBEN'e ithaf ediyorum en güzel günlerde başarılarına ilham olması dileğimle.

ÖZET

H. Harika AKBEN

İNŞAAT SEKTÖRÜ KREDİLERİNİN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİNİN ANALİZİ – TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası Finans ve Bankacılık Anabilim Dalı

2022

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de kullandırılan konut kredilerinin ekonomik büyümeye etkisinin olup olmadığı belirlenmesidir. Bu kapsamda, banka kredilerini temsilen inşaat sektörüne verilen kredi hacmi olarak “nakdi krediler” ve “gayrinakdi krediler” değişkenlerinin toplamı alınmıştır. Bu veriler www.worldbank.org sitesinden alınmıştır. Böylece 2005-2021 dönemleri arasında Türkiye’de inşaat sektörüne verilen banka kredilerindeki büyüme hesaplanarak yeni bir değişken oluşturulmuştur. Bu hesaplama ise mevcut yılın bir önceki yıla bölümü ile yaşanan yüzdesel değişim elde edilerek gerçekleştirilmiştir. Bu değişkenin kısaltılması olarak “İSKBK” olarak kullanılmıştır. Ekonomik büyümeyi temsilen “GSYİH büyümesi” verileri kullanılmıştır. Bu veriler BDDK’nın ve Dünya Bankası’nın veri tabanından elde edilmiştir. Bu veri seti de 2005-2021 dönemine ait yıllık verilerden oluşmaktadır. Analizimizde bağımlı değişkeni GSYİH, bağımsız değişkenimiz İSKBK olarak kullanılacaktır. Öte yandan, bahsi geçen amaca ulaşılabilmek için Engle-Granger eş bütünleşme analizinden faydalanılmıştır. Granger Nedensellik Analizi sonuçlarına göre çift yönlü nedenselliğin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç ilgili alanyazını da destekler niteliktedir. VAR analizi sonuçlarına göre ekonomik büyümenin inşaat sektörüne verilen banka kredilerdeki büyümeyi pozitif yönde etkilediği, inşaat sektörüne verilen banka kredilerindeki büyüme ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Seçilen dönemler içerisinde VAR analizi sonuçlarına göre inşaat sektörüne verilen banka kredilerindeki büyümenin ekonomik büyümeye olan etkisinin negatif yönde olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. İnşaat sektörüne yapılan yatırımlar genellikle uzun dönemli yatırımlar olduğu için ekonomik büyümeye etkisi 5-10 yıllık aralıklarla yansıyabilmektedir. Bu durumun, analiz yapılan dönemlere ilişkin iki değişken arasındaki ilişkinin negatif olmasını açıkladığı düşünülmektedir. Gelişmekte olan ülkeler grubunda yer alan Türkiye’de geçmişten günümüze inşaat sektörü ekonomik büyüme için çok önemli bir

sektör olarak yerini almıştır ve önümüzdeki dönemlerde de her zaman Türkiye ekonomisi için çok önemli bir yere sahip olacaktır.

ANAHTAR KELİMELEER: Banka, Konut, Kredi, İnşaat Sektörü, Ekonomi.

ABSTRACT

H. Harika AKBEN

ANALYSIS OF THE EFFECT OF CONSTRUCTION SECTOR LOANS ON ECONOMIC GROWTH - THE CASE OF TURKEY

Basket University - Institute of Social Sciences

Department of International Finance and Banking

2022

The aim of this study is to determine whether the housing loans extended in Turkey have an effect on economic growth. In this context, the sum of the variables "cash loans" and "non-cash loans" is taken as the volume of loans given to the construction sector, representing Bank loans. These data are taken from the website www.worldbank.org. Thus, a new variable was created by calculating the growth in bank loans given to the construction sector in Turkey between the 2005-2021 periods. This calculation is carried out by obtaining the percentage change experienced by dividing the current year with the previous year. It is used as the abbreviation of this variable as "ISKB". "GDP growth" data is used to represent economic growth. These data were obtained from the database of the BRSA and the World Bank. This data set consists of annual data for the period 2005-2021.

In our analysis, the dependent variable will be GDP and our independent variable will be İSKB. On the other hand, Engle-Granger cointegration analysis was used to achieve the aforementioned purpose. According to the results of Granger Causality Analysis, it was concluded that there is bidirectional causality. This result also supports the related literature. According to the results of the VAR analysis, it has been determined that economic growth has a positive effect on the growth in bank loans given to the construction sector, and there is a negative relationship between the growth in bank loans given to the construction sector and economic growth. According to the results of the VAR analysis within the selected periods, it was concluded that the effect of the growth in bank loans to the construction sector on economic growth was negative. Since the investments made in the construction sector are generally long-term investments, their impact on economic growth can be reflected in 5-10 year intervals. This situation is thought to explain the negative relationship between the two variables related to the analyzed periods. In Turkey, which is in the group of developing countries, the construction sector has taken its place as a very important sector for economic

growth from past to present and will always have a very important place for the Turkish economy in the coming periods.

Key Words: Bank, Housing, Credit, Construction Sector, Economy.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	I
ÖZET	II
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER.....	VI
TABLolar LİSTESİ	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ	X
KISALTMALAR.....	XI
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM I	4
BANKACILIK VE KREDİ KAVRAMLARINA GENEL BİR BAKIŞ	4
1.1. Banka ve Bankacılık Kavramı.....	4
1.2. Bankacılığın Tarihsel Gelişimi	4
1.3. Kredinin Tanımı ve Sınıflandırılması.....	7
1.3.1. Nitelik açısından krediler	7
1.3.2. Vade açısından krediler	9
1.3.3 Teminat açısından krediler	10
1.3.4. Limit yapısı açısından krediler	11
1.3.5. Mortgage kredileri.....	11
1.4. Genel Olarak Türk Bankacılık Sektörü	13
BÖLÜM II.....	18
İNŞAAT SEKTÖRÜ VE KREDİ İHTİYACI.....	18
2.1. Türkiye’de İnşaat Sektörüne Genel Bir Bakış ve Sektörün Gelişimi	18
2.2. İnşaat Sektöründe Faaliyet Gösteren Firmaların Genel Sınıflandırması....	29
2.2.1. İnşaat taahhüt firmaları.....	29
2.2.2. Gayrimenkul projesi geliştiren firmalar	30

2.2.3. İnşaat malzemeleri üreticileri.....	30
2.3. İnşaat Sektöründe Kullanılan Kredi Türleri.....	30
2.4. İnşaat Sektöründe Faaliyet Gösteren Firmaların Kredi Taleplerini Etkileyen Faktörler	32
2.4.1. İşin maliyetinin hesaplanmasındaki hatalı tahminler	32
2.4.2. Makine parkının yetersiz olması	33
2.4.3. İşe ilişkin alınan avans bedelinin yetersiz kalması	33
2.4.4. Hakediş ödemelerindeki gecikmeler	33
2.4.5. Firmanın kapasitesinden fazla iş üstlenmesi.....	34
2.4.6. Hakediş tahsilatları ile inşaat harcamalarının farklı dönemlerde gerçekleştirilmesi.....	34
2.4.7. Gayrimenkul satışlarının öngörüldüğü seviyede gerçekleşmemesi ve/veya yavaşlaması	34
2.4.8. İnşaat sektörü maliyet artışları	34
2.5. İnşaat Sektöründe Kullanılan Kredilerin İstihdama Etkisi.....	36
BÖLÜM III	37
EKONOMİK BÜYÜME: KAVRAMSAL VE KURAMSAL YAKLAŞIM.....	37
3.1. Kavramsal Çerçeve Ekonomik Büyüme	37
3.1.1. Ekonomik büyümenin tanımı	37
3.1.2. Ekonomik büyümenin niteliği ve unsurları.....	37
3.1.3. Ekonomik büyümenin özellikleri	38
3.2. Ekonomik Büyümenin Belirleyicileri	38
3.2.1. Fiziksel ve beşerî sermaye	38
3.2.2. Teknolojik gelişme	39
3.2.3. Doğrudan yabancı yatırımlar	40
3.3. Ekonomik Büyümenin Ölçülmesi	40
3.4. Ekonomik Büyüme Teorileri.....	41
3.4.1. Klasik büyüme teorileri.....	41

3.4.2. Neo-klasik büyüme teorileri	48
3.4.3. İçsel büyüme teorileri	49
BÖLÜM IV.....	50
İNŞAAT SEKTÖRÜNDE KULLANILAN KREDİLERİN EKONOMİK BÜYÜME	
ÜZERİNE ETKİLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK EKONOMETRİK	
ANALİZ.....	50
4.1. Literatür Taraması	50
4.2. Çalışmanın Amacı ve Önemi.....	55
4.3. Veri Seti ve Yöntem	56
4.3.1. Birim kök testi.....	56
4.3.2. Var modeli	60
4.3.3. Doğrusal dağılım testleri	62
4.3.4. Nedensellik testi	64
4.3.5. Impulse-response (Etki-tepki analizi)	65
BÖLÜM V	67
SONUÇ	67
KAYNAKLAR.....	71

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. GSYİH, inşaat sektörünün ekonomiye katkısı ve inşaat sektörünün GSYİH içindeki payı	21
Tablo 2.2. Türkiye'nin 2002-2021 yılları arasında yer aldığı yurtdışı müteahhitlik proje sayıları, projelerin toplam ve ortalama maddi değerleri.....	23
Tablo 2.3. Yıllara göre türk müteahhitlerin elde ettikleri yurtdışı projelerde kümülatif gelir (milyar dolar).....	24
Tablo 2.4. İnşaat sektöründe istihdam rakamları (2005 – 2021).....	25
Tablo 4.1. Tanımlayıcı istatistikler	56
Tablo 4.2. Zivot ve Andrews birim kök testi sonuçları.....	60
Tablo 4.3. Gecikme değerlerin tespiti	61
Tablo 4.4. VAR modeli tahmin sonuçları	61
Tablo 4.5. AR karakteristik polinomunun ters kökleri	62
Tablo 4.6. Jarque-Bera test sonuçları.....	63
Tablo 4.7. Skewness test sonuçları	63
Tablo 4.8. Kurtosis test sonuçları.....	63
Tablo 4.9. Otokorelasyon testi sonuçları.....	64
Tablo 4.10. Granger nedensellik testi sonuçları.....	64

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Banka sektörü toplam varlık dağılımı.....	13
Şekil 1.2. Yıllara göre gayrinakdi kredilerin gelişimi.....	13
Şekil 1.3. Gayri nakdi kredilerin dağılımı.....	14
Şekil 1.4. Mevduatın krediye dönüşüm oranı	14
Şekil 1.5. Bankacılık sektöründe yer alan banka gruplarına göre dönem karları	15
Şekil 1.6. Yıllara göre kredilerin parasal büyüklükleri	15
Şekil 1.7. Tüccetici kredileri ve bireysel kredi kartlarının yüzdesel dağılımı	16
Şekil 1.8. Seçilmiş sektörlerin toplam krediler içerisindeki payı.....	16
Şekil 1.9. Seçilmiş sektörlerin takibe dönüşüm oranları.....	17
Şekil 2.1. GSYİH ve inşaat sektörü değişim oranları	22
Şekil 2.2. Mevsim etkilerinden arındırılmış inşaat güven endeksi	27
Şekil 2.3. Mevsim etkisinden arındırılmış mevcut inşaat faaliyetleri endeksi.....	28
Şekil 2.4. Mevsim etkisinden arındırılmış alınan yeni siparişlerin mevcut endeksi..	29
Şekil 2.5. Yıllara göre inşaat maliyet endeksi.....	35
Şekil 2.6. Reidin – Gyoder yeni konut endeksi.....	35
Şekil 2.7. İnşaat sektöründe istihdam (bin kişi) ve inşaat sektörünün toplam istihdam içindeki payı	36
Şekil 4.1. Ekonomik büyüme	58
Şekil 4.2. İnşaat sektörüne verilen banka kredilerindeki büyüme	59
Şekil 4.3. Ekonomik büyümedeki şokun inşaat sektörüne verilen banka kredilerindeki büyümeye etkisi.....	65
Şekil 4.4. İnşaat sektörüne ait banka kredilerindeki şokun ekonomik büyümeye etkisi	66

KISALTMALAR

A.Ş.	: Anonim şirketi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
DSİ	: Devlet Su İşleri
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GYODER	: Gayrimenkul Yatırımcıları Derneği
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İSKBK	: İnşaat Sektörüne Kullandırılan Banka Kredileri
İMSAD	: İnşaat Malzemesi Sanayicileri Derneği
İNTES	: Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası
KİK	: Kamu İhale Kanunu
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TDHP	: Tek düzen hesap planı
TL	: Türk Lirası
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Ülkeler arası rekabet geçmişte başlayıp günümüzde devam eden ve gelecekte de yoğun bir şekilde devam edecek küresel bir olgudur. Ülkeler bu rekabette birbirlerine karşı üstünlük sağlamaları için gelişmiş bir finansal sistemin ve sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin ülkeler açısından ne kadar önemli olduğunun farkındalardır. Ekonomik büyüme basit bir tanımla; bir ekonomide mal ve hizmetlerin miktarlarındaki artış olarak tanımlanmaktadır. Bir ülke ekonomisinin büyümesi için birçok değişken vardır. Bunların birkaçını sıralayacak olursak; gelişmiş bir finansal sistem, teknoloji, üretim, sanayi ve altyapı yatırımları bu değişkenlere örnek olarak verilebilir. Bunlardan en önemlisi olan finansal gelişmenin ekonomik büyümeyle olan ilişkisi uzun yıllardır iktisat literatüründe incelenen konuların başında gelmektedir. Ekonomik büyümenin mi finansal gelişmeyi etkilediği yoksa finansal gelişmenin mi ekonomik büyümeyi etkilediği birçok araştırmacı tarafından incelenmiş ve yorumlanmıştır. Ekonomik büyümenin finansal gelişmeye olan etkisi talep izleyen görüş olarak nitelendirilirken, finansal gelişmenin ekonomik büyümeye etkisi ise arz yönlü görüş olarak nitelendirilmektedir. Finansal sistemi oluşturan sektörlerin en başında bankacılık sistemi gelmektedir.

Ülkemizde de bankacılık sektörü finansal sektörün %90'dan fazlasını oluşturmaktadır (Arslan&Yapraklı, 2008, s.90). Bankalar ekonomiden topladıkları mevduatları tekrar ekonomiye sürerek fon arz edenler ile fon talep edenler arasında köprü görevi görmektedirler. Bankalar tasarruf sahiplerinden topladıkları mevduatları kullandıkları krediler sayesinde ihtiyaç duyulan alanlara dağıtmaktadır. Piyasada yaptıkları bu işlem ile bankalar finansal aracılık görevini üstlenmişlerdir. Bu işlemi en iyi şekilde gerçekleştirmeleri için güçlü bir ekonomik yapıya ihtiyaç duymaktadırlar. Güçlü bir ekonomik yapı finansal sistem içerisinde bankacılık sisteminin gelişmesini sağlayacak, bunun tam tersi güçlü bir bankacılık sistemi de ekonomik büyümeyi tetikleyici konumda olacaktır. Diğer bir ifade ile finansal sistem ve ekonomik büyüme birbiriyle ilişki içindedir.

Bankacılık ilk kuruluşundan günümüze kadar sürekli gelişen ve değişen bir sektördür. Günümüz dünyasında banka kredileri yatırımlar açısından önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Yatırımların ekonomik büyümeye olan katkısı düşünüldüğünde, banka kredisiyle ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin çok önemli olduğu sonucuna varılmaktadır.

Bir lke ekonomisinde mal ve hizmetlerin artışıındaki önemli pay o ülke içerisinde yapılan yatırımlardır. Yatırımların artmasına paralel olarak sürdürülebilir bir ekonomik büyüme de yaşanacaktır. Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de yatırımlar ekonomik büyümenin sağlanması için çok önemli bir paya sahiptir. Bu yatırımların içinde dikkat çekici olan yatırım türlerinden bir tanesi inşaat sektörüdür. Ülkemiz gelişmekte olan bir ülke olduğu için inşaat sektöründeki yatırımlar son yıllarda önemli bir paya sahiptir.

Inşaat sektörü hem sağladığı istihdam hem de diğer sektörler ile bağlantısından dolayı ülkemiz için önemli bir yatırım kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sektöre yapılan yatırımlar genellikle miktar olarak yüksek oranda olduğu için firmaların finansman ihtiyacı doğmaktadır. Firmalar bu finansman ihtiyacını ülkemizde finansal sistemin yapı taşı olan bankalar aracılığıyla sağlamaktadır. Bankalar inşaat alanında yatırım yapan firmalara kullandırdıkları krediler ile yatırımların artması ve bunun devamında ekonomik büyümenin sağlanması konusunda çok önemli bir rol üstlenmektedir. Inşaat sektörünün öneminden dolayı hükümetler inşaat sektörünü ekonomideki rolü sebebiyle bir kamu politika aracı olarak da kullanmaktadır.

Bu sebeple çalışmanın temel amacı inşaat sektörüne verilen toplam banka kredileri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 2005-2021 yılları arasındaki verileri kullanarak analiz etmektir. Inşaat sektörüne verilen banka kredilerinin ekonomik büyümeye olan etkisi VAR modeli kapsamında incelenmiştir.

Gelişmiş olan ülkelerde amaç sürdürülebilir büyüme iken gelişmekte olan ülkelerde temel amaç ekonomik büyümenin gerçekleşmesini sağlamaktır. Sağlam bir finansal sistem sayesinde ekonomik büyüme de hız kazanacaktır. Gelişmekte olan ülkeler için inşaat sektörü ekonomik büyüme anlamında önemli bir yatırım alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem diğer sektörlerle olan bağlantısı hem de ülkenin genelinde yatırımların devam ediyor olması açısından inşaat sektörü önemli bir konumdadır. Inşaat sektörünün büyüklüğünden dolayı çoğu zaman yapılacak olan yatırımlarda finansman eksiği sorunu ortaya çıkar. Bu aşamada bankaların vermiş olduğu krediler devreye girmektedir. Ülkemiz de gelişmekte olan bir ülke olduğu için inşaat sektörü önemli bir yatırım alanıdır. 2005-2021 yılları arasına ait verilerin analizi yapılarak hangi dönemler için inşaat sektörüne verilen kredilerin verimli olarak kullanılması sonucu ekonomik büyümeye etki ettiği ortaya koyulacak ve daha sonraki yıllar için ekonominin konjonktür döneminde inşaat sektörü yatırımlarının hangi dönemler için artması gerektiği ortaya koyulacaktır. Finansal piyasalarla ekonomik büyüme arasındaki ilişki birçok araştırmacı tarafından ele alınmış olup sektörel anlamda inşaat sektörüne verilen

kredilere ilişkin çok az sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu açıdan, yapılan çalışmanın iktisat literatürüne önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde, bankacılık ve kredi kavramlarına genel olarak bakılarak; banka ve bankacılık kavramına, bankacılığın tarihsel gelişimine, kredinin tanımına ve sınıflandırılmasına yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde, Türkiye’de inşaat sektörüne genel olarak bakılarak, inşaat sektöründe faaliyet gösteren firmaların genel olarak sınıflandırılmasına, inşaat sektöründe kullanılan kredi türlerine, inşaat sektöründe faaliyet gösteren firmaların kredi taleplerini etkileyen faktörlere ve inşaat sektöründe kullanılan kredilerin Türkiye ekonomisine etkilerinden bahsedilmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde; ekonomik büyümeye, ekonomik büyümenin belirleyicilerine, ekonomik büyümenin ölçülmesine ve ekonomik büyüme teorilerine değinilmiştir. Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise; literatür taramasına, çalışmanın amacı ve önemine, veri seti, yöntem ve bulgulara yer verilmiştir.

BÖLÜM I

BANKACILIK VE KREDİ KAVRAMLARINA GENEL BİR BAKIŞ

1.1.Banka ve Bankacılık Kavramı

Bankalar belirli bir bedel karşılığında mevduat toplayan topladığı mevduatı finansman ihtiyacı olan kişi veya kurumlara belirli bir bedel karşılığında satan ve bu aradaki farktan kazanç elde eden kurumlardır. İtalyancadaki banko kelimesinden türemiş ve dilimize banka olarak geçmiştir. Günümüzde bankalar ekonomide ve finansal hareketlerde önemli bir yer tutan sermaye, kredi işlemleri ve benzeri finansal içerikli pek çok hizmeti gerek gerçek kişilere gerek kurumlara ve devlete veren finans kuruluşlarıdır (Destereci, 2009, s.12).

Bankaların ülke ekonomisi ve sağlıklı sosyal gelişmeye de doğrudan etkisi vardır. Günümüz bankacılık sektörü çok farklı finansal hizmetler sunmaktadır. Bankalar, birey, kurum, devlet gibi farklı yapılardan gelen talepleri karşılamasıyla ekonominin en temel öğelerinden biri olarak faaliyet göstermektedir (Kuas, 2010, s.2). Bankaların günümüzdeki faaliyetlerine genel hatlarıyla aşağıda yer verilmiştir (Yıldırım, 2007, s.13).

İç ve dış finansal faaliyetlerde aracı kurum olarak faaliyet gösterirler. Kredi kartı, banka kartı ve benzeri kolaylık sağlayan uygulamaları ile tüketiciye rahat alışveriş imkânı sunarlar.

Menkul kıymet alım ve satımına yönelik faaliyet gösterirler.

Finansal işlemlerin yapılmasında aracı kurum olarak faaliyet gösterirler.

Kıymetli varlıkların korunmasına yönelik kasa hizmeti sunarlar.

Ülke ölçekli ekonomi politikalarının uygulanması ve devamlılığında destekleyici faktör olarak öneme sahiptir.

1.2.Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Çoğu ülkede benzer şekilde kullanılan "Banka" kelimesi İtalyancadaki "banco" kelimesinden türemiştir. Banco sözcüğü, İtalyancada "masa, sıra" anlamına gelmektedir.

Bankacılık işlemi yapan bankerlerin pazarlara götürdükleri masalar üzerinde işlem yapmalarından dolayı bu ismi almıştır (Parasız, 1999).

Bankacılığın, insanların topluluk halinde yaşamaya başlaması ile birlikte temellerinin atıldığı söylenebilir. Zaman içerisinde temel ihtiyaçların karşılanmasının ardından insan yaşamını kolaylaştırıcı gelişmelerin olması ile paranın değişim aracı olarak kullanılmaya başlaması, parayı günlük hayatın bir parçası haline getirmiştir. İhtiyaç fazlası olan para, ihtiyatlılık için saklanması ve korunması gerektiği düşüncesi paranın saklanması düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Diğer yerleşim yerlerine nazaran daha güvenilir olduğu düşünülen tapınaklarda paranın din adamlarına emanet edilmesi ile para ilk olarak tapınaklarda tutulmaya başlanmıştır. Din adamları, tapınağa emanet edilen varlıkları saklama görevi dışında ihtiyaç sahibi olanlara borç vermek suretiyle parayı kullandırmaya başlamıştır (Parasız,1999). Böylece din adamları ilk bankacılık işlemi yapan kişiler, tapınaklar ise ilk bankalar olmuştur (Yetiz, 2016).

Banka olarak bilinen ilk kuruluşlar; M.Ö. 3500 yılında Sümerliler zamanında "Maket" ismiyle ortaya çıkmıştır (Sümer,2013). M.Ö. 2067-2025 yılları arasında Babil'de Hammurabi zamanında devlet arşivlerinde yer alan kil tabletlerin bulunması Babil'de de bankacılık faaliyetlerinin olduğunu ve kanunlaşmış üzerinde düzenleme yapıldığını göstermiştir. Düzenlenen kanunlarda komisyon ve emtialara ilişkin düzenlemeler olduğu görülmüştür. M.Ö. 3. yüzyılda ticarete önemli bir noktada olan Atina ve Roma'da ticaret faaliyetlerinin bankacılık faaliyetleri kadar kontrol altına alınmadığı bilinmektedir. Orta Çağ'da Avrupa'da haclı seferlerinin başlaması, din adamlarının kendi amaçları doğrultusunda varlıkları kullanması, diğer ülkelerle olan savaşlar bankacılık faaliyetlerini sekteye uğrattırırken ilerleyen zamanlarda Floransa, Cenevre ve Venedik gibi ülkelerle kurulan uluslararası ilişkilerde alınan kıymetli madenlerin getirilmesi, uluslararası ticaretin artması, din adamlarının etkinliğinin azalması ve 12. ve 14. yüzyıllar arasında yapılan çeşitli organizasyonlar (panayır, fuar vb.) belli bir süre sekteye uğrayan bankacılık işlemlerinin ivmelenerek artmasını sağlamıştır (Öçal, & Çolak, 1999).

Bu gelişmeler sonrasında 1609 yılında Hollanda'da günümüz bankacılığına en yakın olan Amsterdam Bankası kurulmuş ve modern anlamda bankacılığa giriş yapılmıştır. 19. yüzyılda sömürgeleşmeyle birlikte ticaretin önem kazanması bankacılık faaliyetlerinde gelişmeyi gerekli kılmış ve günümüzde de önemi devam eden bankacılık sisteminin temelleri atılmıştır.

Türkiye'de bankacılığın tarihsel gelişimi ise Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyo ekonomik yapısı gereği daha fazla Müslüman topluluklarından oluşması ve dini olarak faizin haram olduğu düşüncesiyle gayrimüslim toplumlarına göre daha geç olmuştur. Osmanlı

İmparatorluğu geniş bir coğrafyaya ve gelişmiş bir ticari yapıya sahip olmasına rağmen bankacılığın gelişimi 19. yüzyılın ortalarını bulmuştur. Osmanlı Devletinde bankacılık faaliyetleri Galata bankerleri ve sarraflar tarafından yürütölmekte iken Osmanlı Devletinin dış ticaret açığı vermesi ve 1840 yılında "kaime" adıyla basılan ilk kâğıt paranın diğer toplumların paralarına karşı değeri kaybına uğraması sonucunda dış finansman açığı artmış ve kaynak bulmakta zorlanan Osmanlı Devleti 1845 yılında Galata bankerlerinden önde gelen iki banker ile (J.Alleon ve Th. Baltazzi) yaşamış olduğı kaynak ihtiyacı sorununa çözüm bulmuş akabinde de 1847 yılında bankerler tarafından kurulan Bank-ı Dersaadet (İstanbul Bankası) ile ilk bankasını kurmuştur. Ancak İstanbul Bankasının faaliyetleri çok uzun sürmemiş ve 1852 yılında kapatılmıştır. 1856 yılında kurulan Osmanlı Bankası ise Osmanlı Devleti'nde bankacılığın temellerinin atıldığı ilk bankadır. Osmanlı Bankasının kurulmasıyla Osmanlı Devleti'nin dış borç alması kolaylaşmıştır. Kurulan banka İngiliz sermayesi ile kurulmuş sonrasında Fransız ve Avusturya sermayeleri de dâhil edilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması sırasında ölkede yer alan yabancı sermayeli bankaların çoğı Osmanlı Devleti zamanında 1875- 1922 yılları arasında kurulan 18 yabancı sermayeli bankadan oluşmaktaydı Cumhuriyet döneminin başlarında ulusal sermayeli 22 tane, yabancı sermayeli 13 tane olmak üzere 35 banka bulunmakta iken 1930'lu yılların sonunda banka sayısı 44'e çıkmıştır. 1930 yılında Merkez Bankası'nın kurulması ile Osmanlı Bankası'nın görevleri tamamen son bulmuştur.

Zaman içerisinde Türkiye ekonomisinin gelişmeye başlamasıyla artan kaynak ihtiyaçlarına karşı kamu bankaları (1933-1945) ve özel bankaların (1945-1960) kurulmasına izin verilmiştir. 1960'ların başında 15'e yakın bankanın tasfiye edilmesi nedeniyle yeni bankaların kurulması sınırlandırılmış ve Tasfiye Fonu kurulmuştur. Bankalara bilançodaki tutarlarının binde yarımı tutarında miktarı Tasfiye fonuna yatırma zorunluluğı getirilmiştir (Akgüç, 2011). 1960- 1980 yılları arasında ise dışa açık olan ekonomi modeline geçilmiş ihracat temelli büyüme benimsenmiştir. 1980 yılı sonrasında faiz oranları serbest bırakılmış rekabetin oluşması amacıyla bankaların kurulması serbestleşmiş, ortak bir hesap planı olan Tek Düzen Hesap Planına (TDHP) geçilmiştir. 1994 ve 2000 yılındaki ekonomik dalgalanmalarla birlikte özellikle bankacılık sektörünün sağlam temellerde ilerlemesi, denetlenmesi ve düzenlenmesi amacıyla, bağımsız bir kurum olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuştur. Bu gelişmelerin akabinde bankacılık sisteminde yeniden yapılanma sürecine girilmiş bankaların finansal sistem içerisinde daha istikrarlı bir şekilde gelişmeleri amaçlanmıştır.

1.3.Kredinin Tanımı ve Sınıflandırılması

Kelime anlamı bakımından Latince'de inanmak anlamındaki "credere" kelimesinden türeyen ve dilimizde anlam bakımından "itibar, güven" sözcüklerine karşılık gelen kredi sözcüğü kavramsal bağlamda; geri ödeyeceğine dair güven duyulan kişiye veya kuruluşlara, belirli bir süre sonrasında geri almak kaydıyla hazırda bulunan satın alma gücünün kullanım hakkının devredilmesidir (Genç, 2016, s.120). Bu noktadan kredi bir varlığa yönelik devrin, belirlenen zaman neticesinde geri alınması şartının veya taahhüdünün verilmesi olarak da değerlendirilebilmektedir (Yıldırım, 2007, s.4).

Önceden belirlenen bir miktarda satın alma gücünün kararlaştırılan zaman aralığında geri ödenmesi vaadi ile karşılık olarak belirlenen bir bedel ile (faiz) birey veya kurumların kullanımına verilmesi olarak tanımlanan kredi; hâlihazırda kullanılmamakta olan paranın ihtiyaç halindeki kişi veya kurumun gelecek bir zamanda satın alabileceği malı veya hizmeti önceden alabilmesi imkânı yaratmakta ve ekonomik döngünün dışında kalan paranın dolaşıma dâhil edilmesi sağlanmaktadır (Balkaş, 2004, s.13).

Kredi talebinde bulunan taraf, alması muhtemel fona yönelik öncesinde tespiti yapılmış miktardaki bedel karşılığında faiz ödeyeceğini kabul ederken, krediyi sağlayan tarafa verilecek olan fon miktarının belirlenen zaman aralığında kullandırılmasını kabul etmektedir. Bu noktada fona ihtiyaç duyan ve fon karşılayan arasında olası bir güvenceye dayanan ekonomik bir alışveriş söz konusudur (Destereci, 2009, s.13).

Söz konusu bu kredileri; nitelik, vade, teminat ile limit yapıları bakımından ve mortgage kredileri olmak üzere beş grupta sınıflandırabiliriz.

1.3.1. Nitelik açısından krediler

Nitelikleri açısından krediler ise nakdi ve gayri nakdi olarak iki ana grupta incelenmektedir.

- **Nakdî krediler**

Bankaların vermekte olduğu kredi hizmetinin TL veya yabancı para cinsinden sağlandığı kredi türleridir. Bankalar sağladıkları kredilerde kredi talep edenlerden, nakit kredi karşılığında faiz geliri sağlarken, döviz olarak kullandığı kredilerde ise faiz gelirine ek kur farkından kaynaklanan gelir sağlamaktadır (Özden, 2010, s.14).

Bankalar nakdi kredi talebinde bulunan müşterilerine iskonto ve iştirak kredisi, spot kredi, borçlu cari hesap kredisi, taksitli ticari kredi türlerinde krediler sunmaktadır.

○ *İskonto ve iştirâ kredisi*: Kişi veya kuruluşların bir ticari faaliyet sonucu ortaya çıkan, vadesi henüz gelmemiş ticari senetlerine yönelik bankaların kredi talebinde bulunanlara bu miktarı nakit olarak kullanma imkânı verdiği bir kredi türüdür. Kredinin kullanıldığı banka şubesinin dâhilinde bulunan ticari senede yönelik gerçekleştirilen faaliyetler 'iskonto' adını alırken, banka şubesi ile ticari senet borçlusunun farklı şehirlerde olması durumunda gerçekleştirilen işlem 'iştirâ' adını almaktadır (Aytekin, 2008, s.765).

○ *Spot kredi*: Ticari kuruluşların kısa vadeli nakit gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik; ticari faaliyet kaynaklı çek/senet karşılığı bankalar tarafından sağlanan ve finansmanı genel olarak kısa vadeli menkul kıymetlerin alınması ve satılması gibi faaliyetlerden sağlanan nakdi kredi çeşididir (Aytekin, 2008, s.765).

En uzun süreyle bir yıl en kısa süreyle bir hafta vade aralığında kullanılabilen bu kredi türünde; kredinin vadesi gelmediği veya tarafların talepleri doğrultusunda kredi tamamen kapatılmadığında söz konusu faiz oranı belirlenen vade sonuna kadar aynı kalmaktadır (Özden, 2010, s.14).

○ *Borçlu cari hesap kredileri*: Türk Ticaret Kanunu dâhilinde tespiti yapılan bir limitte ve vadede tutulması koşulu ile bankalardan kredi talebinde bulunan kişi veya kurumların ihtiyaç duydukları anda para çekme ve ödeme gerçekleştirme imkânı sunan avans türü kredilerdir.

Bankaların kredi faaliyetlerinin yürütülmesi cari hesaplar aracılığıyla gerçekleştirilirken cari hesap kredisi ile müşterilerin açık olan tüm kredilerinin tek bir hesapta toplanması ve buradan kullanılması imkânı sağlamaktadır (Berk, 2001, s.10).

○ *Taksitli ticaret kredileri*: Ticari faaliyet göstermekte olan kişi veya kuruluşlara yönelik bankaların önceden belirledikleri miktar ve vadede kalması şartı ile aylık sabit taksitlerle geri ödemesi gerçekleştirilen nakdi kredi çeşididir.

- **Gayri nakdî krediler**

Kredi talep eden birey veya kurumlara nakit fonlama yapmayıp bankanın adı ve saygınlığını yurtiçi veya uluslararası ölçekli teminat mektubu, kefalet, aval, kabul kredisi gibi uygulamalarla oluşabilecek risklerin banka tarafından kullandırılması hakkıdır. Bankanın kefil olması olarak kabul edilebilir. Bankalar faiz değil komisyon geliri elde etmektedirler.

Gayri nakdi kredi hizmeti ile sağlanan uygulamaların ortak noktası ise; herhangi bir nakit ödeme yapılmaksızın bankanın kredi talebine istinaden müşteri yerine sorumluluk alması ve müşterinin olası bir yükümlülüğünü yerine getirmemesi halinde meydana gelecek zararın giderilmesi hususunda karşı tarafa hukuki teminat vermesidir (Kapağan, 2004, s.22).

- *Teminat mektubu kredisi:* Bir mamulün teslimi, bir işin icra edilmesi, bir borcun ödenmesi hususunda yurt içi veya uluslararası ölçekte bankaya talepte bulunan kişi veya kurumlara yönelik bankanın, söz konusu taahhüdün muhatabı kuruluşa kayıtsız şartsız ödeme yapacağına dair garanti verdiği bir bildirimdir. Bu noktada teminat mektubu kefalet uygulaması olarak değil bir tür garantörlük akdi olarak değerlendirilmelidir (Alkılınç, 2005, s.13).

- *Garanti kredisi:* Garanti eden tarafın, önceden belirlenen bir ekonomik hedefin yakalanması neticesinde garanti verdiği tarafa yönelik olası bir vaadini gerçekleştirmemesi halinde meydana gelen sorumluluğun işlendiği tek taraflı bir sözleşme olma özelliğindeki kredi türüdür.

- *Aval kredisi:* Bankanın poliçe ya da bonoya aval şerhi koyması ile nakit ödeme gerçekleştirmemesine karşın mesuliyet almasıdır. Aval, ticari senetlere yönelik bir tür kefalet olmaktan farklı olarak; asıl borca yönelik ferî bir borcun varlığı söz konusudur (Kapağan, 2004, s.23).

- *Akreditif kredi:* Uluslararası ölçekli ticarete yönelik kullanılan ve önceden belirlenmiş koşulların gerçekleştirmesine yönelik bir ödeme taahhüdü niteliğindeki kredidir. Farklı ülke ve finansal yapılarıdaki birbirinin ticari, itibar ve ödeme gücüne yönelik bilgi sahibi olmayan şirketlerin alışverişinde her iki tarafın da zarar görmesini önlemeye yönelik bir uygulamadır (Ekici, 1995, s.57).

1.3.2. Vade açısından krediler

Krediler vadelerine göre, 'kısa vadeli krediler', 'orta vadeli krediler' ve 'uzun vadeli krediler' olarak üç grupta incelenmektedir. Ancak bu üç maddeye uygun vade süreleri net bir şekilde belirlenmemiştir (Yıldırım, 2007, s.10).

- **Kısa vadeli krediler:** Vadeleri 12 aydan az olan krediler kısa vadeli kredi olarak adlandırılmaktadır. Kısa vadeli krediler nakdi veya gayri nakdi olabileceği gibi TL veya yabancı para olarak da verilmektedir (Yıldırım, 2007, s.11).

• **Orta vadeli krediler:** 12 ay ile 8 yıl aralığında verilen krediler orta vadeli kredilerdir. Firmaların sermaye sağlaması veya yatırıma yönelik finansman sağlaması için verilen kredi türüdür (Akipek, 1999, s.33).

• **Uzun vadeli krediler:** Sekiz yıl ve üzeri olarak vadelendirilen krediler uzun vadeli krediler olup bu tür krediler genellikle sanayi ve kalkınma finansmanına yönelik tercih edilen kredi türleridir (Akipek, 1999, s.33).

1.3.3 Teminat açısından krediler

Krediler, teminatları bakımından 'teminatsız krediler' ve 'teminatlı krediler' olarak iki sınıfa ayrılmaktadır.

• **Açık/teminatsız krediler:** Bankaların kredi talebinde bulunan kişi veya kuruluşlara güvenerek herhangi bir teminat talep etmeksizin sadece müşteri tarafından genel kredi sözleşmesinin imzalanmasıyla verilen kredilerdir. Açık kredide krediyi talep eden kişi veya kuruluş istediği krediye karşılık hiçbir teminatı vermeden kredi kullanabilmektedir.

Teminatsız kredilerin risk oranlarının yüksek olduğu düşünülse de itibarı ve güvenilirliği yüksek olan uzun vadeli müşterilere sağlanan bir kredi türü olduğundan diğer kredi türlerine oranla bu kredi türünde risk oranı yüksek değildir (Özden, 2010, s.18).

• **Teminatlı krediler:** Krediyi talep eden kişi veya kuruluşa, kendi talebine ek bir veya birden fazla kefil, ticari senet, gayrimenkul ve benzeri maddi teminat göstermesi suretiyle verilen kredi türüdür (Özden, 2010, s.18).

Şahsi teminatlı krediler ve maddi teminatlı krediler olarak iki grupta incelenmektedir.

○ *Şahsi teminatlı krediler:* Kredi talebinde bulunan birey veya kuruluşlara kefil olabilecek bir veya birden fazla kişi veya kurumun taahhüdün yerine getirilmemesi durumunda kredi talep eden müşterinin borcunu ödeyeceğine dair taahhüt verdiği kredi türüdür (Akgüç, 2006, s.500).

○ *Maddi teminatlı krediler:* Kredi talep eden kişi veya kuruluşun talepte bulunduğu krediye karşılık teminat olarak taşınır/taşınmaz mallar, nakit, vadeli mevduat hesabı, tahvil, altın, döviz ve benzeri maddeler ihtiva eden varlıkları teminat olarak gösterdiği kredi türüdür. Bu noktada bankalar bahsi geçen maddi varlığı rehin olarak müşterinin talepte bulunduğu krediyi müşteriye sağlamaktadır (Özden, 2010, s.20).

Teminatlar bakımından bankalar her iki teminat şeklini de müşterilerinden talep etme hakkına sahiptir.

1.3.4. Limit yapısı açısından krediler

Bankalar tarafından verilen krediler limit yapısı bakımından ‘işletme kredisi’, ‘yatırım kredisi’ ve ‘proje finansmanı kredisi’ olarak üçe ayrılmaktadır.

- **İşletme kredileri:** İşletmelerin, imalata yönelik kısa vadeli finansmanını sağlamak, firmanın net sermaye gereksinimlerinin karşılanması için kısa ve orta vadeli olarak verilen kredi türüdür (Usûğu, 2016, s.17).

- **Yatırım kredileri:** Bina ve tesis inşaatına, mevcut imalat tesislerinin ve birimlerinin modernizasyonuna, imalatı gerçekleştirilen mamulün kalitesinin artırılmasına, imalatın maliyet oranının düşürülmesine, imalat dağıtım süreçlerinde kullanılmakta olan araç gereç ve malzemenin yenilenmesine yönelik talep edilen kredilerdir (Usûğu, 2016, s.17).

- **Proje kredileri:** Gerçekleştirilmesi planlanan bir projeye yönelik finansmanın sağlanması amacıyla verilen kredi türüdür.

1.3.5. Mortgage kredileri

İngilizce kökenli bir kelime olan Mortgage: ipotek, rehin koymak anlamına gelmektedir. Rehinli ve ipotekli satış olarak da duyduğumuz mortgage, bir malın kendisinin güvence olarak gösterilerek, ödünç alınan parayla satın alınması anlamına gelmektedir. Mortgage ile yapılan ipotekli satışlar genellikle taşınmaz mallar için kullanılmaktadır.

Türkiye’de geçtiğimiz dönemlerde çoğu banka tarafından mortgage kredisi verildiğine ilişkin kamuoyuna duyurularda bulunulmuştur ve hâlâ da bulunulmaktadır. Ancak daha önce de belirtildiği gibi ikincil finans piyasaları oluşturulmadan verilen krediler konut kredisinden başka bir şey değildir. Yasal düzenlemeler ve bürokratik birçok engelin ortadan kaldırılmış olmasına rağmen henüz ikincil finans piyasalarının kurulmamış olması ise faizlerin yeterince düşürülememesine ve vadelerin yeterince uzatılamamasına neden olmaktadır. Her şeyden önce konut piyasası bankalar ve tüketiciler arasında dönmeye devam etmekte ve Türkiye ekonomisi bu piyasadan büyük bir çıkar sağlayamamaktadır (Yalçiner, 2006, s.1).

Gerekli mevzuat çalışmaları tamamlanmış olsa da Türkiye’de mortgage sisteminin işleyişi için gerekli olan ikincil piyasalar henüz kurulmamıştır. Bu piyasalar aslında tüketicilere verilen krediler üzerinden menkul değer yaratma fonksiyonunun yanında bir risk paylaşma görevini de yerine getirmektedir. Günümüzde ikincil piyasalar oluşmadan

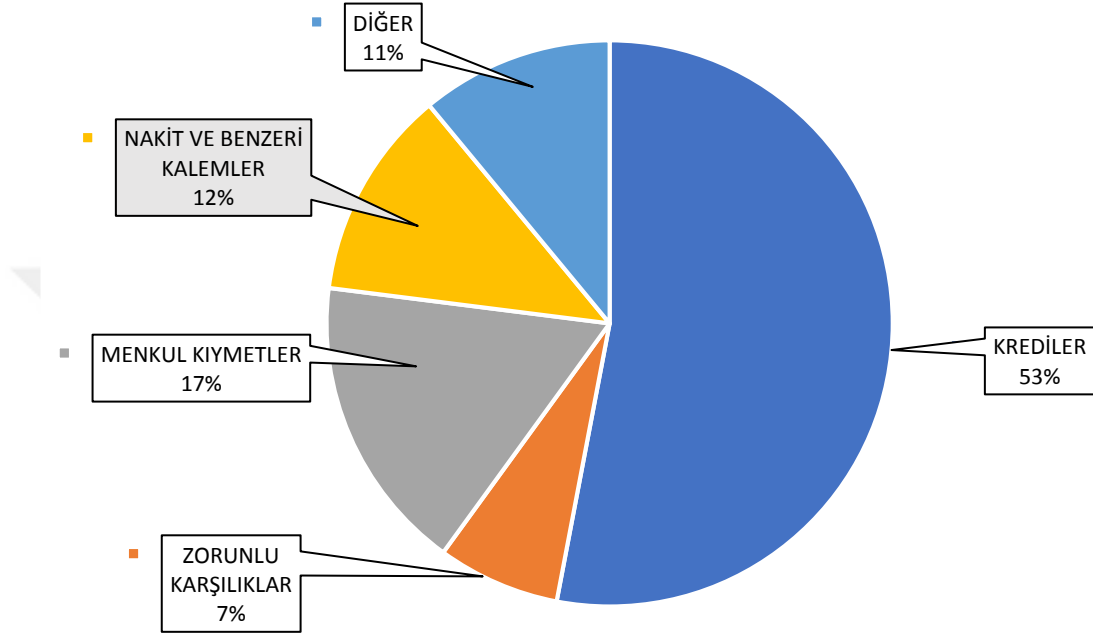
bankaların vermeye başladığı uzun vadeli konut kredilerinin risklerini bankalar kendileri üstlenmektedir. Oysa İpoteğe dayalı konut finansmanı sistemin en önemli işlevlerinden biri de ipotek sigortacılığı işlevidir.

Sigorta, sistemin başlangıcından sonuna kadar her aşamada aktif rol oynar ve sistemdeki tüm katılımcılar arasındaki ilişkiyi düzenler. Sigorta sektörü, finans kuruluşları ve bankalar için ipotek sisteminin daha tutarlı ve verimli çalışması ve risklerin kontrol altına alınabilmesi önemlidir. Sigorta şirketleri, ipotek sözleşmelerini temerrüt risklerine karşı sigortalayarak ikincil piyasalarda sağlıklı ve verimli bir ipotek sistemine katkıda bulunur. Bu anlamda mortgage sistemi bankalar üzerindeki riski azaltarak bankaların kredilerin ödenmemesi durumunda karşı karşıya kalacakları risklerini azaltacaktır. Mortgage sisteminin bankalara sağlayacağı diğer bir avantaj ise bankaların tüketicilere kullandırdıkları kredilere karşılık ikincil piyasalarda fon arzında bulunabilmeleridir. Bu yolla bankalar yeni kredilerinin finansmanında kullanacak taze fonlar yaratmaktadır (Oksay&Ceylantepe, 2006, s.7).

Mortgage sistemini dünya ve Türkiye özelinde karşılaştıracak olursak, üç temel farktan söz edebiliriz. Bunlar vade, temerrüde düşme durumu ve faizdir. Ülkemizde mortgage kredisi görünümünde kullanılan konut kredileri vade bakımından mortgage kredilerinden ayrılır. Mortgage sisteminin dünyada en başarılı uygulandığı ülke olan Amerika’da vade yirmi ile otuz yıl arasında değişmektedir. Ancak ülkemizde maksimum vade süresi yüz yirmi ay yani on yıl ile sınırlandırılmıştır. Mortgage kredisi denilince bu kredinin diğer konut kredilerinden farkı devlet tarafından doğrudan veya dolaylı olarak desteklenmesidir. Konut kredisinin geri ödemesi durumunda temerrüde düşülmesi söz konusu olursa, banka o yıl içinde ödeme şansı verir. Ancak mortgage kredilerinde ise durum daha farklıdır. Ödeme iki kez üst üste geciktiğinde, banka kredinin tamamının geri ödenmesini talep etme hakkına sahiptir. Ayrıca söz konusu konut, bankanın ipoteğinde olduğundan dolayı, temerrüde düşüldüğü güne kadar ödenen taksitleri kredi sahibine geri vermek şartıyla evi satışa çıkartabilir. Faiz konusunda ise konut kredilerinde sabit faiz söz konusu iken mortgage kredilerinde ise isteğe bağlı değişken faiz seçeneği de kullanılabilir. Değişken faiz durumu ülkenin enflasyonuna göre belirleneceğinden dolayı ödeyeceğiniz taksit tutarlarında güncellemeler söz konusu olacaktır.

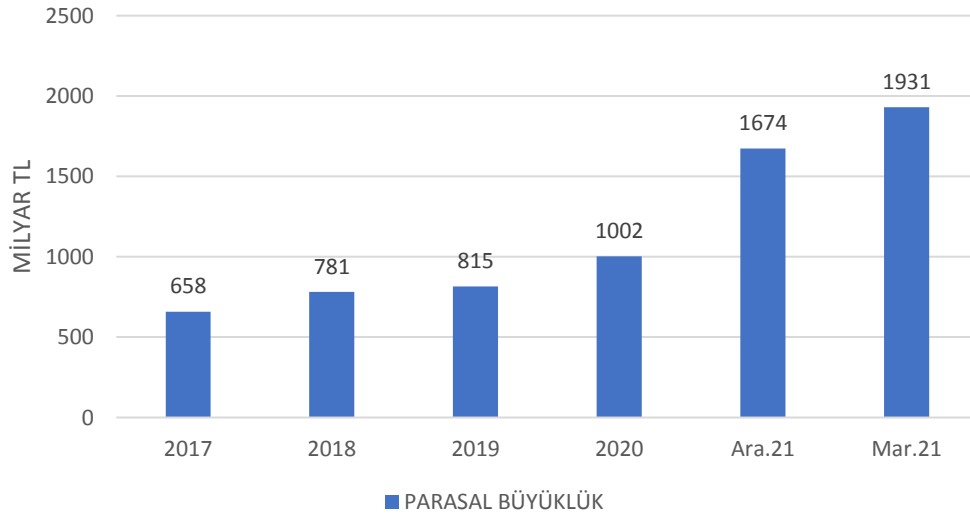
1.4. Genel Olarak Türk Bankacılık Sektörü

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun üçer aylık periyotlarla yayımladığı ‘Bankacılık Sektör Raporu’ bankacılık sektörüne ilişkin istatistiksel verilere erişimin sağlanmasına imkan vermektedir. Bu çalışmada, son yayımlanmış olan ‘Bankacılık Sektör Raporu – 2022 Mart’ verilerine göre bankacılık sektörü verileri incelenmiştir.

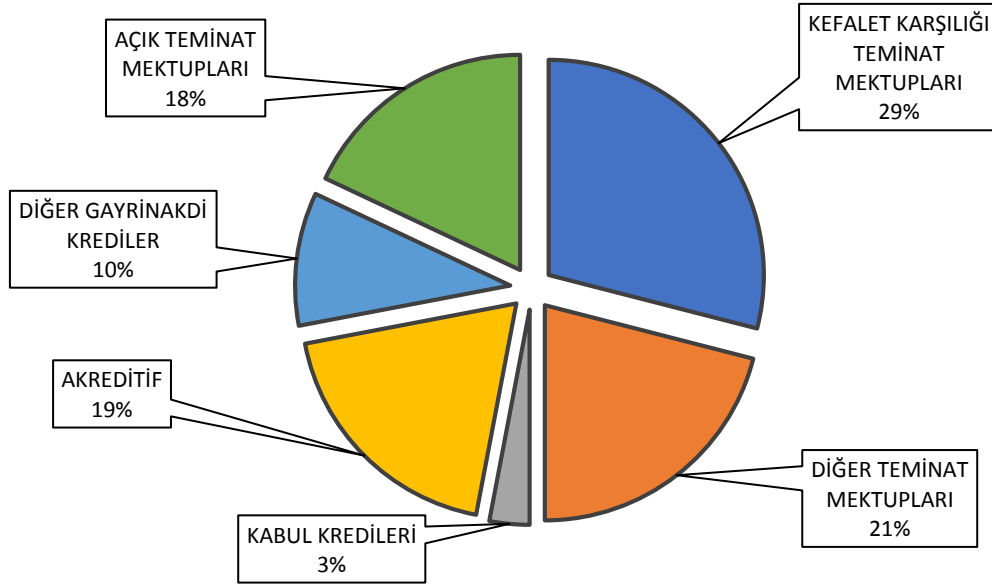
Şekil 1.1. Banka sektörü toplam varlık dağılımı

- Şekil 1.1’de yer alan grafiğe göre banka sektöründeki toplam varlıklar içerisindeki büyüklüğü %53 olarak ölçülmüştür.

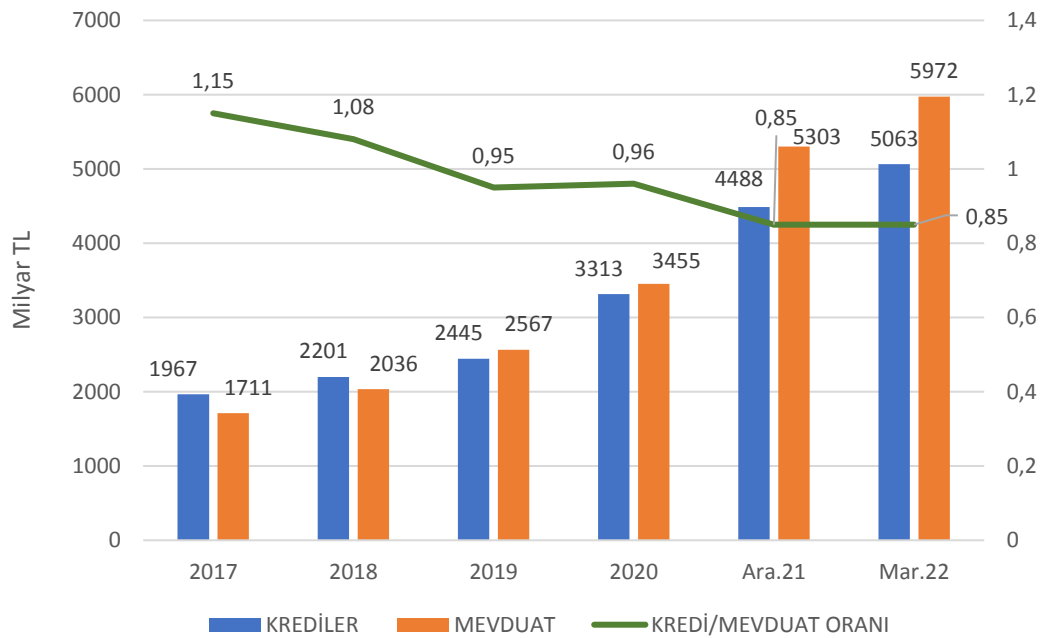
Şekil 1.2. Yıllara göre gayrinakdi kredilerin gelişimi

- Aynı raporda gayrinakdi kredilerin gelişimi grafiğine (Şekil 1.2.) bakıldığında 2017 yılı ile 2022 arasında artış oranı yaklaşık olarak üç katına yaklaşmış ve 1.931 milyar tl olarak gerçekleşmiştir. Gayrinakdi kredilerin ise %68 ini teminat mektupları oluşturmuştur (Şekil 1.3.).

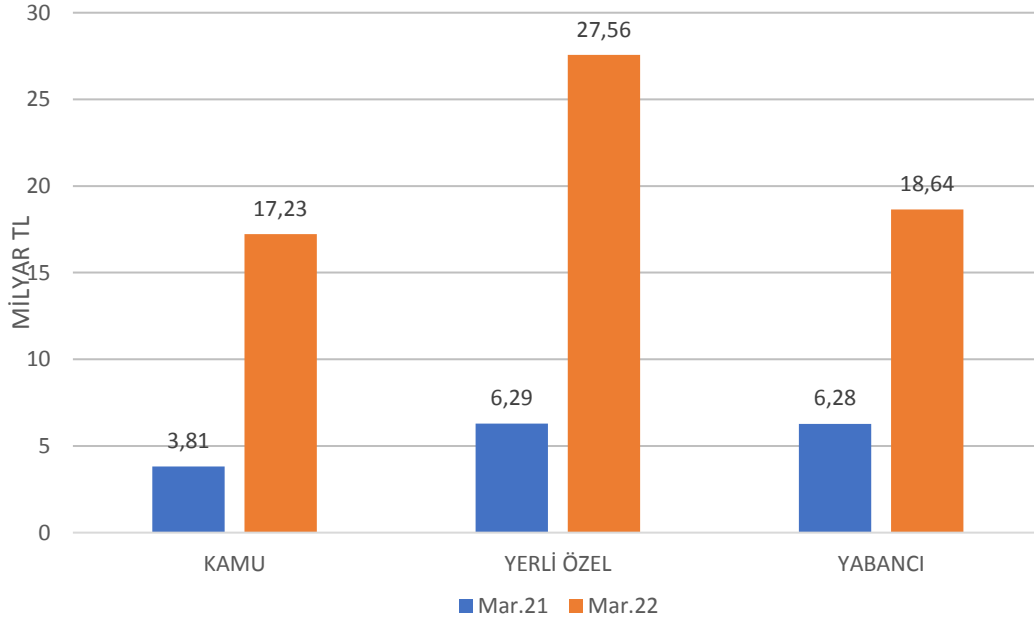
Şekil 1.3. Gayri nakdi kredilerin dağılımı

- Şekil 4'te ise mevduatların krediye dönüşüm oranı azalırken mevduat ve krediler artış göstermektedir.

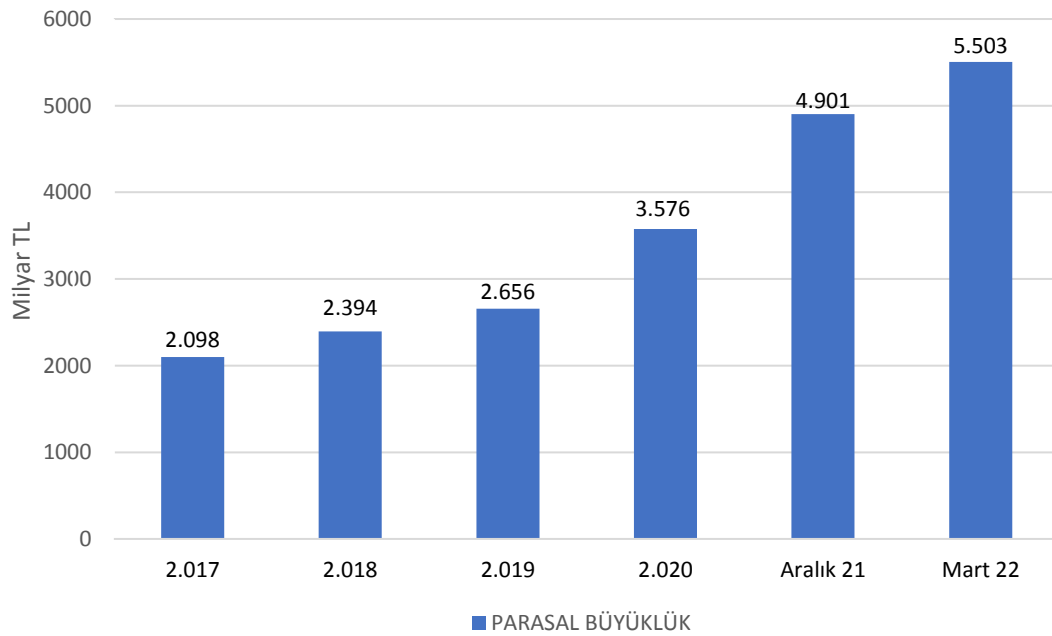
Şekil 1.4. Mevduatın krediye dönüşüm oranı

- Şekil 5.'te yer alan bankacılık sektörünün dönem karlarını gösteren grafiğe göre, 2020 ve 2021 yıllarının mart aylarına göre karşılaştırıldığında büyük bir artış gerçekleştiği görülmektedir.

Şekil 1.5. Bankacılık sektöründe yer alan banka gruplarına göre dönem karları

- Şekil 1.6'daki grafiğe göre banka sektöründe gerçekleşen kredilerin parasal büyüklük bakımından yıllara göre artış gösterdiği görülmektedir.

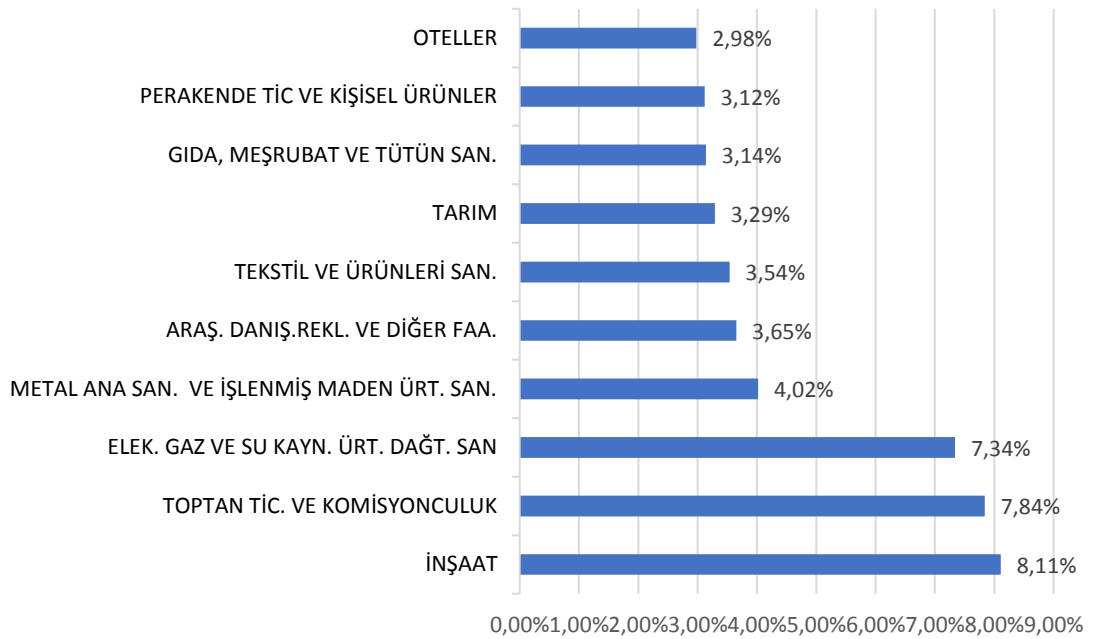
Şekil 1.6. Yıllara göre kredilerin parasal büyüklükleri

- Tüketici kredilerinin dağılımında ise konut kredileri oranı %30 olmuştur.

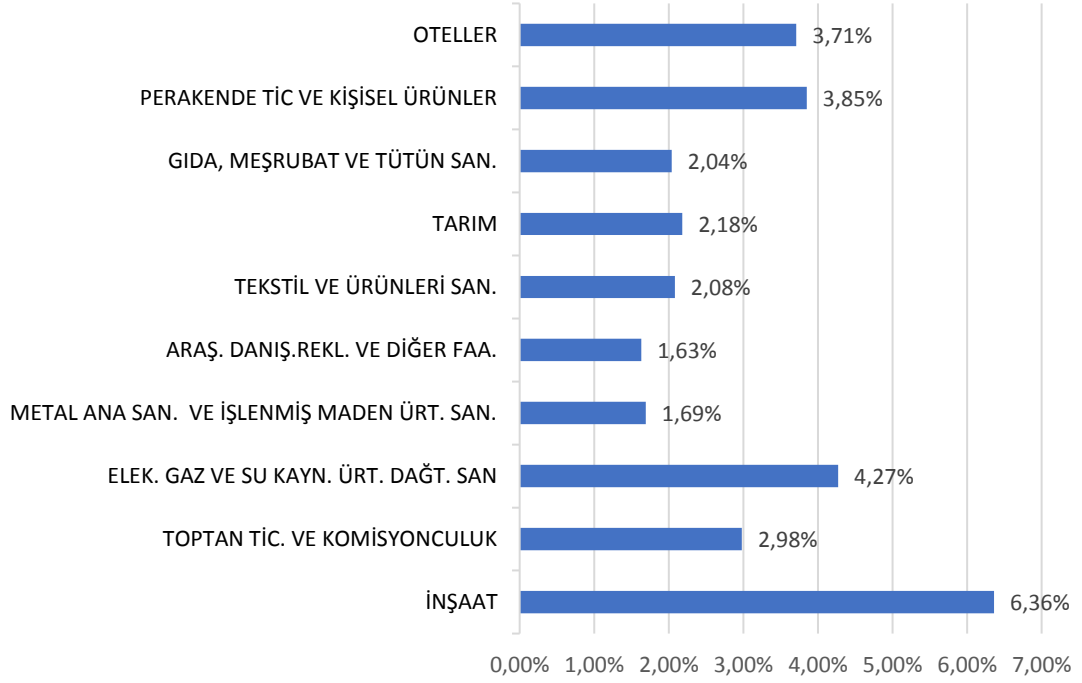

Şekil 1.7. Tüketici kredileri ve bireysel kredi kartlarının yüzdesel dağılımı

- İnşaat sektörü kredilerinin toplam krediler içindeki payı %8,11 ile en yüksek orana sahip sektör olmuştur. Ayrıca Şekil 1.9'da ise inşaat kredilerinin, takibe dönüşen krediler arasında en yüksek orana sahip sektör olduğu görülmektedir.

Şekil 1.8. Seçilmiş sektörlerin toplam krediler içerisindeki payı

Şekil 1.9. Seçilmiş sektörlerin takibe dönüşüm oranları

Yukarıda yer alan grafikler incelendiğinde bankacılık sektöründe kredi, mevduat, karlılık gibi veriler genel bir durum olarak artış yaşandığını göstermektedir. makro ekonomik göstergeler ışığında enflasyon ve döviz artışlarının getirdiği ekonomik ortamda hem bireylerin hem de firma ve kurumların kullanılan kredi miktarlarında artışlara neden olduğunu söyleyebiliriz.

BÖLÜM II

İNŞAAT SEKTÖRÜ VE KREDİ İHTİYACI

2.1. Türkiye’de İnşaat Sektörüne Genel Bir Bakış ve Sektörün Gelişimi

Dünya genelinde inşaat sektörünün ekonomiyi biçimlendiren lokomotif sektörlerden biri olduğu görülmektedir. Bu sektörün özellikle gelişmekte olan ekonomilerdeki katkıları oldukça önemlidir. Bu yönüyle inşaat sektörünün Türkiye’ye önemli katkıları olduğunu ifade edebilmek mümkündür. Bu bölümde alt başlıklar kapsamında Türkiye’nin inşaat sektörü genel hatları tarihsel süreçteki gelişimi ile birlikte incelenmiştir.

Tarihsel süreç içerisinde insanların barınma gereksinimi dolayısıyla inşaat faaliyetleri hep kendini hissettirmiştir. Zararlı etkenlerden, hava şartlarından ve diğer bireylere zarar verebilecek etkenlerden korunmak maksadıyla bireyler ve topluluklar inşaat faaliyetlerine başvurmuş ve ellerindeki imkanlar dahilinde çeşitli yapılar ortaya koymuşlardır. Üretim olanaklarındaki artışlar ve artan nüfusla birlikte basit yapılardan daha çok işlevsel ve karmaşık yapılar üretilmeye başlanmıştır. Ortaya çıkan bu gelişimde bireylerin toplumsal gereksinimlerindeki gelişimler ve değişimler de etkili olmuştur. Özellikle geçmişte tarım toplumunun gereksinim duyduğu tek katlı, seyrek ve yatay yapılar, kitlesel ve sanayi üretimiyle birlikte yoğun mimarinin kullanıldığı dikey yapılara bırakmaya başlamıştır. Bireylerin hayat biçimleri ile üretim şekillerinin değişmesiyle birlikte inşaat sektörü de tarihsel olarak gelişim göstermiştir (Türkiye Mühendisler Birliği, 2012).

Geçilen yüzyıllık dönemle beraber inşaat sektöründe önemli değişiklikler olduğu gözlenmeye başlamıştır. İnşaat üretiminde gerçekleştirilen yöntemler gelişmiş ve giderek farklılaşmıştır. Bu sayede daha karmaşık ve fonksiyonu daha fazla olan yapılar, daha düşük maliyetlerle ve daha kısa sürede yapılabilir hale gelmiştir. İnşaat sektörünün niteliksel olarak emek yoğun sektör olma özelliğinden sermaye ve teknoloji yoğun bir sektör olmaya başladığı görülmüştür. Bu doğrultuda sektörde işgücü istihdamında zaman içerisinde düşüş olacağı düşünülmektedir.

Türkiye’de inşaat sektörünün özellikle 1920’li yıllarla beraber Ankara’da kendini gösterdiği ifade edilmektedir. Burada Ankara’nın hem İç Anadolu’ya yakınlığı hem de başkent olması etkili olmuştur. Cumhuriyetle beraber ulaşım, sanayi ve tarım üzerine yapılan çalışmalar kapsamında inşaat sektörü de gelişim göstermeye başlamıştır. Özellikle savaştan

ıkılması sebebiyle 1960'lı yıllara kadar olan dönemde genel olarak altyapı çalışmalarının yapıldığı görülmüştür. Genel olarak inşaat faaliyetlerinin sektör olmaya başlaması II. Dünya Savaşı sonrasında söz konusu olmuştur. Savaşlar, depremler benzeri ülkeleri önemli düzeyde etkileyen unsurlar yeni bir yapılanma sürecini gerekli kılmış ve Türkiye de bu değişimden etkilenmiştir.

Türkiye'de özellikle inşaat sektörü 1950'li yıllarda "Marshall Planı" kapsamında büyüme kaydetmeye başlamıştır. Söz konusu dönemde pek çok inşaat firmasının faaliyete geçtiği ve büyüme kaydetmeye başladığı gözlenmiştir. Bu şirketlerin özellikle 1950 ile 1970 yılı arasındaki inşaat fakültelerinden mezun olan kişiler tarafından kurulması sektörün gelişim kazanması açısından önemli olmuştur (Hozan, 2006, s.12).

Türkiye'de 1970'li yıllarda Kıbrıs sorunu, Amerikan ambargosu, 1973 yılında Birleşmiş Milletler ve ABD'den alınan yardımların sonlandırılması iktisadi güçlükler yaşanmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan iktisadi sorunlar satışların düşmesi, enflasyonun artması, malzeme temininde ortaya çıkan problemler, işlerin tam olarak bitirilememesi, doğal kaynaklarda karşı karşıya kalınan sorunlar, likidite sorunları nedeniyle ödemelerin gecikmeye başlaması gibi durumlar inşaat şirketlerinin iflas etmesine neden olmuştur. Bu dönem kapsamında sektörde önemli sorunların ortaya çıktığı gözlenmiştir.

Türkiye'de 1980 yılında yaşanan askeri darbe sonrasında oluşan iktisadi problemlerin aşılabilmesi açısından önemli değişikliklerin yapıldığı gözlenlenmiştir. Yapılan değişikliklerin genel itibariyle kısa dönemde ekonomiyi daha kararlı hale getirmek uzun dönemde de dengeyi sağlamak maksadıyla alınan tedbirler ve yürürlüğe konulan farklı uygulamalar üzerinden yapılmaya çalışıldığı görülmüştür. Söz konusu değişiklikler ve uygulamalar dahilinde diğer sektörlerle birlikte inşaat sektörünün de gelişim göstermeye başladığı görülmüştür. Sektördeki gelişimle birlikte pazar payı artmaya başlamış ve 1970'li yıllardaki kayıplar telafi edilmeye başlamıştır. Bu dönemde enflasyonun yaklaşık %70 gerilemesinin sağlanması ile birlikte iktisadi yapıda bir dengenin oluşmaya başlaması söz konusu olmuştur. Bu dönemde zal'ın ülkeyi dış ekonomiye açmasıyla birlikte inşaat sektörünün yalnızca ülke içinde değil ülke dışında da etki göstermeye başlamasına neden olmuştur. Bu dönemle birlikte Türk inşaat firmaları Arap lkelerinde boy göstermeye başlamıştır (Özsoy, 2016, s.30).

1990'lı yıllar kapsamında Türkiye'de yaşanan iktisadi ve siyasi sorunlar ile birlikte Arap lkelerinde karşı karşıya kalınan ekonomik ve siyasi sorunlar bir araya geldiğinde inşaat sektörü ortaya çıkan tablodan oldukça zarar görmüştür. Bu bağlamda 1990'lı yıllarda

inşaat sektörünün pasta payında küçülmeler yaşanmıştır. Ortaya çıkan bu tablo inşaat sektöründeki firmaların kendilerine yeni pazarlar aramaya yönelmesine sebep olmuştur. 1990'lı yıllardan sonra inşaat sektörü açısından dışarıya açılma söz konusu olmuştur. İç piyasadaki daralma ve talebin düşmesiyle beraber, dış pazarlar daha cazip-hale gelmiştir.

Türkiye'de 2000'li yıllarla birlikte önemli inşaat şirketlerinin sektöre dahil olduğu görülmektedir. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'nın inşaat süreçlerinde önemli katkılarının olduğu görülmüştür. Bu dönemde çok katlı yapıların hızla arttığı gözlenmiştir. İnşaat sektörü özellikle 2000'li yıllarla birlikte Türkiye'nin lokomotif sektörlerinden biri haline gelmiş ve bu bağlamda önemli düzeyde istihdam alanı yaratmıştır (Karyelioğlu, 2015). Ancak 2001 krizi ile 2008 global krizinin inşaat sektörü açısından negatif etkileri olmuştur. Krizler, talep daralmasına neden olurken, inşaat sektörünü olumsuz yönde etkilemiştir. Burada ortaya çıkan sorunların aşılabilmesi açısından inşaat sektörünün dış pazarlara açıldığı görülmüştür (Özorhon, 2012, s.28).

Türkiye ve dünyada inşaat sektörünün ekonomik gelişimde önemli etkileri bulunmaktadır. Çevremizdeki yollar, barajlar, enerji üretim tesisleri, fabrikalar, hastaneler, havaalanları, şehirler ve yaşam alanları ile söz konusu alanların altyapıları inşaat sektörü kapsamında oluşturulmaktadır. Bu açıdan belli bir yapının kurulumunda inşaat sektörünün ön planda olduğunu ifade etmek mümkün olmaktadır.

Türkiye'de inşaat sektörünün genel durumunun incelenmesi açısından GSYİH ile inşaat sektörünün ekonomiye genel katkısının incelenmesi yerinde olacaktır. Tablo 1.1.'de bu rakamlara yer verilmiştir.

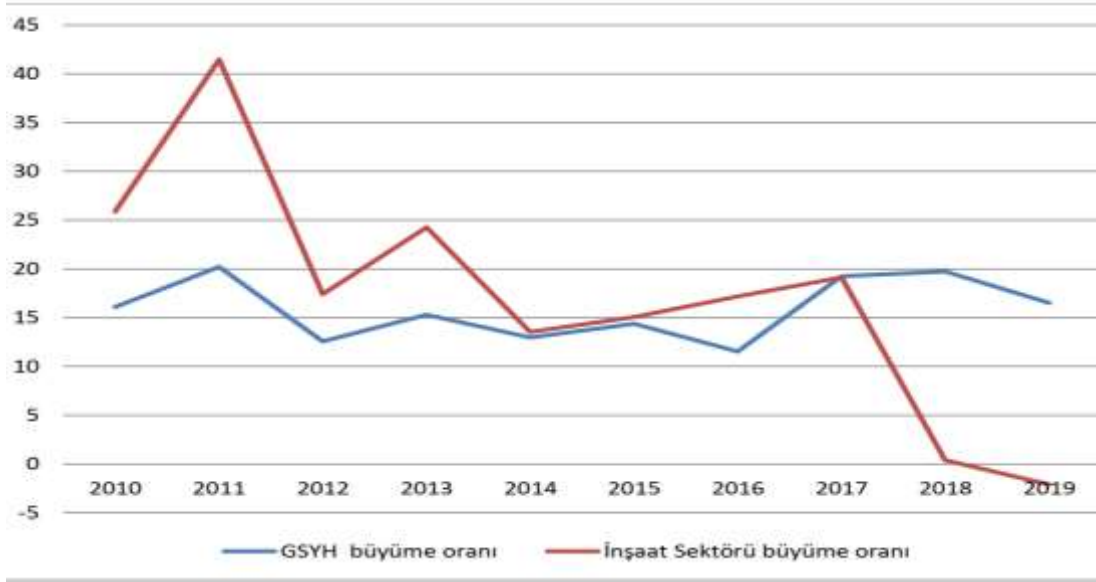
Tablo 1.1. GSYİH, inşaat sektörünün ekonomiye katkısı ve inşaat sektörünün GSYİH içindeki payı

Yıllar	GSYİH (Bin TL)	İnşaat Sektörünün Katkısı (Bin TL)	İnşaat Sektörü oranı GSYİH'de (%)
2009	999.191.848	56.156.968	5,62
2010	1.160.013.978	70.701.311	6,1
2011	1.394.477.166	100.016.363	7,17
2012	1.569.672.115	117.433.142	7,48
2013	1.809.713.087	145.908.412	8,06
2014	2.044.465.876	165.654.620	8,10
2015	2.338.647.494	190.619.215	8,15
2016	2.608.525.749	223.362.831	8,56
2017	3.110.650.155	266.065.607	8,55
2018	3.724.387.936	267.099.486	7,17
2019	4.320.191.000	363.760.822	8,42
2020	4.982.603.819	266.569.304	5,35

Kaynak: TÜİK İstatistikleri, Ulusal Hesaplar, erişim tarihi: 19.04.2022

Tablo 1.1.'de görüldüğü gibi Türkiye ekonomisi içerisinde inşaat sektörünün genel ekonomiye katkısının alınan dönem itibariyle %5,3 ile %8,5 arasında değiştiği görülmektedir. 12 yıllık süreçte kümülatif olarak yaklaşık 5 katlık büyüme yaşanmış olması ve sektör özelindeki bu büyümenin GSYİH'da meydana gelen büyüme oranı ile paralellik göstermesi dikkat çekicidir.

Alınan dönem itibariyle en düşük katkının ise 2009 yılında olduğu görülmektedir. Bu sonuca 2008 yılında ortaya çıkan küresel krizin de etki ettiği söylenebilir. İnşaat sektörünün başlı başına bu oranlarda bir katkısı olduğunun görülmesi bu sektörün genel ekonomi açısından ne kadar önemli olduğunun anlaşılması açısından önemlidir. Şekil 2.1.'de değişim oranları olarak bunun takip edilmesi mümkündür.

Şekil 2.1. GSYİH ve inşaat sektörü değişim oranları

Kaynak: TÜİK İstatistikleri, Ulusal Hesaplar, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, erişim tarihi: 21.04.2022

Şekil 2.1. incelendiğinde 2010 yılında inşaat sektöründeki hızlı büyüme oranı GSYİH üzerinde etkili olmuş ve katkı sağlamıştır. 2011-2017 yılları arasında inşaat sektöründeki büyüme oranlarının başta hızlı bir biçimde büyüme oranında azalma ve ardından yatay bir seyirde olduğu, GSYİH büyüme oranında da benzer bir seyir izlediği görülmektedir. 2017 yılından 2019 yılına geçildiğinde ise inşaat sektöründeki büyümenin sıfırın altına indiği görülmektedir. Ancak bu dönemde GSYİH'nin büyüme oranında fazla değişim yaşanmadığı görülmektedir.

Türkiye yurt dışında da önemli müteahhitlik hizmetleri vermektedir. Bu hizmetlerin Türkiye'ye gelir ve istihdam bakımından katkıları oldukça fazladır. Bu hizmetlerin öncelikle dış ticaret dengesi üzerine sağladığı yararlar çok önemli bir seviyededir. Dünyada Türk müteahhitlerin kendini göstermesi 1972 yılında Libya'da Tripoli Limanı İnşaatı ile başlamıştır (Özorhon, 2012, s.5). Bu yıldan itibaren Türk müteahhitleri kendilerini pek çok ülkede ve farklı projelerde göstermiştir. Türkiye'nin 2002 yılından itibaren yurt dışında yer aldığı müteahhitlik proje sayısı ve bunların Amerikan doları cinsinden değerleri Tablo 2.2.'de gösterilmiştir.

Tablo 2.2. Türkiye'nin 2002-2021 yılları arasında yer aldığı yurtdışı müteahhitlik proje sayıları, projelerin toplam ve ortalama maddi değerleri

Yıllar	Proje Sayısı	Toplam Proje Bedeli (\$)	Ortalama Proje Bedeli (\$)
2002	208	4.411.725.105	21.210.217
2003	339	6.397.601.656	18.871.981
2004	477	8.620.027.566	18.071.337
2005	451	12.914.620.409	28.635.522
2006	577	22.410.201.125	38.839.170
2007	617	25.815.417.471	41.840.223
2008	667	24.685.207.075	37.009.306
2009	508	20.210.153.992	39.783.768
2010	633	23.759.136.157	37.534.180
2011	561	24.432.626.988	43.551.920
2012	549	31.649.824.190	57.649.953
2013	438	31.254.058.477	71.356.298
2014	357	26.635.127.974	74.608.202
2015	287	23.885.307.446	83.224.068
2016	220	14.927.858.491	67.853.902
2017	329	17.228.640.172	52.366.687
2018	378	22.813.446.170	60.353.032
2019	524	19.323.623.870	36.877.145
2020	354	15.176.996.170	42.872.871
2021	217	20.656.197.898	95.189.852

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, Yurtdışı Müteahhitlik Teknik Müşavirlik, Yurtdışı Müteahhitlik Sektör Değerlendirme Raporu, <https://ticaret.gov.tr/hizmet-ticareti/yurtdisi-muteahhitlik-teknikmusavirlik>, 07.05.2022.

Tablo 2.2. incelendiğinde Türk müteahhitlerin yurtdışında pek çok projelerde yer aldığı görülmektedir. Bazı dönemlerde diğer dönemlere kıyasla daha fazla projede yer aldıkları gözlemlenmektedir. Ancak burada dikkati çeken unsur bu projelerden sağlanan gelirin yükseliş göstermesidir. 2016 yılı sonrasında projelerde toplanan gelirde biraz düşüş görülmüştür. Ancak 2018 yılıyla beraber proje gelirlerinin yine toparlanmaya başladığı da görülmektedir. Burada dikkati çeken bir diğer unsur bazı dönemlerde proje sayılarında düşüş yaşanmış olsa da bu dönemlerde sağlanan gelirlerde önemli düşüşler yaşanmaması ve hatta bazı dönemlerde elde edilen gelirlerde artış olmasıdır. Bu durum Türk müteahhitlerin daha büyük bütçeli projelerde boy göstermeye başladığını da ortaya koymaktadır.

Türkiye 1972 yılından 2020 yılının Temmuz ayına kadar olan süre içerisinde toplamda 127 ülkede 10.274 projede yer almış ve bu projelerden toplamda 415 milyar dolar gelir elde etmiştir. Bunların yıllar içindeki kümülatif gelişimi Tablo 2.3.'te gösterilmiştir (Yurtdışı Müteahhitlik Sektör Değerlendirme Raporu, 2020:2).

Tablo 2.3. Yıllara göre türk müteahhitlerin elde ettikleri yurtdışı projelerde kümülatif gelir (milyar dolar)

Yıllar	Tutar	Yıllar	Tutar
2002	50	2012	246
2003	56	2013	276
2004	65	2014	302
2005	78	2015	332
2006	100	2016	346
2007	126	2017	361
2008	150	2018	383
2009	171	2019	402
2010	194	2020	415
2011	219		

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, Yurtdışı Müteahhitlik Teknik Müşavirlik, Yurtdışı Müteahhitlik Sektör Değerlendirme Raporu, <https://ticaret.gov.tr/hizmet-ticareti/yurtdisi-muteahhitlik-teknikmusavirlik>, 10.05.2022.

Tablo 2.3. incelendiğinde 2002 yılında 50 milyar dolar seviyesinde olan yurtdışı müteahhitlik projelerinden elde edilen gelirin 2020 yılında 415 milyar dolar seviyesine çıktığı görülmektedir. 2023 yılı için beklenti 650 milyar dolar seviyesi iken 2030 yılı için ise

bu beklenti 750 milyar dolar seviyesindedir (Yurtdışı Müteahhitlik Sektör Değerlendirme Raporu, 2020:1).

Tablo 2.4. İnşaat sektöründe istihdam rakamları (2005 – 2021)

Yıllar	İstihdam	Yıllar	İstihdam
2005	1.115.000	2014	1.965.000
2006	1.286.000	2015	2.021.000
2007	1.244.000	2016	2.039.000
2008	1.240.000	2017	2.187.000
2009	1.415.000	2018	1.862.000
2010	1.527.000	2019	1.587.000
2011	1.681.000	2020	1.685.000
2012	1.807.000	2021	1.818.000
2013	1.901.000		

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Türkiye’de inşaat sektöründeki istihdam rakamlarına bakıldığında 17 yıllık süreçte yaklaşık %70’lik bir artış yaşandığı görülmektedir. Bununla birlikte 2005 – 2017 yılları arasında sürekli bir artış yaşansa da 2017 sonrası dönemde dalgalanma yaşandığı görülmektedir.

Yurt içi inşaat sektörünün genel olarak değerlendirilebilmesi açısından bu sektörün zayıf ve güçlü yanlarının incelenmesi yerinde olacaktır. Türkiye’nin inşaat sektörünün zayıf ve kuvvetli yanlarının şu şekilde ifade edilmesi mümkündür (ÜNTES, 2017, s.48-49):

Zayıf yönler;

- Türkiye’de inşaat sektörüne dahil olma ve bundan çıkma oldukça kolay olmaktadır. Bu nedenle müteahhit sayısı çok fazladır. Bu fazlalık iş hacimlerinde bir düşüşe neden olmaktadır.
- Bu sektörün riskli ve zor olması işçilik maliyetlerinin fazla olmasına neden olmaktadır.
- Yurt içi inşaat sektörü kapsamında bürokratik engeller oldukça fazladır.
- Sektörde çok sayıda küçük çaplı firma bulunması sebebiyle finansman altyapısı yeterli değildir.

- Risk ve sözleşme yönetimiyle ilgili problemlerin bulunması ve belli başlı standartlarda uygulamaların var olmaması yasal sorunların görülmesine neden olmaktadır.
- Ar-Ge faaliyetlerinin arzu edilen düzeyde olmaması sebebiyle yeni metotların belirlenmesi oldukça azdır.
- Sektöre yeni dahil olan işletmelerin düşük fiyat sunması sebebiyle sektördeki eski firmaların kar marjları oldukça azalmaktadır. Bu nedenle sektördeki güvenilen işletmelerin varlıkları zarar görmektedir.
- Müşavir işletmelerin arzu edilen seviyeye ulaşamaması nedeniyle deneme yanılma usulüyle süreç üretilmektedir.

Kuvvetli yönler;

- İnşaat sektörünün ekipman makine çeşitliliği ve güncelliği bulunmaktadır.
- Bilgi birikimi ve teknolojik olanaklar üst düzeydedir.
- İnşaat sektörüne yönelik yatırımın geçmişe dayanması sebebiyle becerikli ve tecrübeli çalışan sayısı oldukça fazladır.
- İnşaat sektörünün farklı dallarında faaliyet gösteren kurum ve çalışanları bulunmaktadır.
- Gider ve maliyetlerin belli sınırlar dahilinde tutulabilmesi mümkün olmaktadır.
- Firmalar genel olarak risk üstlenme açısından çekimser davranışta bulunmamaktadırlar.
- İnşaat firmalarının mobilizasyon ve iş gerçekleştirebilme becerisi üst seviyededir.
- Firmalar farklı koşullara çok hızlı bir biçimde adapte olabilme yeteneğine sahiptir.
- Firmalar, inşaatın türüne göre büyük sermayelere gerek duymadan en süratli bir biçimde yol alabilme becerisine sahiptir.
- Tehlikeli ve ağır işlerde faaliyet gösterecek çalışanların Mesleki Yeterlilik Belgelerinin zorunlu olması sebebiyle söz konusu türdeki işlerde çalışan bireylerin belli bir eğitim düzeyinin olması gerekmektedir.
- Firmalar aldıkları iş ve faaliyetleri bitirme açısından önemli kararlılığa sahiptirler.

Bir ülkedeki inşaat güven endeksi o ülkenin inşaat sektörünün genel görünümünün anlaşılması açısından önemli bir etken olarak ele alınmaktadır. Şekil 2'deki grafikte Türkiye'nin mevsim etkilerinden arındırılmış inşaat güven endeksine yer verilmiştir.

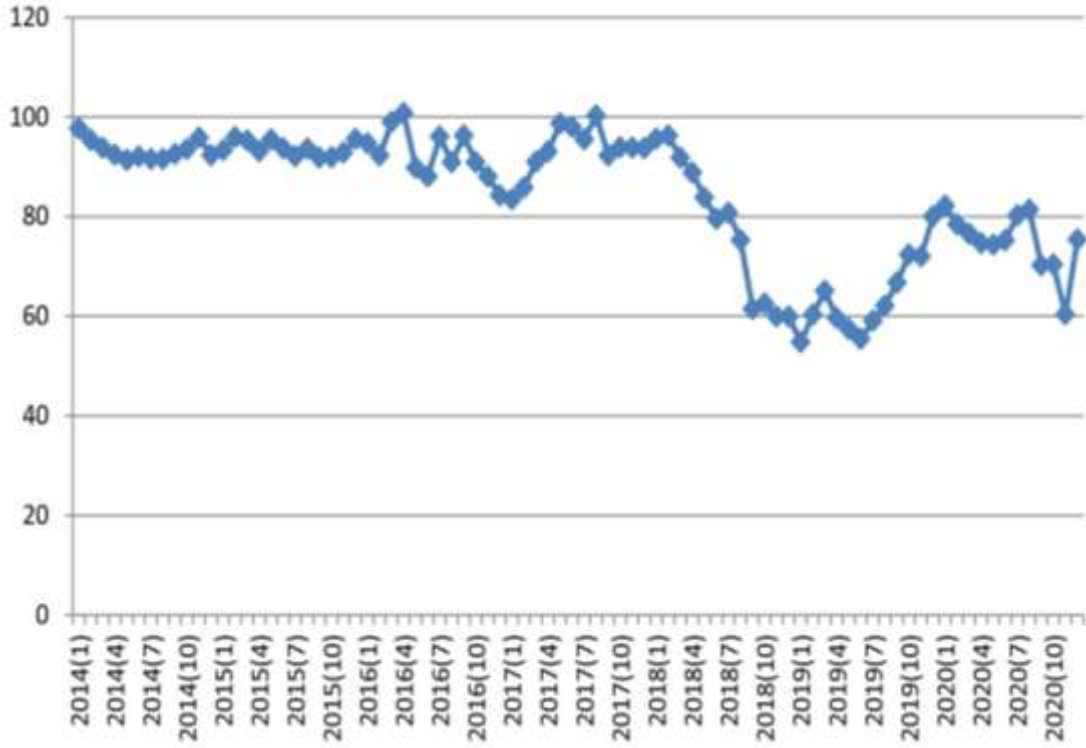

Şekil 2.2. Mevsim etkilerinden arındırılmış inşaat güven endeksi

Kaynak: TÜİK İstatistikleri, İnşaat Eğilim Endeksleri, Mevsim Etkilerinden Arındırılmış İnşaat Güven Endeksi, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=69&locale=tr>, 03.05.2022.

Şekil 2.2. incelendiğinde 2014 yılından 2018 yılının başlarına kadar olan süreç içerisinde inşaat güven endeksinin yatay seyir izlediği görülmektedir. Bu durum toplumun inşaatlara yönelik istek ve beklentilerinin bu dönem benzer nitelikte olduğunu ortaya koymaktadır. Genel itibariyle insanların inşaata talepleri de bulunmaktadır. Ancak buradan sonra bu güven endeksinin hızlı bir şekilde düştüğü gözlenmektedir. Söz konusu dönemlerde inşaat talebine daha az yönelmeye başlamaları etkilerini göstermiştir. 2019 yılının ortalarına doğru insanların yeniden inşaata yönelik güvenlerinin artış göstermeye başladığı görülmektedir.

İnşaat sektörünün durumunu gösteren önemli göstergelerden bir diğeri ise mevcut inşaat faaliyetleri endeksidir. Bu endeks sektörün elindeki işler kapsamındaki durumunu göstermektedir. Şekil 2.3.'te mevsimden arındırılmış mevcut inşaat faaliyetleri endeksinin durumuna yer verilmiştir.

Şekil 2.3. Mevsim etkisinden arındırılmış mevcut inşaat faaliyetleri endeksi

Kaynak: TÜİK İstatistikleri, İnşaat Eğilim Endeksleri, Mevsim Etkilerinden Arındırılmış Mevcut İnşaat Faaliyetleri Endeksi, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=69&locale=tr>, 03.05.2022.

Şekil 2.3.'te de görüldüğü gibi mevcut inşaat faaliyetleri endeksi de inşaat güven endeksi gibi hareket etmiştir. Bu durum inşaat sektörünün piyasa talepleri doğrultusunda mevcut üretimini düzenlediğini ortaya koymaktadır. Piyasada 2018 yılının başlarıyla birlikte mevcut işlerde bir düşüş, 2019 yılının ortasında ise artış eğiliminin olduğu görülmektedir.

Sektörün ele alınan dönem itibarıyla yeni işler alıp almadığı da önemli bir gösterge olacaktır. Bu açıdan yeni alınan inşaat işleri endeksi de önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Şekil 2.4.'te yeni alınan inşaat işleri endeksine yer verilmiştir.

Şekil 2.4. Mevsim etkisinden arındırılmış alınan yeni siparişlerin mevcut endeksi

Kaynak: TÜİK İstatistikleri, İnşaat Eğilim Endeksleri, Mevsim Etkilerinden Arındırılmış Mevcut İnşaat Faaliyetleri Endeksi, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=69&locale=tr>, 03.05.2022.

Alınan yeni siparişlerin endeksinin de tıpkı önceki endeksler gibi eğilim gösterdiği gözlenmektedir. Hatta bu endeksin daha derin bir düşüş eğiliminde olduğunu ifade etmek mümkündür. Burada 2018 yılı sonrasında sektördeki taleple birlikte kısılan arzın etkileri kendini açıkça göstermektedir. Endeks 2019 yılı ortalarından itibaren artış göstermektedir. İnsanların ve kurumların inşaaata ilgileri azaldıkça güven endeksinde, mevcut işlerde ve yeni alınan siparişlerde bir sıkışma söz konusu olmuştur.

2.2. İnşaat Sektöründe Faaliyet Gösteren Firmaların Genel Sınıflandırması

İnşaat sektöründe faaliyet gösteren firmaları genel hatlarıyla üç ana kategoride sınıflandırmak mümkündür.

2.2.1. İnşaat taahhüt firmaları

İnşaat taahhüt şirketleri olarak sınıflandırılan birinci kategori şirketler, kamu veya özel şirketler tarafından gerçekleştirilen inşaat projelerini önceden belirlenmiş bir süre içinde, genellikle ihale yoluyla, belirli bir sözleşme bedeli karşılığında inşa etmeyi ve tamamlamayı taahhüt ederler. Müteahhitlik firmaları, inşaat taahhüt projeleri olarak adlandırılan bu işler kapsamında maliyetlerini kanıtlayan, istihdam eden firmalardan kilometre taşı ödemeleri alırlar. Bu şirketlerin proje için krediye ihtiyaç duymaması bekleniyor çünkü işle ilgili maliyetler genellikle işverenin idaresi tarafından ön ödemeler ve dönüm noktası ödemeleri

yoluyla finanse ediliyor. Ancak proje hazırlama maliyetleri ve makine parkına yapılacak yatırımlar kapsamında kredi ihtiyacı doğabilmektedir.

Bu projelerin karlı mı yoksa zararlı mı olduğu genellikle yıllarca süren çalışmaların tamamlanmasıyla belirlenir. Bu tür projeler; Karayolu tarafından ihale edilen yol yapım projeleri, Devlet Su İşleri (DSİ) tarafından ihale edilen baraj projeleri ve Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tarafından ihale edilen konut yapım ihaleleri örnek olarak verilebilir.

2.2.2. Gayrimenkul projesi geliştiren firmalar

İkinci kategori, kendi arazileri ve/veya yabancı arazileri üzerinde konut başta olmak üzere gayrimenkul projeleri inşa eden şirketleri içermektedir. Bu kategorideki firmalar, öncelikli olarak müşteri avansı, banka kredisi ve ticari borç ile finanse ettikleri projelerini inşaat sırasında veya sonrasında satmaktadırlar. Bu tür firmalara borç verme, satış ve kazanç performansının belirsizliği nedeniyle nispeten riskli kabul edilir.

Konut projeleri geliştirerek modellerden satış yapan “sat-yap müteahhitleri” bu sınıflandırmaya dahildir.

2.2.3. İnşaat malzemeleri üreticileri

İkinci kategori, sözleşmeli inşaat ve gayrimenkul sektörleri için inşaat malzemeleri ticareti yapan şirketleri içerir. Bu şirketlerin iş hacmi ve risk düzeyi, yukarıdaki ilk iki kategorideki şirketlerin iş hacimleriyle yakından ilişkilidir.

2.3. İnşaat Sektöründe Kullanılan Kredi Türleri

İnşaat sektöründe faaliyet gösteren firmaların kredi ihtiyaçlarını nakdi ve gayri nakdi krediler olarak iki kısımda değerlendirmek gerekir.

Bankalar tarafından belirli bir süre için faiz veya faiz ve ücret karşılığında ödünç para verilmesi şeklinde sağlanan nakdi krediler nakdi krediler olarak tanımlanmaktadır (Çelik, 2014, s.193).

Nakdi kredilerin başında kısa vadeli işletme kredileri gelmektedir. Bu krediler öncelikle şirketlerin kısa vadeli işletme sermayesi ihtiyaçlarının finansmanı için teminatlandırılmıştır. Orta ve uzun vadeli işletme kredileri genellikle şirketlerin sabit kıymetlerini oluşturan arsa, bina vb. kredilerden oluşmaktadır. İnşaat taahhüt faaliyetlerinde kullanılan iş makinesi yatırımları ve alımları kapsamında verilen kredilerdir. Orta ve uzun

vadeli işletme kredileri için teminat olarak, mevcut ve edinilmiş varlıklar üzerindeki teminatlar ve/veya ipotekler en yaygın kullanılan teminatlar arasındadır.

Gayri nakdi krediler inşaat müteahhitlerinin en çok ihtiyaç duyduğu krediler arasında yer almakta ve bu krediler arasında teminat mektupları ön plana çıkmaktadır.

Teminat mektubu; Belirli bir işi yapmayı, mal teslim etmeyi veya bir borcu ödemeyi taahhüt eden bankanın müşterisinin zamanında tamamlamaması durumunda banka tarafından muhataba belirli bir tutarın ödeneceğini garanti eden bir belgedir. . . muhatabın belirttiği şartlara uygun olarak üretilir (Taşpolat, 1989, s.21).

Bu kredi ilişkilerinde teminat veren banka, teminat veren taraf, istihdam eden kurum, muhatap ve lehdar, muhatap ile akdedilen sözleşme çerçevesinde teminat mektubunda belirtilen işi yapmayı taahhüt eden inşaat şirkettir. Kredi banka tarafından verilir.

Özellikle müteahhit inşaat firmalarının katılmayı planladıkları ihalelerde işveren idarelerine geçici garanti vermeleri gerekmektedir. Bu sorgu, pozisyona başvuracak şirketin hazır bulunuşluğunu ve güvenilirliğini ölçmeye yöneliktir. Aday firmanın ihaleyi kazanması, teminat mektubu vermemesi veya sözleşme imzalamaktan imtina etmesi halinde, söz konusu geçici teminat mektupları işverenin tazminat talebine istinaden banka tarafından nakden ödenir. İhale bir inşaat firması tarafından yapılıyorsa, kesin ve avans teminat mektuplarına sözleşmenin imzalanması aşamasında itiraz edilebilir.

Sık kullanılan gayrinakdi kredilerden biri de akreditiftir. Akreditif, bir bankanın, alıcının talebi ve yönlendirmesi üzerine, belirli belgeler karşılığında belirli bir süre içinde satıcıya belirli bir tutarı ödemeyi taahhüt ettiği yazılı bir taahhüttür. Öngörülen koşulların karşılandığını ve yararlanıcı tarafından hazırlanan politikaları kabul edeceğini veya müzakere edeceğini.

Hem uluslararası hem de iç ticarete kullanılır. Çünkü bankalar tarafsızdır, alıcı ve satıcılardan bağımsızdır ve sadece akreditifte belirtilen kurallara uygun olarak sunulan belgelere göre hareket eder. Böylece farklı saat dilimleri ve binlerce kilometrelik mesafelerin neden olduğu iletişim güçlükleri ortadan kalkmakta ve güvenli ticaret gerçekleştirilmektedir (Türkiye İş Bankası A.Ş., 2022).

Yurtdışında faaliyet gösteren inşaat firmalarının sıklıkla kullandığı kredilerden biri de dış garantilerdir. Dış garantiler, malların teslimi, işin ifası veya bir borcun ödenmesi gibi konularda yurt dışında yaşayan alıcılara yönelik yabancı para cinsinden düzenlenen garanti

sözleşmesi şeklindeki belgelerdir. belirtilen yükümlülüğün yerine getirilmemesi durumunda mektup tutarının döviz olarak ödenmesi yükümlülüğü. (Türkiye İş Bankası A.Ş., 2022).

Örneğin; Bir Türk inşaat firmasının Kanada'da bir firma tarafından gerçekleştirilen fabrika binası inşaatı işi için teminat mektubuna ihtiyacı vardır. Ancak bir Türk firması, Türkiye'de yerleşik olması ve/veya kaynakları olması nedeniyle Kanada'daki hiçbir bankadan teminat mektubu alamaz, yani Kanada'daki bir bankadan kredi alamaz. Kredi garantisi Türkiye'de bulunmaktadır. Kanada'daki işveren idaresi bir Türk bankasının kredibilitesini bilmediğinden, bir Türk bankası tarafından verilen teminat mektubunu kabul etmek mümkün olmayabilir. Bu aşamada, dış garanti Türkiye'deki banka tarafından Kanada'daki bankaya gönderilir ve Kanada'daki banka, bankaya olan güvene dayalı olarak Kanada'daki işverene Türk müteahhitlik şirketi lehine teminat mektubu verir. Burada önemli olan nokta, Kanada'daki banka Türk inşaat şirketini tanımasa da Türkiye'de sıkı denetim kurallarına tabi olduğunu ve işleme taraf olduğunu bildiği herhangi bir Türk bankasının bilgilerine daha kolay ulaşmasıdır. İlgili bankanın kefil bazında bir bankaya kredi verir.

Söz konusu garanti mekanizması sayesinde hem Türk müteahhitlik firmaları yurt dışında iş yapabilir, hem de yabancı firmalar Türkiye'de iş yapabilir.

2.4. İnşaat Sektöründe Faaliyet Gösteren Firmaların Kredi Taleplerini Etkileyen Faktörler

İnşaat sektöründe faaliyet gösteren firmaların kredi ihtiyaçları, diğer sektörlerde faaliyet gösteren firmalara göre farklı koşullardan kaynaklanabilmektedir. Bu farklılığın ana nedenlerinden biri, bu firmaların mevcut çalışmalarının büyük ölçekli projelerden oluşması ve genellikle bir takvim yılında tamamlanamaması, ancak birkaç yıl, çoğu zaman yıllar sürmesidir. Barajlar, yollar ve köprüler gibi büyük altyapı projelerinin tamamlanması genellikle 5 yılı bulabilir. Bu projeleri uygulayan firmalar bu dönemde çeşitli nedenlerle krediye ihtiyaç duyabilirler. Bu ihtiyaçlar genel hatlarıyla şu şekilde sınıflandırılabilir (Taş, 2005, s.16)

2.4.1. İşin maliyetinin hesaplanmasındaki hatalı tahminler

Kamu İhale Kanunu (KİK) kapsamında ihale edilen ve devlet bütçesinden finanse edilen altyapı projeleri başta olmak üzere, işverenin (kamu veya özel kuruluş olabilir) kaynaklarından finanse edilmesi gereken projelere yönelik ihaleler, en düşük teklif verme eğilimindedir. Ancak, işin maliyetinin düşük tahmin edilmesi veya proje tarafından

öngörülmeven ek maliyetlerin ortaya çıkması, toplam iş maliyetinin sözleşme maliyetini aşmasına ve projenin zarara uğramasına neden olabilir. Bir işi zararına da olsa kredi ile tamamlamak, bir şirketin güvenilirliğinin son derece önemli bir göstergesidir, çünkü üstlendikleri işin performansına ilişkin tavsiyeler, inşaat firmalarının yeni bir işe başlamaları için son derece önemlidir.

2.4.2. Makine parkının yetersiz olması

Firmaların üstlendikleri projeleri tamamlamak için ihtiyaç duydukları üretim araçlarına "makine stoğu" denir. Varlıklarında yeterli donanıma sahip büyük inşaat firmaları, ihalelerde donanımları yetersiz olan küçük firmalara göre fiyat avantajına sahiptir. İş yapan müteahhit projeyi tamamlamak için gerekli ekipmana sahip değilse, bu ekipmanı satın almak veya kiralamak için kredi gerekebilir.

2.4.3. İşe ilişkin alınan avans bedelinin yetersiz kalması

Şirketler açtıkları ihalelerde genellikle iş kurmak için işverenlerden ve bankalardan aldıkları teminat mektupları karşılığında toplam işletme maliyetlerinin %10-15'i oranında avans almaktadırlar. İşletme bünyesinde alınan avans tutarı işletmenin başlangıç maliyetlerini aşarsa veya şirketin diğer ihtiyaçları için kullanılırsa kredi ihtiyacı doğar.

2.4.4. Hakediş ödemelerindeki gecikmeler

İnşaat projesi ihalesini yapan firma ile idare arasında akdedilen sözleşmede, işin süresine ve işin tamamlanma aşamalarına bağlı olarak yüklenici firmalara ödenecek ödeme miktarları ve koşulları belirlenir. İnşaat şirketleri, yaptıkları harcamalar için sözleşmede belirtilen şartlar dahilinde fatura keserek işverenin onayına sunar. İstihdam eden kurum bu faturaları onaylarsa, sözleşme şartlarına uygun olarak müteahhit firmaya iş faturası adı verilen ödeme belgesi düzenlenir. Ödeme için fatura düzenlendikten sonra sözleşmede belirtilen süre içerisinde yüklenici firmaya nakit mutabakat yapılır. Ancak bazı durumlarda, işveren kuruluşun mali ve ödeme zorlukları yaşadığı ve dönüm noktası ödemelerini zamanında ödeyemediği durumlar ortaya çıkabilir. Hakedişin gecikmesi durumunda şirket ve ortaklarının yeterli sermayesi yoksa inşaat işinin devamı için hakediş tutarındaki gecikme tutarında kredi talep edilebilir. Banka açısından, söz konusu durum finanse edilirken, kilometre taşı ödemelerinin ne zaman alınacağı ve işveren kuruluşun ödeme gücünün olup olmadığı dikkate alınmalıdır (İngeç, 2009, s.71).

2.4.5. Firmanın kapasitesinden fazla iş üstlenmesi

İnşaat firmalarının birden fazla iş yaptığı durumlarda her bir projeyi aynı anda sürdürmek için özel ekipman ve yeterli kaynak gerekebilir. Öz sermaye ve/veya ekipmana ek iş yatırımı olmadığında bir krediye ihtiyaç duyulabilir.

2.4.6. Hakediş tahsilatları ile inşaat harcamalarının farklı dönemlerde gerçekleştirilmesi

İnşaat projelerinin başlangıç aşamasında, makine parkı yatırımlarından ve yeni personel alımından çok çeşitli maliyetler ortaya çıkabilir, ancak daha sonraki aşamalarda yukarıda belirtilen tamamlama seviyelerine göre performans ücretleri alınabilir.

Harcama ve gelir alma dönemlerinin örtüşmediği ve geri ödeme koşullarının farklı olduğu durumlarda inşaat firmalarının kısa vadeli kredilere ihtiyacı vardır.

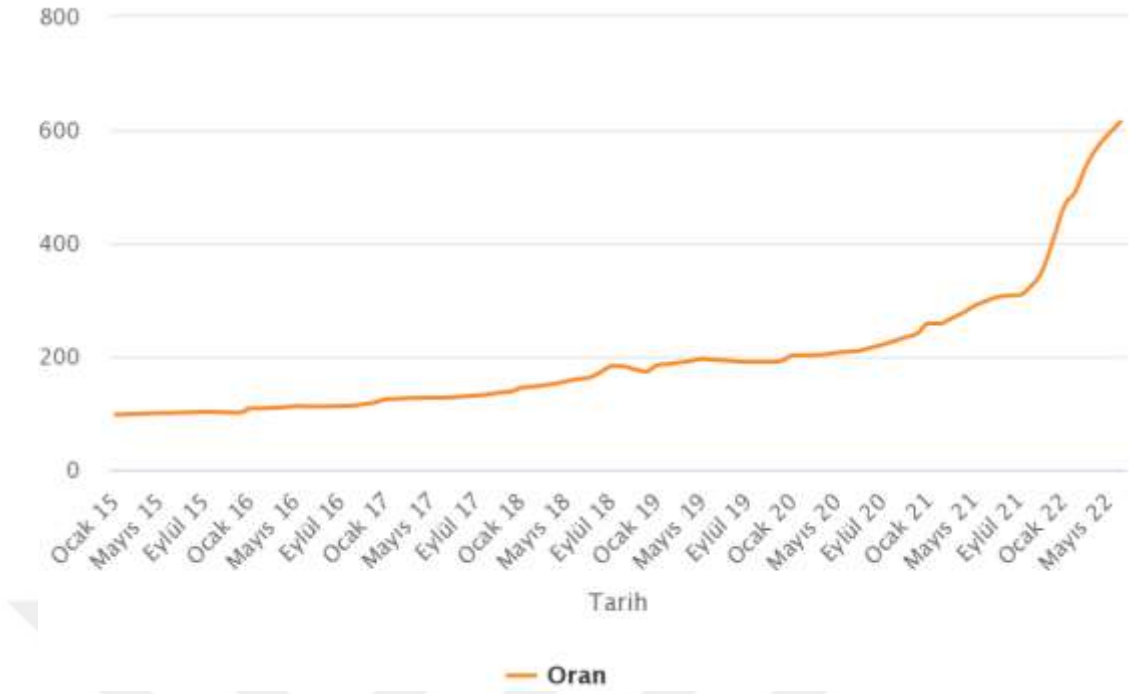
2.4.7. Gayrimenkul satışlarının öngörüldüğü seviyede gerçekleşmemesi ve/veya yavaşlaması

Gayrimenkul geliştirme ve satış şirketleri (evler, konutlar, ofisler vb.) genellikle inşaat maliyetlerini satış gelirlerinden modeller satarak finanse etmeyi planlıyor. Ancak, satışların öngörülen düzeyde gerçekleşmemesi veya satışların yavaşlaması durumunda, müşterilerle imzalanan vaat edilen gayrimenkul alım sözleşmesinde belirtilen süre içinde ilgili projenin tamamlanması için krediye ihtiyaç duyulabilir.

2.4.8. İnşaat sektörü maliyet artışları

Her yıl mart ayında, resmi gazetede yayımlanan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından, o sene için ön görülen yaklaşık yapı malzeme ve işçilik fiyatlandırmasına göre inşaat maliyeti hesaplanır.

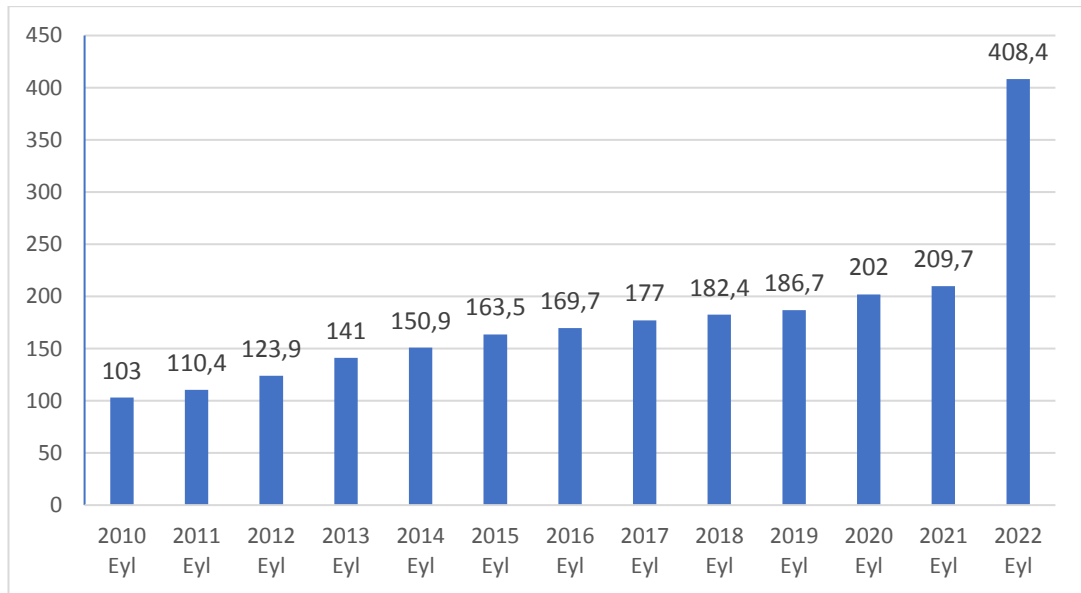
Türkiye’de inşaat maliyetleri 2022 yılı Haziran ayında bir önceki aya göre %3,5, bir önceki yılın aynı ayına göre %107 ve 7 yıl öncesine göre ise %514 artmıştır.

Şekil 2.5. Yıllara göre inşaat maliyet endeksi

Kaynak: * TÜİK - İnşaat Maliyeti Endeksi Haziran 2022 ([* TÜİK - İnşaat Maliyeti Endeksi Haziran 2022](#))

Redin – Gyoder yeni konut fiyat endeksi: Reidin – Gyoder yeni konut fiyat endeksi sonuçlarına göre, endeks değeri 2022 Eylül ayı için 408,4 olmuştur. Bu endeks verisine göre ise bir önceki aya göre 3.39%, geçen yılın aynı dönemine göre 94.75% ve endeksin başlangıç dönemi olan 2010 yılı Ocak ayına göre ise 308.40% oranında nominal artış gerçekleşmiştir.

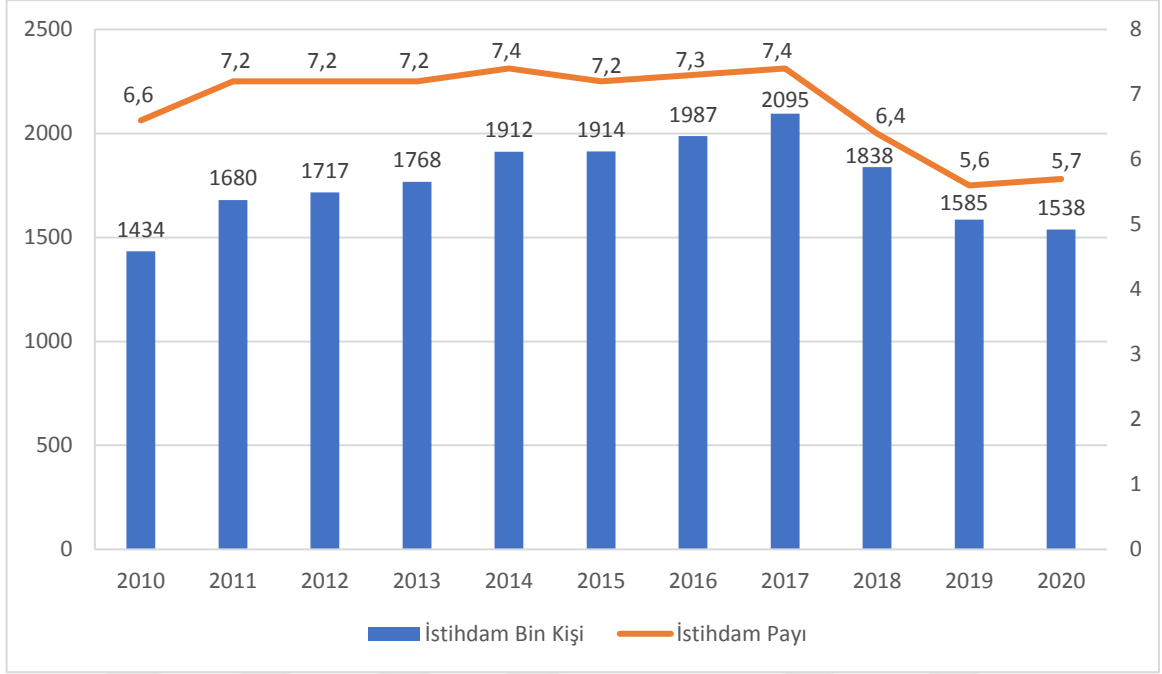

Şekil 2.6. Reidin – Gyoder yeni konut endeksi

Kaynak: www.gyoder.org.tr/files/202210/9999774b-745f-4b22-8d6a-39e12860efde.pdf

2.5. İnşaat Sektöründe Kullanılan Kredilerin İstihdama Etkisi

İnşaat sektörü niteliksel açıdan emeğin yoğunlukta olduğu bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum inşaat sektörünün genel istihdam üzerinde pozitif etkisini ortaya koyan bir durumdur. Şekil 7’de inşaat sektöründeki istihdamın yıllara göre dağılımı ve genel istihdam içindeki payı gösterilmektedir.

Şekil 2.7. İnşaat sektöründe istihdam (bin kişi) ve inşaat sektörünün toplam istihdam içindeki payı

Şekil 2.7. incelendiğinde inşaat sektöründe yıllar içerisinde 1,4 milyon ile 2,09 milyon arasında istihdam sağlandığı görülmektedir. Söz konusu istihdamın ise toplam istihdam içerisinde %5,6 ile %7,4 arasında değiştiği görülmektedir. Türkiye ekonomisinde pek çok farklı sektör olduğu düşünüldüğünde inşaat sektörünün sağladığı istihdamın oldukça fazla olduğu görülmektedir (İMSAD, 2021, s. 44).

BÖLÜM III

EKONOMİK BÜYÜME: KAVRAMSAL VE KURAMSAL YAKLAŞIM

3.1. Kavramsal Çerçeve Ekonomik Büyüme

3.1.1. Ekonomik büyümenin tanımı

İkinci dünya savaşı, dünya ülkelerinin ekonomi yönünden gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler şeklinde ayrımına sebep olmuştur. Ülkelerin gelişmişlik düzeyini gösteren temel göstergelerden biri kişi başına düşen milli gelirdir ve bu gösterge aslında ekonomik büyüme ile karşılıklı ilişki içerisindedir. İkinci dünya savaşından sonra ekonomik büyüme dünya ülkelerinin ilgisini kazanmaya başlamış ve hedefi haline gelmiştir (Ülgen, 2014, s.457-461).

Ekonomik büyüme, bir ülkede belirli bir dönemde üretilen mal ve hizmet miktarının önceki dönemlere nazaran artışı şeklinde tanımlanabilir. Kısaca belirli bir dönem için bir önceki döneme göre reel GSYİH'nin artışıdır. Bir ülkede reel GSYİH'nin artması, o ülkenin gelişme ve kalkınma düzeyini de arttıran bir unsurdur bunun için ülkeler hızlı bir ekonomik büyüme performansı hedeflemektedir (Ünsal, 2013, s.14).

Ekonomik büyüme ölçümü, reel GSYİH'de uzun dönemde meydana gelen yıllık ortalama artış oranı baz alınarak ifade edilebilir (Ünsal, 2013:14-15). Yani enflasyonun hesaba katılmadığı böylece mal ve hizmet üretiminin toplam miktarındaki hareketleri gösterdiğini söyleyebiliriz (Hudson, 2015, s.22-23).

3.1.2. Ekonomik büyümenin niteliği ve unsurları

Ülke ekonomilerinin arzuladıkları ekonomik büyüme, uzun dönemli, sürdürülebilir ve ekonomik göstergeleri iyileştiren büyümedir. Ülkelerin büyüme oranlarının birbirinden farklı olması, ülkelerin gelişmişlikleri, sahip oldukları kaynaklar ve bu kaynakların etkin kullanımı ile ilgilidir (Alper, 2019, s.202-227).

Bir ekonomide ekonomik büyümeye etki eden kaynakların belirlenmesi birçok çalışmada ele alınmıştır ve bu kaynaklar; fiziksel sermaye, beşerî sermaye, teknolojik gelişme, makroekonomik göstergeler ve bu göstergelerin istikrarı, sosyo-kültürel faktörler, coğrafi konum ve demografik faktörler olarak belirtilebilir. Bu kaynakların (faktörlerin) tek başına ya da karşılıklı etkileşimleri sonucu ekonomik büyümenin uzun dönemde

gerçekleşmesi ve sürdürülebilir olmasını olumlu yönde etkiler (Alper, 2019, s.202-227; Altınöz, 2019, s.4-5).

3.1.3. Ekonomik büyümenin özellikleri

Ekonomik büyümenin gerçekleşmesi reel GSYİH'nin artmasına bağlıdır yani uzun dönemde meydana gelen ve rakamsal verilerle ifade edilen bir olgudur. Sürdürülebilir büyüme ise ülke ekonomilerinin yakaladığı büyüme performansının uzun döneme yayılarak devam edebilmesidir. T.C. Merkez Bankası'na göre sürdürülebilir ekonomik büyüme, potansiyel büyüme seviyesine yakın, beş yıl ve üzerinde büyüme performansını kaybetmeyen, fiyat istikrarının bozulmadığı ve ekonomik göstergelerin makroekonomik dengelerle uyum içinde olması şeklinde tanımlamıştır (TCMB, 2005).

3.2. Ekonomik Büyümenin Belirleyicileri

Her ülke ekonomisinde siyasi, sosyal ve kültürel yapılanmalar birbirinden tamamen farklılık göstermektedir. Bu sebeple her ülkede geçerli olan bir belirleyiciden bahsetmek mümkün değildir. İktisat literatüründe genel kabul görmüş olan ekonomik büyümeyi belirleyen dört temel faktörden bahsedilmektedir. Bunlar işgücü, sermaye, doğal kaynak ve teknolojidir (Tomanbay ve Gümüş, 2004). Ancak doğal kaynakların zamanla tükenme riski var olduğundan işgücü, sermaye ve teknoloji ekonomik büyümeyi sağlayan ve dünya ekonomisinde de görülen büyük artışın en temel kaynakları olmuştur (Demir&Üzümcü, 2002, s.6).

3.2.1. Fiziksel ve beşerî sermaye

Ekonomik büyümeyi belirleyen en temel unsurlardan birisi işgücü (emek) dür. Bir ekonomide ekonomik büyüme işgücünün verimliliğine ve niteliğine bağlı olarak belirlenmektedir (Han&Kaya, 2004, s.269).

Ekonomilerde işgücü faktörü nüfus miktarı ile doğru orantılıdır ancak işgücünün içerisinde nüfusun tamamı yer almamaktadır. Bu sebeple bir ekonomide toplam emek (işgücü) sayısı aktif nüfustan (15-64) askerlik, hastalık vb. gibi sebeplerle çalışamayan insanların sayısı düşürülerek hesaplanır (Pekin,1993, s.18). Dünya ekonomisinde nüfusun yapısı, hacmi ve artış hızı, işgücü arzını belirleyen temel dinamikler olduğu için aynı zamanda ekonomik büyümeyi de belirleyen faktörlerdendir (Samuelson&Nordhaus, 1989, s.855).

İşgücü miktarında meydana gelen artış GSMH'yı pozitif yönlü etkiler bu nedenle bir ekonomide işgücü miktarı ne kadar artarsa GSMH'da aynı ölçüde artış gösterir. Ancak ekonomide nüfusun tamamının işgücü grubu içerisine dâhil edilmesi mümkün değildir. Bu durumda toplam işgücü miktarının belirlenebilmesini zorlaştırmaktadır. Karşılaşılan bu zorluk sebebi ile bazı ekonomik büyüme modellerinden hareketle işgücünün tamamının homojen olduğu varsayıp nüfusun belirli bir yüzdesi toplam işgücü olarak kabul edilir (Fikir, 2010, s.53).

Ekonomik büyümeyi etkileyen bir diğer önemli unsur ise sermaye faktörüdür. Sermaye, bir ülke ekonomisinde belirli bir anda sahip olunan toplam üretim araçları sayısını ifade etmektedir. Sermaye üretimde artışı sağlayarak ekonomik büyümeyi pozitif olarak etkilemektedir. Bu nedenle sahip olunan sermayenin nicelik ve niteliğinin artırılması ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Sermaye ne kadar nitelikli olursa ekonomik büyüme de aynı ölçüde artar (Samuelson&Nordhaus, 1989, s.855).

Ekonomik büyüme üzerine olan etkisi bakımından sermaye dikkate alınırken belirtilmesi gereken nokta fiziki ve beşerî sermaye kavramlarıdır. Fabrika, yol, araç gereç vb. gibi emeğin işini kolaylaştırarak üretime katkı sağlayan insanlar eliyle üretilmiş olan üretim araçlarına fiziki sermaye denir (Dinler, 1998, s.17). Beşerî sermaye ise üretimi sağlayan emeğin sahip olduğu bilgi, beceri ve birikimler toplamıdır. İşyerlerinde verilen eğitimlerle işgücünün verimliliği ne kadar artırılırsa üretim o kadar artar ve üretimdeki bu artışa bağlı olarak da ekonomik büyüme artar (Kibritçiöğlü, 1998, s.207).

Son yıllarda bazı toplumsal olayların üretim artışı üzerindeki etkisinin artan önemi, sermaye kavramının üretim artışı ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin gözden geçirilmesini zorunlu kılmıştır. Sermaye, üretimi olumlu yönde etkileyen maddi veya manevi her türlü ekonomik değer olarak kabul edilmektedir (Karagyul, 2003, s.81). Sonuç olarak hem fiziki hem de insan kaynaklarına yapılan tüm yatırımlar üretimde artış yaratarak ekonomik büyümeyi olumlu etkileyecektir.

3.2.2. Teknolojik gelişme

Ekonomik büyümeyi etkileyen temel faktörlerden birisi de teknolojidir. Teknoloji, üretimde kullanılan girdilerin çıktıya dönüşmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Jones, 2001, s.73).

Teknolojik gelişme ise, üretimde kullanılan mevcut teknolojiye meydana gelen gelişmedir. Teknolojik gelişme mevcut üretim tekniklerinin geliştirilmesi, iyileştirilmesi ve

böylece daha nitelikli ürünler üretilmesi şeklinde karşımıza çıkar (Samuelson ve Nordhaus, 1989, s.858).

Ekonomik büyüme üzerinde olan etkisi bakımından teknolojik gelişme içerilmiş teknolojik gelişme ve içerilmemiş teknolojik gelişme olmak üzere iki şekilde ele alınıp incelenmektedir (Thirwall, 2003, s.158). İçerilmemiş teknolojik gelişme, üretimin organizasyon aşamasında meydana gelen gelişme sonucunda üretimde verimliliğin artmasıdır.

İçerilmiş teknolojik gelişme ise üretimde kullanılan makine ve teçhizatlar da meydana gelen gelişmeler sonucunda üretimde verimliliğin artmasıdır (Fikir, 2010). Teknolojik gelişme arttıkça kişi başına düşen reel gelir ve sermaye artar, dolayısıyla yeni tekniklerin geliştirilmesi, teknoloji seviyesinin yükseltilmesi önce reel üretimi sonra da buna bağlı olarak ekonomik büyümeyi artırır (Görgün, 1971)

3.2.3. Doğrudan yabancı yatırımlar

Doğrudan yabancı yatırımlar çok uluslu şirketler tarafından gerçekleştirilmektedir bu hususta dikkat edilmesi gereken temel unsur yatırımın kendi ülkelerine nazaran daha karlı olmasıdır ancak karlılığın önemli olduğu kadar risk faktörü de göz önünde bulundurulmalıdır.

3.3. Ekonomik Büyümenin Ölçülmesi

Ekonomik büyüme reel milli gelirden geçmiş yıllara göre meydana gelen artış ifade etmektedir. Bir ekonomide sağlanan bir dönemde yaşanan ekonomik büyüme matematiksel olarak hesaplanabilmektedir. Bu hesaplamada kullanılan en büyük ölçü kişi başına düşen milli gelir miktarıdır (Unay, 2001). Ayrıca ekonomik büyüme hızı bir ülkede üretim miktarında meydana gelen artış miktarına bakılarak da ölçülebilmektedir. Ekonomik büyüme hızının ölçülmesinde dikkate alınan daha çok reel GSMH ve reel fiyatlardır. Çünkü nominal fiyatlar ile kullanılan GSMH büyümenin büyüklüğünün doğru tespit edilmesini sağlamaz. Bu yüzden büyüme hızı hesaplanırken reel olan değerlerin dikkate alınması gerekmektedir. Ekonomik büyüme oranları aşağıdaki eşitlikteki gibi hesaplanabilmektedir (Ünsal, 2005)

Yukarıdaki hesaplama bir büyüme ölçüsü sağlasa da nüfus artışını içermediği için sosyal refahtaki artış hakkında bilgi vermemektedir (Sloman, 2004). Sosyal güvenlik hesaplanırken kişi başına düşen gelir dikkate alınmalıdır. Çünkü kişi başına düşen gelir

miktarı, toplam gelirin nüfusa bölünmesiyle hesaplanmaktadır. Aynı zamanda gelir dağılımında eşitliğin en temel göstergesi kişi başına düşen gelirdir (Atılgan, 2004, s.28). Kişi başına düşen gelir ne kadar artarsa ve dağıtımda ne kadar eşitlik sağlanırsa toplumsal refah da o kadar artacaktır.

3.4. Ekonomik Büyüme Teorileri

3.4.1. Klasik büyüme teorileri

Tarihten bugüne insanoğlunun önce kendine yetebilme, temel ihtiyaçlarını karşılayabilme çabası içinde olduğu, sonrasında ise yaşam standartlarını iyileştirme çabası içerisine girdiği görülmektedir. Bu aslında insanoğlunun ekonomik büyümeyi anlamlandırma ve büyümeyi artırma çalışmasıdır diyebiliriz ve bu süreç farklı görüşlerin doğmasına neden olmuştur. Tarihte ilk olarak insanoğlunun avcılık-toplayıcılık ve tarım faaliyetlerinin olduğu sonrasında sanayileşme ve ticari faaliyetlerin başladığı söylenebilir.

Ticari kapitalizm olarak bilinen Merkantilist düşünceye göre büyümenin kaynağı değerli madenlere sahip olmaktır ve devletin rolü ihracatı artırarak değerli madenlerin yurtiçine akışını sağlamaktır ve ithalatı azaltarak değerli madenlerin yurtdışına akışını engellemektir. Merkantilizme tepki olarak ortaya çıkan Fizyokratik düşünceye göre büyümenin kaynağı, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin artmasına bağlı olduğu dolaylı olarak üretimin artmasıdır (Özsağır, 2008, s.332-347).

• **Adam Smith'in Ekonomik Büyüme Analizi;** Adam Smith, ekonomik büyüme hakkındaki görüşlerini 'Ulusların Zenginliği' (The Wealth of Nations) adlı eserinde belirtmiştir. Merkantilist düşünceyi tamamen eleştirirken, Fizyokratik düşünceyi eleştirdiği ya da savunduğu noktalar olmuştur. A. Smith, fizyokratlar gibi ekonomik büyümenin kaynağının üretim olduğunu düşünmüştür fakat bu sadece tarım üretiminin artması ile değil diğer üretim alanlarının da aktif bir şekilde çalışması ile mümkündür. A. Smith'e göre bireysel çıkarlar ile ulusal çıkarlar karşılıklı bir ilişki içerisinde ve bireysel çıkarlar söz konusu olduğunda üretimde iş bölümü artacaktır. Bununla birlikte zamanla sermaye birikiminin artması verimliliği de arttıracaktır. Bu durum, sermaye sahiplerinin, verimliliği daha fazla artıracak teknolojiyi satın almaya yönlendirecek, üretim tabanını arttıracak ve dolaylı olarak ekonomik büyüme gerçekleşecektir (Smith, 2006, s.5-25; Taban, 2010, s.13-16).

Adam Smith, büyüme sürecinde toplumun sermayesinin doğal bir şekilde önce tarıma sonrasında dış ticarete yöneldiğini belirtmiştir. Dış ticaret ortamı ülkelerin iş bölümü ve

uzmanlaşmaya giderek diğer ülkelere göre maliyeti daha düşük ürünler üretilip ihraç etmeye, maliyeti daha yüksek ürünler ürettiklerinde ise diğer ülkelerden o ürünleri ithal etmeye yönlendirir ve bu, dış ticaretin ekonomik büyümeyi olumlu etkilediğini gösterir (Smith, 2006, s.5-25; Aydın, Kapucu, Şiriner, Morady, & Çetin, 2009, s.367-380).

• **Thomas Robert Malthus'un Ekonomik Büyüme Analizi;** Malthus yayınladığı 'Nüfus Prensibi Üzerine Bir Deneme' (An Essay on the Principle of Population) adlı eserinde nüfus ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Malthus'a göre, nüfusun sürekli olarak artması, zaman geçtikçe tarımsal çıktı oranının yetersizliği ile sonuçlanacaktır. Bu teoriye göre nüfus geometrik dizi şeklinde artarken, tarımsal çıktı oranı aritmetik dizi şeklinde artış göstermektedir. Bu, uzun dönemde nüfus ve tarımsal çıktı oranı arasında bir uyumsuzluk yaratacaktır. Bu durum dikkate alındığında tarımda azalan verimler kanunun geçerli olduğu söylenebilir. Artan nüfusa yetmeyen gıda, zamanla ücretleri düşürecek, dolaylı olarak kişi başına düşen geliri düşürecektir. Sonuç olarak nüfus artışının kontrol altına alınmaması, zenginleşmeyi engelleyecek ve toplumsal refahı düşürecektir (Malthus, 1998, s.1-5; Deliktaş, 2001, s.90-120; Taban, 2018, s.59-66; Günsoy & Tekeli, 2015, s.35-87).

• **David Ricardo'nun Ekonomik Büyüme Analizi;** Klasik iktisatçılar için temel ekonomik sorun; sermaye birikiminin artmasıyla, artan sermaye stokunun, nüfusu artırması ve dolaylı olarak işgünün ve üretilecek mal ve hizmet miktarının artırılması sorunudur. Kısaca bu sorun kıt ve sınırlı olan kaynakların tam ve etkin kullanılamamasından kaynaklanmaktadır. Ricardo'nun temel amacı analizinde dönüşen toplumun tüm aşamalarında sermaye birikimi, bölüşüm, ekonomik büyüme ve değer hakkında genellemeler ortaya atmaktır (Tanyeri, 2000, s.1-15).

Ricardo, "*Politik Ekonomi ve Vergilendirme İlkesi Üzerine (On The Principle of Political Economy and Taxation)*" adlı eserinde sermaye birikimi, bölüşüm ve ekonomik büyüme konularını ele almıştır. Buna göre üretimden elde edilen toplam gelirin, sermaye sahipleri, toprak sahibi ve iş gücü arasında bölüşümü söz konusudur. Sermaye sahipleri kar elde ederken, toprak sahipleri rant ve iş gücü ücret elde etmektedir (Taban, 2018, s.66-71).

Ricardo'ya göre ekonomik büyüme, sermaye birikiminin sonucudur. Sermaye sahiplerinin kar elde etmesi sermaye stokunu arttırmaya bağlıdır, sermaye stokunun artması üretimi artırır ve bu, nüfusu arttıran bir etkidir. Dolaylı olarak toplam hâsıla içinde ücretin payının artması karı düşürecek ve sermaye sahiplerinin üretime katkısı azalacaktır. Özetle Ricardo'ya göre, ekonomik büyüme uzun dönemde durgunluk ile sonuçlanacaktır. Ayrıca

teknolojik ilerleme, makinelerdeki gelişme durgunluğu sadece geciktirecektir (Tanyeri, 2000, s.1-15; Erdoğan & Canbay, 2016, s.29-43; Taban, 2010, s.18-19).

• **Karl Marx'ın Ekonomik Büyüme Modeli;** Karl Marx, 'Kapital' (Das Capital) adlı eserinde, ekonomik analizlerini ve teorilerini açıklamıştır. Modelin temel varsayımları emek değer teorisi, artı değer teorisi ve kar teorisidir. Marx'a göre emek değer teorisi; standart bir ortamda bir malın değeri, üretimi için gereken standart emek miktarı ile ölçülür. Artı değer teorisi; işgücü emeğini temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için bir ücret karşılığında işverene arz eder. Ancak işverenin aynı ücret ile standart saatler üzerinde işçiyi çalıştırarak daha fazla üretmeye zorlaması, işgücünden elde ettiği artı değerdir. Kar teorisini açıklamak için karı oluşturan ve etkileyen kavramları açıklamak gerekir. Bunlar; sabit sermaye (C), üretim sürecinde kullanılan araç-gereç, makine ve binalar, değişen sermaye (V), üretim sürecinde işgücüne ödenen toplam ücret (sabit ve değişen sermaye toplamı, toplam sermaye olarak adlandırılır), artı değer (S), üretim sonucunda elde edilen çıktının satışından toplam sermaye masraflarının çıkarılmasıyla elde edilen değerdir (Aksu, 2014, s.351-388).

Marx'a göre ekonomik büyüme, sermaye birikimine bağlıdır ve büyüme hızını ise artı değer oranı, kar oranı ve sermayenin organik bileşimi oranı belirler. Artı değer oranı (a), artı değer (S) ile değişen sermaye (V) oranıdır ($a=S/V$). Kar oranı (K) üretim sürecinde kullanılan sabit sermaye ile değişen sermaye arasındaki ilişkiyi gösterir ve artı değer oranının (S), toplam sermayeye (V+C) oranıdır ($K=S/V+C$). Sermayenin organik bileşimi (b), işverenin makineleşme mertebesi yansıtır ve sabit sermayenin (C), değişen sermayeye (V) oranıdır (C/V) (Taban, 2018, s.73-76).

Kar oranı; artı değer oranı, sermayenin organik bileşimi ve rotasyon süresine (rotasyon süresi, makine ve teçhizatların kullanım süresi) bağlıdır. Sermayenin organik bileşimi arttığında, uzun dönemde kar oranı düşer.

Getiri oranındaki düşüş, zaman içinde yatırımları azaltacak ve bu da ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyecektir. Artı değer oranı ile kâr oranı arasında doğrudan bir ilişki vardır, dolayısıyla artı değer artarsa kâr oranı da artar (Aksu, 2014, s.351-388; Özgüven, 2011, s.183-187).

Karı arttırmak için işveren üretimde işgücü yerine makine kullanımını tercih edecektir. Makine kullanımının artması uzun dönemde karı düşürecek ve işsizliğin artması ile sonuçlanacaktır. Dolaylı olarak ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyecek, ekonomiyi durgunluğa sürükleyecektir (Özgüven, 2011, s.183-187).

• **Joseph Alois Schumpeter’in Ekonomik Büyüme Modeli;** Schumpeter, ‘Ekonomik Kalkınma Teorisi’ (Theory of Economic Development) ve ‘Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi’ (Capitalism, Socialism and Democracy) adlı eserlerinde ekonomik görüşlerini ve analizlerini açıklamıştır. Schumpeter’e göre ekonomik büyüme teknolojik gelişme ile mümkündür ve ekonomik büyümeyi etkileyen faktörler ise yenilikler ve girişimcilerdir (Ünsal, 2016, s.71-78).

Yenilikler kavramı kısaca, üretim fonksiyonunun değiştirilmesi şeklinde tanımlanır. Üretim fonksiyonu ise üretim faktörlerinin miktarı ile üretim miktarı arasındaki ilişkiyi gösterir. Bu yaklaşımda icat ile yenilik kavramları arasında bir ayrım söz konusudur, Schumpeter’e göre, icatların üretim sürecinde ticarileşip, yaygınlaşması sonucunda yenilikler meydana gelir. Kısaca ekonomik gelişmeyi etkileyen unsur icatlar değil, yeniliklerdir (Demir, 1995, s.159-165). Yenilikler; piyasada mevcut olmayan yeni bir malın piyasaya sürülmesi, yeni üretim tekniklerinin kullanılması, yeni pazarların keşfi, yeni hammadde ya da yarı mamul madde kaynaklarının bulunması, endüstrinin yeniden organizasyonu durumlarını kapsar (Schumpeter, 1939, s.84).

Schumpeter, yukarıda belirtilen yenilikleri ‘yeni birleşimleri gerçekleştirme’ şeklinde tanımlamış ve ayrıca bu kavramı genel itibariyle ekonomik büyüme, yenilikçilik ve girişimcilik tanımlarının temel kavramı olarak nitelendirmiştir (Algan & Bayraktar, 2018, s.551-560).

Girişimcilik kavramı, yeni bir ekonomik amaç uğruna birbiri ile bağlantılı olmayan kaynakların bir araya getirilmesiyle piyasaya yeni mal fikrini sürüp, bunu üretim sürecine dâhil edebilme, yeni fırsatlar oluşturabilme yeteneğidir. Girişimciler ise kısaca, yenilikleri uygulayan ve kapitalist sistemin dinamizmini sağlayan kişilerdir.

Girişimciler, yenilikleri sadece kar elde etmek için değil, psikolojik açıdan kendisini tatmin etme arzusuyla da uygular. Kısaca Schumpeter girişimciyi, kapitalist sistemde, mal ve hizmet üretimi için sermaye kullanan kişi olarak değil, mal ve hizmet üretimi sürecinde dehasından faydalanarak yenilikler gerçekleştirip, yaratma zevki ve başarıma duygusu ile hareket eden kişiler olarak tanımlar (Ünsal, 2016, s.71-78; Taban, 2018, s.79-84; Granovetter, 2000, s.1-24).

Schumpeter’in büyüme modelinin ayırt edici özelliklerinden biri de yeniliklerin, sistemi sürekli bir dönüşüm içerisine sokması ve eski teknolojilerin yerini yeni teknolojilerin alması ile eski teknolojilerin yıkım sürecine girdiği varsayımdır. Bu süreç Schumpeter

tarafından Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi adlı kitabında yaratıcı yıkım olarak adlandırılmıştır. Kısaca eski teknolojilerin yerini yeni teknolojilerin alması, eski malların yerini yeni malların alması, eski üretim tekniklerinin ve eski pazarların yerini yeni üretim teknikleri ve yeni pazarların alması yaratıcı yıkım sürecine dâhildir. Böylelikle ekonomik büyümeyi Schumpeteryen bakış açısı ile değerlendirildiğinde büyümenin aslında sermaye birikiminin artması ile değil, ekonomik sistemde yapısal bir değişme ile gerçekleştiği sonucuna varılır (Yeldan, 2011, s.251-255).

• **John Maynard Keynes'in Ekonomik Büyüme Modeli;** Büyük Buhran'ın (1929) yaşanması ve yarattığı etkiler sonucunda uygulanan politikalar klasik modelin varsayımlarını eleştiriye açık hale getirmiştir. Klasik modele göre ekonomi, kendi kendini düzenleyebilir ve tam istihdam düzeyindedir. John Maynard Keynes, “*İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi*” (*The General Theory of Employment, Interest and Money*)” adlı eserinde, ekonomik kriz dönemlerinde mal ve hizmet talebinde yaşanacak azalmanın, ekonomiyi daraltacağı ve işsizliği arttıracaklarını savunmuş, klasik modeli bu noktada eleştirmiştir (Conway, 2009, s.38-41).

Keynesyen teoriye göre, kriz dönemlerinde ekonomik durgunluğun/daralmanın sona ermesi ancak ekonomik büyüme ile gerçekleşir, ekonominin büyümesi de talep ve yatırım faktörlerine bağlıdır. Kriz dönemlerinde yaşanan talep yetersizliği, arzın talep koşullarına göre belirlenmesi, diğer bir ifade ile talep genişletilmesi ile giderilir. Genişletilen talep, stokları eritecek ve yatırımların artması ile sonuçlanacaktır. Yatırımların artmasıyla ekonomi durgunluk dönemini atlatacak ve bununla beraber ekonomi dengesi, eksik istihdam denge düzeyinden tam istihdam denge düzeyine geçecektir. Keynes ekonomik büyüme hakkındaki görüşlerinde, kısa dönemde ülkelerin durgunluk sürecinde ortaya çıkan sorunlar üzerinde durmuş lakin uzun dönemde büyüyen ekonomilerin sorunlarını göz ardı etmiştir. Bu sebeple, Keynes'in ekonomik büyüme hakkındaki görüşleri, kısa dönemli ve statiktir (Taban, 2018:84-88; Yılmaz, 2018, s.87-89).

• **Harrod-Domar Büyüme Modeli;** Keynes'in “*İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi*” adlı eseri yayımlandıktan sonra, ülke ekonomilerinde kısa dönemde yaşanan ekonomik sorunlara karşı ortaya koyduğu statik analizinin, uzun döneme yayılması, ekonomik büyümenin ön planda olduğu ve analizin dinamik hale getirilmesi üzerine iktisatçılar tarafından çalışmalar yapılmıştır (Özsağır, 2008, s.332-347).

• **Roy Forbes Harrod'un Büyüme Analizi** Roy Forbes Harrod'un, 1939 yılında yayımladığı “*Dinamik Teori Üzerine Bir Deneme (An Essay in Dynamic Theory)*” adlı

eserinde ve yapmış olduğu büyüme analizinde, eksik istihdam dengesini temel alarak, tam istihdam dengesini sağlayan ve ekonomik büyümenin dengeli bir şekilde gerçekleştiği ortamın koşullarını araştırmıştır. Harrod'un ekonomik büyüme modelinin varsayımları;

- Belli bir dönemde net tasarruflar (S_t), o dönemde milli gelirin (Y_t) sabit bir payıdır. Kısaca ortalama ve marjinal tasarruf eğilimleri birbirlerine eşittir,

- Üretim sermayenin bir fonksiyonudur ve üretim faktörleri (Sermaye (K) ve Emek (L)) arasında tam tamamlayıcılık ilişkisi söz konusudur dolayısıyla üretim faktörleri birbirleri ile ikame edilemez. Ekonomide sabit katsayılı üretim fonksiyonu geçerlidir, bu sebeple katsayılar da (K/Y sermaye- milli gelir, L/Y emek-milli gelir, K/L sermaye emek) sabit kalır,

- Ekonomi dışı kapalıdır. Teknik ilerleme göz ardı edilmiş ve sermaye stoku aşınmamaktadır,

- Ekonomide tek bir mal üretilir,

- Fiyatlar genel düzeyi değişmemektedir, iş gücü oranının artması, nüfusa bağlıdır, dışsalılık söz konusudur,

- Gelir, tasarruf ve yatırım kavramları net olarak ifade edilir (Aksu, 2014, s.351-388; Kaynak, 2015, s.88-114; Ünsal, 2016, s.81-103).

Harrod ekonomik büyüme analizinin işleyişini açıklarken, Keynes'in kapalı bir ekonomide denge koşulundan yola çıkmıştır ($I_{tp}=S_{tp}$), kısaca belli bir dönemde ekonomik dengeye, planlanmış yatırımlar ile planlanmış tasarrufların birbirine eşit olması ile ulaşılır.

Denge-koşulunun yerine getirilmesi çoğaltan mekanizması ile gerçekleşir (Taban, 2018). Planlanmış yatırımlar gerçekleştiği zaman kendisine eşit miktarda tasarruf yaratır. Böylece gelir, istihdam düzeyi ve tasarruflar planlanmış yatırımlar tarafından belirlenir. Planlanmış yatırımların belirleyicisi ise üretim artışıdır ve hızlandıran katsayısı burada devreye girmektedir.

Harrod, dengeli büyümenin sağlanması için gereken büyüme hızı yukarıdaki eşitlikle bulmuş ve bu eşitliği 'temel denklem' olarak tanımlamıştır. Ayrıca, üç tane büyüme hızı tanımlı yapmıştır. Bunlar; gerekli büyüme hızı, fiili büyüme hızı ve doğal büyüme hızıdır. Sonuç olarak, Harrod'a göre dengeli büyüme, planlanan yatırımların talep ve kapasite yaratma etkileri arasındaki ilişkiye göre şekillenir (Kaynak, 2015, s.88-114; Taban, 2018, s.97-105).

• **Evsey David Domar’ın Büyüme Analizi;** Evsey David Domar’ın, 1946 yılında yayımladığı “*Sermaye Genişlemesi, Büyüme Hızı ve İstihdam (Capital Expansion, Rate of Growth, and Employment)*” adlı eseri ve 1947 yılında yayımladığı ‘Büyüme ve İstihdam’ (Expansion and Employment) adlı eserinde ve yapmış olduğu büyüme analizinde, tam istihdam dengesini temel alarak, ekonomik büyümenin dengeli ve devamlı olduğu ortamın koşullarını araştırmıştır. Domar’ın ekonomik büyüme analizinde edindiği varsayımları;

- Ekonomide kamu harcaması yapılmamaktadır,

- Ekonomi dışı kapalıdır,

- Ekonomide gecikmeler yaşanmaz. Bu, üretimde yaşanacak bir birimlik artışın yatırımları arttıracığına, artan yatırımların da gelirden artış sağlayacağı anlamına gelmektedir,

- Ekonomi tam istihdamdadır,

- Fiyatlar genel düzeyi değişmemektedir,

- Gelir, tasarruf ve yatırım kavramları net olarak ifade edilir,

- Üretim kapasitesi ölçülebilen bir orandır,

- Belli bir dönemde gerçekleşen tasarruflar (St) ve yatırımlar (It), o dönemde milli gelirin (Yt) sabit bir payıdır (Aksu, 2014, s.351-388; Taban, 2018, s.105-112; Kaynak, 2015, s. 114-127).

Sonuç olarak Domar’a göre, tam istihdamda dengeli bir ekonomik büyümenin sağlanması için ‘ $\sigma.s$ ’ kadar bir büyüme hızı olmalıdır ve ekonomik büyüme denge koşulu yatırımların gelir ve üretim kapasitesi yaratma etkileri arasındaki ilişkiye göre şekillenir (Ünsal, 2016, s.81-103; Kaynak, 2015, s.114-127).

Harrod-Domar ekonomik büyüme modelleri ayrı ayrı ele alındığında varılan sonuç, Keynes’in kısa dönemli statik analizinin baz alınıp geliştirilmesi için modellenmiş olup farklı çalışmalar olmasına rağmen içerikler ve vardıkları sonuç itibarıyla paralellik gösterdiği için Harrod-Domar modeli olarak adlandırılmıştır. Özet bir şekilde model; üretim fonksiyonu, tasarruf davranışı ve emek arzına dayanan varsayımları ele almıştır. Model gelişmiş ülkeler için formüleleştirildiği ayrıca tek üretim faktörüne göre modellenmiş olması eleştirilere zemin hazırlamıştır (Ünsal, 2016, s.81-103).

3.4.2. Neo-klasik büyüme teorileri

Solow-Swan modeli olarak da bilinen Neo-klasik büyüme modeli, 1956 yılında birbirinden bağımsız olarak yayınlanan Robert Merton Solow'un ve 1956 yılında 'Ekonomik Büyüme Teorisine Katkı' adlı eserinin eseridir. ve Treyor Winchester Swan'ın 1956 tarihli 'Ekonomik Büyüme ve Sermaye Birikimi' adlı çalışmasına dayanmaktadır. Harrod-Domar modelini genişleten Solow ve Swan, faktörler arasındaki ikame ilişkilerini inceledi ve azalan verimler yasasının geçerli olduğu varsayımları üzerinde çalıştı. Modelin varsayımları;

- Ekonomi tam istihdam düzeyinde olup, piyasa mekanizması tam kapasite işlemektedir,

- Ekonomi dışı kapalıdır ve ekonomide üretim ve tüketim homojen tek bir mal üzerinden yapılmaktadır ve GSYİH bu mal üzerinden oluşmaktadır,

- Devletin ekonomiyi müdahalesi kısıtlıdır,

- Üretim faktörleri arasında ikame ilişkisi vardır. (Üretim fonksiyonu CobbDouglass fonksiyonu yardımı ile ifade edilmiş ve üretim fonksiyonu, $Y(t)=F(K, L) = K(t)^\alpha.L(t)^{1-\alpha}$ şeklinde ifade edilmiştir. Y toplam çıktı düzeyini, K sermayeyi ve L emek miktarını göstermektedir ve denklem her birim yeni çıktıya ne kadar emek ve sermaye kullanıldığını açıklar. α ve $1-\alpha$, çıktının sermaye ve emeğe göre esnekliğini göstermektedir),

- Tasarruflar, yatırımlara eşittir ve tasarruf, yatırım yapan kişiler aynıdır,

- Ölçeğe göre sabit getiriler söz konusudur. Buna göre arz edilen sermaye ve emek miktarı artarsa buna bağlı olarak üretim ve tasarruf (dolaylı olarak yatırım) da artar,

- Modelde kararlı ve dengeli büyüme söz konusudur. Büyüme dengeliyse emek, sermaye ve çıktı denge noktasında aynı anda büyümektedir. Büyüme kararlıysa dengeli bir büyüme yaşanırken büyümeyi etkileyen faktörlerde yaşanan artış ve azalışlarda piyasa otomatik olarak kendini düzenlemektedir. Bu durum, modelde azalan verimler yasası ile açıklanmaktadır.

- Nüfus artış hızı ve teknolojik ilerleme düzeyi dışsaldır (Solow, 1956, s.65-94; Ünsal, 2016, s.111-132; Yeldan, 2011, s.109-115; Ercan, 2002, s.129-138).

Robert Merton Solow, 1957 tarihli “Teknolojik Değişim ve Toplam Üretim Fonksiyonu” adlı makalesinde, üretim fonksiyonunun emek ve sermaye tarafından açıklanmayan kısmını üretim fonksiyonuna, yani teknolojik ilerleme düzeyine eklemiştir. Bu, literatürde Solow kalıntısı olarak tanımlanır. Kısacası, teknolojik ilerlemenin düzeyi, ekonomik büyümedeki artış hızıdır.

3.4.3. İçsel büyüme teorileri

Neoklasik büyüme modelinin ekonomik büyümenin nasıl gerekleŖeceđini ve ekonomik büyümeyi etkileyen faktörleri açıklamadaki varsayımlarının yetersizliği, bu eksikliklere cevap bulma ihtiyacını dođurmuŖtur. Robelo, Arrow, Romer, Lucas ve Barro gibi iktisatçılar bu eksiklikleri varsayımları üzerinden açıklamaya alıŖmıŖlardır (Özsağır, 2008: 332-347). İçsel büyümenin temel varsayımları;

- Artan gelir varsayımı yatırımların, ekonomik büyümeyi ve verimliliği arttırıcı bir etkisi olduğu varsayılmaktadır.

- İçsel deđiŖkenlerin yarattığı dıŖsallık, verimliliği arttırıcı bir unsur olarak görülmektedir,

- Eksik rekabet piyasalarının modele dahil edilmesi, firmaların rekabet gücü elde edebilmeleri için sürekli kendilerini yenilemeleri gerektiği varsayımından kaynaklanmaktadır,

- Bilgiye ve iŖgcne yapılan yatırımların üretimi arttırmasının yanı sıra beŖer sermayeyi ve beŖer sermayenin niteliğini de arttırdığı,

- Hkmetlerin yapacakları teŖvikler, politikalar ve yaptırımların içsel büyüme modeline göre sosyal deđiŖime destek sağlayacak nitelikte olması gerektiği varsayılmaktadır (Taban, 2010, s.37-39).

BÖLÜM IV

İNŞAAT SEKTÖRÜNDE KULLANILAN KREDİLERİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK EKONOMETRİK ANALİZ

4.1. Literatür Taraması

İnşaat sektörü ulusal ve küresel ekonomiler adına büyük bir öneme sahip olmakla birlikte birçok unsurla da etkileşim içerisinde. Çalışmanın bu bölümünde inşaat sektörünün etkileşim içerisinde olduğu iki temel unsur olan finans sistemi ve ekonomik büyüme üzerindeki etkileri incelenecektir.

Finansal gelişmeyle ekonomik büyüme arasındaki ilişki dünyada ve ülkemizde birçok yazar tarafından araştırılmıştır. Özellikle ülkemiz açısından bakılacak olursa ve finansal piyasaların büyük bir çoğunluğu bankacılık faaliyetlerine bağlı olduğu düşünülürse finansal gelişmeyle ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin çok önemli olduğu sonucuna ulaşılabilir. Son yıllarda ekonomik büyüme ve finansal büyüme arasındaki bu ilişki iktisat yazımında dikkat çekici bir konu haline gelmiştir. Öte yandan ilgili literatür incelendiğinde ekonomik büyüme ile finansal gelişme arasındaki nedensel ilişkinin tartışmalı bir alan olduğu görülmektedir. Bazı yazarlar finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi etkilediğini iddia ederken, diğerleri ekonomik büyüme ile finansal gelişme arasında bir bağlantı olduğunu savunmaktadır (Aslan&Küçükaksoy 2006, s.26).

Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışan dört ana görüş vardır. İlk görüş, ekonomik büyümenin finansal büyümeye yol açtığını savunuyor. Burada bir talep takip ilişkisi vardır. Her şeyden önce ekonomik büyüme var, daha sonra büyüme araçlarına ihtiyaç duyan finansal sistemin ve finansal piyasaların gelişmesine yol açacaktır. İkinci görüş, finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi desteklediğidir. Tedarik yönlendirme ilişkisi olarak tanımlanır. Finansal kurumların gelişmesi, tasarrufların ekonomiye çekilmesini hızlandıracak ve kolaylaştıracaktır. Üçüncü görüş, ekonomik büyüme ile finansal gelişme arasında karşılıklı bir ilişki olduğudur. Dördüncü bakış açısına göre ise ekonomik büyüme ile finans sektörü arasında bir ilişki yoktur (Kandır 2007, s.312).

Kâr ve Pentekost (2000) Değişkenlerin kullanılması: para arzının milli gelire oranı, özel sektör kredilerinin milli gelire oranı, banka mevduatlarının milli gelire oranı, iç borçlanmanın milli gelire oranı, 1963-1995 yılları arasında özel sektör kredilerinin yurtiçi kredilere oranı Bunu, Türkiye'deki finansal gelişme ve düzeltici faaliyet analizlerinin bir parçası olarak araştırdılar. Analizleri sonucunda, Türkiye'de finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin, seçilen seçeneklerin finansal gelişmişlik göstergesine bağlı olarak değişeceği sonucuna varmışlardır.

Arestis, Demetriaras ve Luintel (2001) çalışmalarında bankaların ve sermaye piyasaların ekonomik büyüme üzerindeki etkisini zaman serisi analiziyle incelemişlerdir. 5 gelişmiş ülke olan Almanya, ABD, Japonya, Birleşik Krallık ve Fransa'yı analiz etmişlerdir. Bankaların ve sermaye piyasasının ekonomik büyümeyi etkilediği sonucuna ulaşmışlardır fakat bankaların sermaye piyasasına göre daha etkin olduğunu söylemişlerdir.

Aslan ve Küçükaksoy (2006), finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki nedensel veya öncelikli ilişkiyi VAB Granger'ın nedensel analizini kullanarak açıklamaya çalışmışlardır. 1970 ve 2004 yılları arasındaki Türkiye ekonomisi verilerini kullanarak yaptıkları analizlere dayanarak, Türkiye'deki finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi sağladığı veya ekonomik büyümeye öncelik verdiği sonucuna varmışlardır. Kısacası, finansal gelişme Türkiye'de ekonomik büyümenin nedenidir.

Kandır (2007), 1988-2004 dönemi için üç aylık verileri kullanmıştır. Türkiye'de finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklamak için yaptığı çalışmada. Ekonomik büyümeyi temsil etmek için kişi başına düşen reel milli geliri kullandılar. Finansal gelişmeyi temsil etmek için 4 değişken kullanmışlardır: İMKB ticaretinin milli gelire oranı, İMKB piyasa değerinin milli gelire oranı ve İMKB ticaretinin ve özel sektör banka kredilerinin milli gelire oranı. Çalışmayı Johansen eşbütünleşme modeline ve hata düzeltmesine dayalı nedensellik testleri kullanarak gerçekleştirmişlerdir. Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin uzun vadeli olduğu sonucuna varmışlardır. İletişimin yönünün ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru olduğunu belirlemişlerdir. Çalışmalarının bir başka sonucu; Özel sektöre verilen banka kredileri ekonomik büyümeyi etkilememektedir.

Ceylan ve Durkaya (2010), Türkiye'de yurtiçi kredi ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini 1998-2008 dönemi için üçer aylık veriler, bir Granger nedensellik testi ve bir hata düzeltme modeli kullanarak araştırmışlardır. Ekonomik büyüme ile kredi arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varmışlardır. Krediler ile büyüme arasında

nedensellik ilişkisinin olmamasının nedenini bankacılık sektörünün likidite politikasından kaynaklanabileceği düşüncesiyle açıklamışlardır.

Şahin (2011) 1995:1-2010:4 verilerini kullanarak banka kredileri ile Türkiye'deki büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Öncelikle zaman serisinin durağan olup olmadığını kontrol etmek için ADF birim kök testi uygulanmıştır. Kredi ve büyüme değişkenlerinin aynı gecikme düzeyinde durağan olduğu sonucuna varılmıştır. Daha sonra değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığını görmek için eşbütünleşme testi yapmıştır. Eşbütünleşme testi sonucunda, uzun dönemde her iki değişkenin de %1 anlamlılık düzeyinde birlikte hareket ettiği sonucuna varmıştır. “Krediler Granger büyümesinin nedeni değildir” hipotezi %5 (0,65) anlamlılık düzeyinde reddedilememiştir. “Kredi büyümesi daha büyük neden değil” hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde (0.03) reddedilmiştir. Büyümeden borçlanmaya doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varmıştır. Granger'ın nedensel analizi, büyümenin krediyi etkilediği, ancak kredinin büyümeyi etkilemediği sonucuna varmıştır.

Tuna ve Bektaş (2013), 1998–2012 verilerini kullanarak Zivot Andrew birim kök testi, Gregory-Hansen eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik testi bağlamında ekonomik büyüme ve finansal gelişme arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Ekonomik büyümeyi temsil etmek için GSYİH' yı ve finansal gelişmeyi temsil etmek için bir dizi yerli banka mevduat kredisini kullandılar. Analiz edilen dönemlerde kredi hacmi ile ekonomik büyüme arasında nedensel bir ilişki bulunamamıştır. Türkiye'de faaliyet gösteren mevduat bankalarının sunduğu kredi durumu incelendiğinde, ekonomik büyümenin nedeninin kredi büyümesi olmadığı, cari açık ve enflasyon faktörleri açısından risk oluşturacağı sonucuna varılmaktadır.

Mercan (2013), 1992-2011 dönemi için üç aylık verileri kullanarak uzun vadeli bir ARDL modelinde yurt içi kredilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemiştir. Analiz sonucunda elde edilen ampirik verilere göre toplam yurt içi kredilerin ekonomik büyümeye etkisi istatistiksel olarak anlamlıdır. Kısa vadeli analizde toplam yurt içi kredilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi anlamlı ve olumlu olmakla birlikte, uzun vadede olduğundan daha önemli olduğu görülmüştür.

Özen ve Vurur (2013) Türkiye'de mevduat, banka kredileri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi VAR modelinin Granger nedensellik testini kullanarak araştırmışlardır. Çalışmalarında 1998-2012:1 dönemi için üç aylık verileri kullanmışlardır. Araştırmalarının bulgularına dayanarak, mevduatın ekonomik büyümeyi ve krediyi etkilediği sonucuna

varmışlardır. Ekonomik büyümeye bağlı olarak şirketlerin ve bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda kredi hacminin artacağı sonucuna da yer vermişlerdir.

Altunç (2016), 1970-2006 verilerini kullanarak standart Granger testi yerine bir hata düzeltme modeli kullanılarak geliştirilen Granger testi ile finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki nedensel ilişkiyi analiz etmiştir. Finansal gelişmişliğin bir göstergesi olarak literatürü takip ederek; M2/GSYİH oranı (M2) dört değişken kullanır: bankacılık sektörü özel sektör kredilerinin GSYİH'ye oranı (KREDİLER), menkul kıymetlerin GSYİH'ye oranı (MEN) ve toplam finansal varlıkların GSYİH'ye oranı (FIN). Ekonomik kalkınmayı temsil etmek için kişi başına reel GSYİH'nın gelişimini aldı. Uyguladığı birim kök testi sonuçlarından değişkenlerin birinci farklarında durağan oldukları sonucuna varmıştır. Perron modelini (C) kullanarak, değişken boşlukların veya dışsal şokların değişkenlerin kararlılığı üzerindeki etkisini test etti. ADF birim kök testinin sonuçları, yapısal boşluğu dikkate alan Perron testinin sonuçlarına göre doğrulanmıştır. Kredi ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varmıştır.

Apaydın (2018), finansal serbestleşme sonrası ülkemizde banka kredilerinin gelişimi ve sektörel dağılımı ile kredilerin ekonomik büyümeye etkisi üzerine yaptığı çalışmada, lokomotif sektör olarak kabul edilen inşaat sektörüne öncelik vermiş ve ekonomik büyüme potansiyeli. Diğer sektörlerin dışında Türkiye ekonomisinde çok önemli bir yer tutmaktadır. ARDL modelini kullandığı çalışmasında 2000-2016 dönemi Türkiye verilerini kullanmıştır. Sektörlere verilen kredilerin payının arttığı, inşaat sektörüne kullandırılan kredilerin sektörlerin toplam hacmi içindeki payının arttığı sonucuna varılmıştır. İnşaat sektörüne verilen kredilerin uzun vadede ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır.

Güney ve Turgut (2020), 2003: I ve 2017: III dönemlerini kapsayan üç aylık verilerle ARDL yöntemini kullanarak kredi hacmi ile mevduat bankalarının büyümesi arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Ekonomik büyüme değişkeni, mevduat bankaları tarafından verilen toplam kredi ve özel ve kamu mevduat bankaları tarafından verilen toplam kredi için bir vekil olarak GSYİH verilerini kullanmıştır. Devlet bankalarının sayısı az olsa da, piyasadaki yapıcı rolleri ve sahip oldukları kredi miktarı ile tüm sektör üzerinde etkili olduklarını söylediler. Ayrıca banka kredilerinin kısa ve uzun vadede ekonomik büyüme üzerinde farklı etkileri olduğu sonucuna varmışlardır. Toplam mevduat bankacılığı kredilerindeki artışın GSYİH üzerinde kısa vadede olumlu, uzun vadede olumsuz etkisi olduğu sonucuna varmışlardır. Kamu bankaları için de aynı sonuca vararak, bunun uzun

vadede özel bankaların ekonomik büyümesi üzerinde olumlu bir etkisi varken, kısa vadede ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu sonucuna varmışlardır.

Chandra ve Thompson (2000), 1969-1993 verilerini kullanarak eyaletler arası otoyol inşaatının ABD ekonomik büyümesi üzerindeki etkisini incelemiştir. Panel veri analizini kullanan bir çalışma, hanehalkı inşaat harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olduğu sonucuna varmıştır.

Kaya (2013), inşaat sektörünün veya kamu ve özel sektör tarafından inşaat sektörüne yapılan toplam yatırımın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmış ve değerlendirmiştir. Çalışmalarına sadece inşaat maliyetlerini dahil etmişler ve Granger Nedensellik Testi kapsamında bir analiz gerçekleştirmişlerdir. Kamu ve özel sektörde inşaat maliyetleri ikiye ayrılmaktadır. 1987 ve 2010 yılları arasında, Türkiye'nin GSYİH'si, inşaat devlet yatırımı ve sabit fiyatlarla özel sektör inşaat yatırımı ile ilgili 1998 verilerini kullandılar. Oluşturdukları modele göre katsayılar kontrol edildiğinde bir değişiklik olduğu sonucuna varıldı. Kamu inşaat yatırımında 1 milyon lira, GSYİH'da 6,39 milyon lira ve özel sektör inşaat yatırımında 1 milyon lira aynı yönde değişti. Araştırmaları sonucunda, kamu sektörü inşaat harcamaları ile GSYİH arasında ve kamu sektörü inşaat harcamaları ile GSYİH ve özel sektör inşaat harcamaları arasında nedensel bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır. Ülkemizde inşaatla yapılan toplam yatırım ile ekonomik büyüme arasında güçlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sektörün Türkiye için önemli olduğu sonucuna varılabileceğine inanıyorlar.

Alper (2017), kamu ve özel sektörün inşaat harcamalarını Türkiye ekonomisi perspektifinden incelemeyi ve değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmasında kamu ve özel sektör inşaat harcamaları ile GSYİH arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığını araştırmıştır. Zaman serisi sırasıyla KKIİH, ÖKIİH ve GDP olarak düzenlenmiştir. Doğal logaritmalar alarak 1987-2014 dönemi için yıllık verileri kullandı. Literatürdeki farklı eşbütünleşme testleri teorik altyapıdan kaynaklanan bir sorun nedeniyle çelişkili sonuçlar verdiği için, eşbütünleşme testlerinin gücünü artırmak için Bayer ve Hank tarafından geliştirilen eşbütünleşme testi kullanılarak eşbütünleşme testlerinin gücü artırılmıştır. Analizi sonucunda, hem CSR hem de TÜFE'deki bir artışın GSYİH üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve olumlu bir etkisi olmasına rağmen, CSAI'nin etkisinin CHI'nin etkisinden daha büyük olduğu sonucuna varmıştır. Bu nedenle KKIİH'in ÖKIİH'i artıran ve destekleyen

alanlara taşınmasının ekonomik kalkınmanın sağlanması ve sürdürülmesinde faydalı olacağı sonucuna varılmıştır.

İnak (2019), inşaat sektörünün Türkiye'nin ekonomik büyümesi üzerindeki etkisini vektör otoregresyon (VAR) yöntemini kullanarak araştırmış ve bu bağlamda gerekli sonuçları çıkarmıştır. Özellikle analiz sonuçlarında Türkiye'de inşaat sektörü ile ekonomik büyüme arasında doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

Bayrak ve Telatar (2021), inşaat sektörü ile ekonomik büyüme arasındaki kısa ve uzun vadeli ilişkiyi tartışmaktadır. Ampirik analizden elde edilen sonuçlar, inşaat sektörünün uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde hiçbir etkisinin olmadığını, kısa dönemde ise ekonomik büyümeden inşaat sektörüne doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu göstermiştir.

Polat ve Fendoğlu (2021), inşaat sektörünün Türkiye'deki ekonomik büyüme ve finansal piyasalar üzerindeki etkisini, reel gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH), inşaat üretim endeksi, Borsa İstanbul (BİST) 100 endeksi ve bankacılık sektörü yurtiçi hasılasını ortaya çıkarmak için yapmıştır. 2002 kredi: 1.S. 2019: 3. Çeyrek toplu veri kullanılır. Ayrıca analiz, incelenen dönemde Türkiye ekonomisini etkileyen ve Bai ve Perron'un (1998, 2003) yöntemiyle belirlenen 10 farklı kukla değişkeni içermektedir. DOLS (dinamik en küçük kareler) yöntemi kullanılarak uzun dönemli analiz yapılmış ve 2002: Q1 – 2019: Q3 döneminde Türkiye'de inşaat üretim endeksindeki %1'lik artış; Milli gelirin yüzde 0,68, BİST100 endeksinin yüzde 1,80, yurt içi kredilerin yüzde 2,35 arttığı tespit edildi. DOLS yöntemi kullanılarak kısa dönemli bir analiz de yapılmış ve inşaat sektörü ve finans piyasalarındaki ekonomik büyümenin kısa dönemde istatistiksel olarak pozitif etki yaptığı görülmüştür. Modellerde hata düzeltme mekanizmalarının çalıştığı tespit edilmiştir.

4.2. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Çalışma kapsamında temel amaç inşaat sektörüne verilen banka kredilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. İnşaat sektörünün ekonominin temel sektörlerinden biri olması ve bankacılık sektörü ile yoğun ilişki kurması araştırmanın hitap ettiği kitleyi genişletmektedir. Bununla birlikte araştırma kapsamında elde edilecek bulguların hem konuya ilişkin araştırmacılara, hem yatırımcılara, hem inşaat sektöründe faaliyet gösterenlere hem de bankacılık sektöründe faaliyet gösterenlere önemli bulgular sunacak olması araştırmanın önemini oluşturmaktadır.

4.3. Veri Seti ve Yöntem

Bu çalışmada inşaat sektörüne verilen banka kredilerinin ekonomik büyümeyle olan ilişkisini incelenmektedir. Banka kredilerini temsilen inşaat sektörüne verilen kredi hacmi olarak “nakdi krediler” ve “gayrinakdi krediler” değişkenlerinin toplamı alınmıştır. Bu veriler www.worldbank.org sitesinden alınmıştır. Böylece 2005-2021 dönemleri arasında Türkiye’de inşaat sektörüne verilen banka kredilerindeki büyüme hesaplanarak yeni bir değişken oluşturulmuştur. Bu hesaplama ise mevcut yılın bir önceki yıla bölümü ile yaşanan yüzdesel değişim elde edilerek gerçekleştirilmiştir. Bu değişkenin kısaltılması olarak “İSKBK” olarak kullanılmıştır. Ekonomik büyümeyi temsilen “GSYİH büyümesi” verileri kullanılmıştır. Bu veriler BDDK’nın ve Dünya Bankası’nın veri tabanından elde edilmiştir. Bu veri seti de 2005-2021 dönemine ait yıllık verilerden oluşmaktadır. Analizimizde bağımlı değişkeni GSYİH, bağımsız değişkenimiz İSKBK olarak kullanılacaktır.

Tablo 4.1. Tanımlayıcı istatistikler

Değişken	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
Ekonomik Büyüme	0.051	0.040	-0.047	0.111
Nakdi Krediler	85800000	81800000	6375546	246000000
Gayri Nakdi Krediler	66700000	49700000	11700000	160000000

Tablo 4.1.’de veri setinde kullanılan tanımlayıcı istatistikleri göstermektedir.

Betimleyici istatistikler tablosunda ayrıntılı bilgi görülebilmesi için nakdi ve gayri nakdi krediler ayrı ayrı verilmiştir. Kullanılan dönem içerisinde ortalama ekonomik büyüme %5 olurken, en yüksek büyüme %11 oranında, en yüksek küçülme ise %4,70 seviyesinde yaşanmıştır. Nakdi kredi hacmine bakıldığında ise gayri nakdi kredilerden daha fazla olduğu görülmektedir.

4.3.1. Birim kök testi

Ekonomik analizlerde sahte regresyon probleminden kaçınmak için birim köklerin varlığını test etmek gerekmektedir. Bir değişkenin birim kök içermesi durağan olmaması anlamına gelmektedir. Durağan bir eş-bütünleşme analizi oluşturabilmek için diğer durağan olan serilerle birleşmediği sürece diziyi içermekte olan regresyonlar yanlış bir şekilde ekonomik ilişkinin hesaplanmasını ima etmektedir. Bir modeldeki her değişkenin kaç kez farklılaştırılması gerektiğini belirlemek prensip olarak önemli olmaktadır. Tek değişkenli

durağanlık testlerine bakıldığında sabit denge ilişkisi oluşturmak için değişkenlerin eş bütünlüğünü sınavan testler ile benzerlik gösterdiği görülmektedir (Harris ve Sollis, 2003, s.41). R^2 , t istatistik değeri ile F istatistiki değerlerinin yanıltıcı sonuçlar vermemesi için durağanlık testi yapılması gerekmektedir (Koçak, 2020, s.118).

Ekonometrik analiz açısından serilerin durağan olması istenen bir durumdur. Ekonometrik açıdan serilerin durağan ve durağan olmaması çok önemli bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır. Analize başlamadan önce serilerin durağanlık durumuna bakılması gerekmektedir. Aşağıda Dickey-Fuller (DF), Augmented Dickey-Fuller (ADF) ve PhillipPerron (PP) birim kökleri anlatılmıştır.

Birçok zaman serisi deterministik trende sahip olduğu için durağan olmamaktadır. Bu birim kök hipotezini incelemekte olan testlere olan ilgiyi arttırmıştır. Birim kök hipotezini incelemekte olan ve yaygın olarak kullanılan DF testinin uygulanması sonucunda, zaman serilerinin genel olarak durağan bir sürece sahip olmadıkları tespit edilmiştir (Bozkurt & Topçuoğlu, 2013, s.43).

Serilerin durağan olduğunu ölçerken DF testi önemli olmakla birlikte DF testi hata terimlerindeki otokorelasyonu dikkate almamaktadır. Hata terimi (ϵ_t), otokorelasyon içermekte ise DF testi geçersiz olmaktadır. Bu durumda, açıklayıcı değişkenlere bağımlı değişkenin gecikmeli olarak değerlerinin ilave edildiği Genişletilmiş Dickey-Fuller (Augmented Dickey-Fuller ADF) testi devreye girmektedir (Enders, 1995).

Hata teriminin otokorelasyonsuz olmasını sağlamak amacıyla, gecikmeli fark terimleri modele dâhil edilmektedir. ADF testi sonucunun doğru sonuç vermesi, tahmin edilen modelde otokorelasyonun olmaması koşuluna bağlı olduğu için gecikme uzunluğunun (k) doğru tespiti önemli olmaktadır. Bu amaçla genel olarak AIC ve SIC test sonuçları kullanılmaktadır.

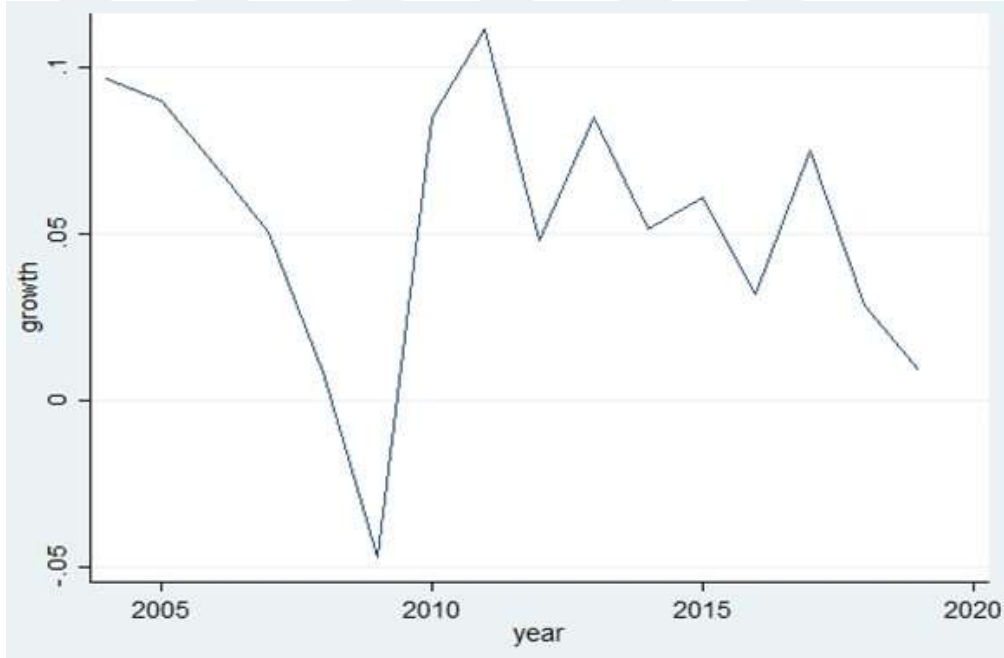
H_0 hipotezinin reddedilme koşulu test istatistiğine bağlıdır. Test istatistiği kritik değerden daha negatif değer alırsa H_0 hipotezinin reddi söz konusudur ve bu da serinin birim kökünün olmadığı anlamına gelmektedir. Bunun tam tersi durumunda yani; test istatistiği kritik değerden daha negatif olmadığı durumda seriye birinci dereceden fark işlemi uygulanarak ikinci köküne bakılması gerekmektedir.

İstatiksel anlamda hata terimlerinin bağımsız ve sabit varyansa sahip olduğu varsayımı altında, birim kökün varlığını araştırmakta olan Dickey Fuller geliştirilmiştir. Dickey Fuller testine otokorelasyon sorununu çözmek için gecikmeli değerlerin eklenmesiyle elde edilen

Genişletilmiş Dickey Fuller testi geliştirilirken, Genişletilmiş Dickey Fuller testlerinin hata teriminin zayıf derecede bağımlı olduğu ve heterojen olarak dağıldığı durumlarda yetersiz kalmasından dolayı, hata terimlerine göre parametrik olmayan Philips Peroon testi geliştirilmiştir (Çevik, 2018, s.28). DF testine dayanan PP testinde kalıntılara ait olan varsayımlar daha esnektir. DF ve ADF testleri hata teriminin bağımsız ve sabit varyansa (homoskedasite) sahip olduklarını varsayar (Göktaş, 2005, s.39).

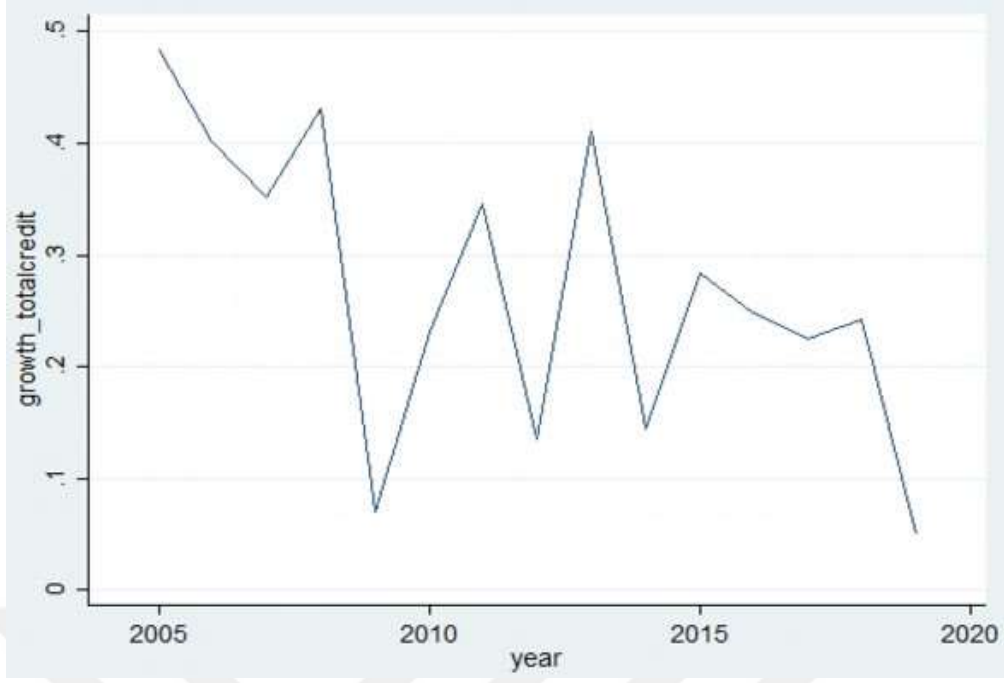
Fakat PP testinin, zayıf otokorelasyon ve heteroskedasitenin varlığında dayanıklı (robust) olduğu bilinir (Yavuz, 2006, s.274).

Hangi birim kök testinin uygulanmasının gerektiğini bulmak için ham verilerin zaman serisi grafiklere bakılması gerekmektedir. Böylece değişkenlerin durumuna göre hangi birim kök testinin uygulanacağı sonucuna ulaşılmaktadır. Her iki değişkenin durumunu gösteren şekiller aşağıda verilmiştir.

Şekil 4.1. Ekonomik büyüme

Şekil 4.1.'de görüldüğü gibi ekonomik büyümenin inişli çıkışlı bir seyir izlediği trendin olmadığı ve sabitin olduğu görülmektedir. Göze çarpan en önemli nokta 2010 yılında yaşanan kırılmadır.

Şekil 4.2. İnşaat sektörüne verilen banka kredilerindeki büyüme

İnşaat sektörüne verilen banka kredilerindeki büyümeyi gösteren Şekil 4.2.'ye bakıldığında ekonomik büyümede olduğu gibi inişli çıkışlı bir seyir izlediği görülmektedir. 2010 yılındaki kırılma burada da görülmektedir. Serinin trende sahip olduğundan söz etmek mümkün değildir.

Şekil 4.1 ve 4.2'de görüldüğü üzere her iki değişkende de trendin olmadığı, sabitin olduğu ve 2010 yılında kırılma olduğu görülmektedir. Yapısal kırılmalar olduğu için analizin bu aşamasında birim kök analizi olarak Zivot-Andrews (ZA) Birim Kök Testi uygulanacaktır. Bu test temel olarak alternatif hipotez altında trend fonksiyonunda tahmini bir kırılmaya izin veren prosedüre sahiptir.

Tablo 4.2. Zivot ve Andrews birim kök testi sonuçları

Değişkenler	GSYİH	İSKB
Kırılma Yılı	2010	2010
Test İstatistiği	-6.536	-7.706
Kritik Değerler		
%1	-5.57	-5.57
%5	-5.08	-5.08
%10	-4.82	-4.82

ZA testi sonuçlarına göre tablo 4.2.'de görüldüğü üzere 2010 yılında GSYİH ve İSKB değişkenlerinde bir kırılma mevcuttur. 2008 yılında yaşanan küresel kriz Türkiye ekonomisi açısından etkisini 2009 yılında göstermiştir. Bu durum 2010 yılındaki iki değişkendeki yaşanan kırılma nedenini açıklamaktadır.

Her iki değişkende de kırılma yılı 2010 yılı olduğu için test istatistik değeri bu dönemler için minimum değerini almıştır. ZA kritik değerlerine göre karşılaştırılma yapıldığı zaman: %1 anlamlılık düzeyinde seri birim köke sahiptir REDDEDİLİR bulgusu elde edilmektedir.

4.3.2. Var modeli

Granger Nedensellik Testi'ni temel alan VAR modeli Sims (1980) tarafından geliştirilmiştir. VAR modeli, seçilen değişkenlerin birbiriyle olan ilişkilerinin analiz edilmesini sağlamaktadır. VAR modellerinde her değişken hem kendi değerlerinin hem de diğer değişkenlerinin geçmiş değerlerinin fonksiyonu olarak yazılmaktadır (Kibritçioğlu, 1999, s.25).

Tablo 4.3. Gecikme değerlerin tespiti

Gecikme	LL	LR	df	P	FPE	AIC	HQIC	SBIC
0	31.5934				0.000025	-4.93224	-4.96216	-4.85142
1	37.1774	11.168	4	0.025	0.000019	-5.19623	-5.28599	-4.95378
2	40.4938	6.6328	4	0.157	0.000024	-5.0823	-5.23191	-4.67821
3	50.8161	20.645*	4	0	0.00001*	-6.13602*	-6.3454*	-5.5703*

Tablo 4.3. incelendiğinde LL test istatistiği uygun gecikme uzunluğunu 1, LR test istatistiği uygun gecikme uzunluğunu 3, FPE test istatistiği uygun gecikme uzunluğunu 3, AIC test istatistiği uygun gecikme uzunluğunu 3, HQIC test istatistiği uygun gecikme uzunluğunu 3 ve SBIC test istatistiği uygun gecikme uzunluğunu 3 olarak önermiştir.

Tablo 4.4. VAR modeli tahmin sonuçları

Bağımlı Değişken: Ekonomik Büyüme		Bağımlı Değişken: İnşaat Sektörüne Verilen Banka Kredilerindeki Büyüme	
Ekonomik Büyüme (-1)	0.615 (0.031**)	Ekonomik Büyüme (-1)	2.848 (0.000***)
Ekonomik Büyüme (-2)	-0.339 (0.245)	Ekonomik Büyüme (-2)	-0.175 (0.819)
Ekonomik Büyüme (-3)	0.256 (0.247)	Ekonomik Büyüme (-3)	0.360 (0.539)
İnşaat Sektörüne Verilen Banka Kredilerindeki Büyüme (-1)	-0.253 (0.001***)	İnşaat Sektörüne Verilen Banka Kredilerindeki Büyüme (-1)	-0.905 (0.000***)
İnşaat Sektörüne Verilen Banka Kredilerindeki Büyüme (-2)	-0.053 (0.555)	İnşaat Sektörüne Verilen Banka Kredilerindeki Büyüme (-2)	0.720 (0.003***)
İnşaat Sektörüne Verilen Banka Kredilerindeki Büyüme (-3)	-0.105 (0.234)	İnşaat Sektörüne Verilen Banka Kredilerindeki Büyüme (-3)	0.641 (0.006***)
Sabit Terim	0.126 (0.003***)	Sabit Terim	-0.060 (0.593)
R ²	0.747	R ²	0.783
Ki- Kare	35.571 (0.000***)	Ki- Kare	43.455 (0.000***)

Tablo 4.4’de VAR modeli kapsamında gecikme sayısı 3 olarak belirlenmiş ve sonuçlar yukarıda gösterilmiştir. Bağımlı değişkenin ekonomik büyüme olduğu regresyon sonucuna bakıldığında, inşaat sektörüne verilen krediler ekonomik büyümeyi sadece bir gecikmede ve negatif etkilemektedir. İkinci ve üçüncü gecikmedeki katsayılar negatif olmasına rağmen

istatistiki olarak anlamsızlardır. Ekonomik büyümenin, inşaat sektörüne verilen banka kredilerindeki büyümeye olan etkisine bakıldığında zaman $p=0.000$ değeri olduğu için %5 anlamlılık düzeyinde etkisi olmaktadır. Katsayı değeri birinci gecikme sayısında pozitif değer aldığından dolayı GSYİH’de meydana gelen büyüme İSBK’yi olumlu yönde etkilemektedir.

VAR analizinden sonra yapılan regresyon analizinin doğru kurulup kurulmadığının test edilmesi için post-estimation (tahmin sonrası) testlerin yapılması gerekmektedir. Bu testlerin birincisi istikrar analizi olup sonrasında normallik ve otokorelasyon testleri yapılmıştır.

Tablo 4.5. AR karakteristik polinomunun ters kökleri

Kök	Modulus
$-0.7895888+0.4720153İ$	0.919918
$-0.7895888-0.4720153İ$	0.919918
$0.6581694+0.4419513İ$	0.792785
$0.6581694-0.4419513İ$	0.792785
$-0.01364018+0.6171093İ$	0.61726
$-0.01364018-0.6171093İ$	0.61726

Tablo 4.5 incelendiğinde her modülüs değerinin referans aralığı içerisinde olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak da kurulan VAR modelinin istikrarlı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

4.3.3. Doğrusal dağılma testleri

Doğrusal dağılma testleri, temel olarak modellerin normal dağılıp gösterip göstermediğini sınamak amacıyla gerçekleştirilmektedir. Bir veri setinin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek adına temel olarak 3 varsayım bulunmaktadır. Bu varsayımların sınanması da üç farklı test ile gerçekleştirilmektedir.

Tablo 4.6. Jarque-Bera test sonuçları

Değişken	chi2	df	Prob>chi2
GSYİH	1.027	2	0.59825
İSKB	0.579	2	0.74872
ALL	1.606	4	0.80766

Jarque-Bera testi normallik testi varsayımlarından biridir. Yapılan sınama sonucunda değişkenlerin normal dağılım gösterdiği varsayımının kabul edilebilir olduğu görülmektedir.

Tablo 4.7. Skewness test sonuçları

Değişken	Skewness	chi2	df	Prob>chi2
GSYİH	-0.70931	1.006	1	0.31581
İSKB	0.11988	0.029	1	0.86537
ALL		1.035	2	0.59601

Skewness testi normallik testi varsayımlarından biridir. Serinin ortalaması etrafındaki dağılımdaki asimetriyi göstermektedir. Yapılan sınama sonucunda değişkenlerin istenilen varsayımı karşıladığı görülmektedir.

Tablo 4.8. Kurtosis test sonuçları

Değişken	Kurtosis	chi2	df	Prob>chi2
GSYİH	3.2062	0.021	1	0.88407
İSKB	1.9512	0.550	1	0.45831
ALL		0.571	2	0.75153

Kurtosis testi normallik testi varsayımlarından biridir. Serinin dağılımının basıklığını göstermektedir. Yapılan sınama sonucunda değişkenlerin istenilen varsayımı karşıladığı görülmektedir.

Tablo 4.6, 4.7 ve 4.8'deki normallik test varsayımları değerlerine bakıldığında JarqueBera, Skewness, Kurtosis test sonuçlarına göre hiçbirisi için sıfır hipotezi reddedilmemektedir. Normallik testi sonuçlarına göre ise VAR modelinin gerekli varsayımlarını sağladığı görülmektedir.

Tablo 4.9. Otokorelasyon testi sonuçları

Gecikme	Chi2	Df	P-değeri>Chi2
1	0.3691	4	0.98493
2	5.8506	4	0.21059

Tablo 4.9’da F ve olasılık Ki-Kare değerleri gösterilmiştir. Her iki değer de 0.05’ten büyük olduğu için modelde hata terimleri arasında ilişki yoktur hipotezinin reddedilmediği görülmüştür. Bunun diğer bir anlamı değişkenler arasında bir ilişki olmadığı sonucudur ki bu bilgi herhangi bir otokorelasyon problemi bulunmadığı bilgisini verdiğinden analize devam edilmiştir.

4.3.4. Nedensellik testi

Granger Nedensellik sonucuna göre 3 farklı durum söz konusu olmaktadır.

1. Durum: Tek Yönlü Nedensellik: $Y=f(x)$ fonksiyonunda Y bağımlı değişkenini, X bağımsız değişkenini ifade etmektedir. Bu durumda X’ten Y ‘ye doğru nedensellik durumu söz konusu olmaktadır. Bu ilişki X’ten Y’ye doğru olacağı gibi Y’den X’e doğru da olabilmektedir.

2. Durum: Çift Yönlü Nedensellik: X ve Y değişkenleri arasında çift yönlü bir ilişki söz konusu olabilmektedir.

3. Durum: X ve Y değişkenlerinin birbirini etkilememesi yani birbirinden bağımsız olması durumunu ifade etmektedir (Şahin, 2011, s.59-60).

Bu bilgiler çerçevesinde yapılan nedensellik analiz sonuçları Tablo 12’da yer almaktadır.

Tablo 4.10. Granger nedensellik testi sonuçları

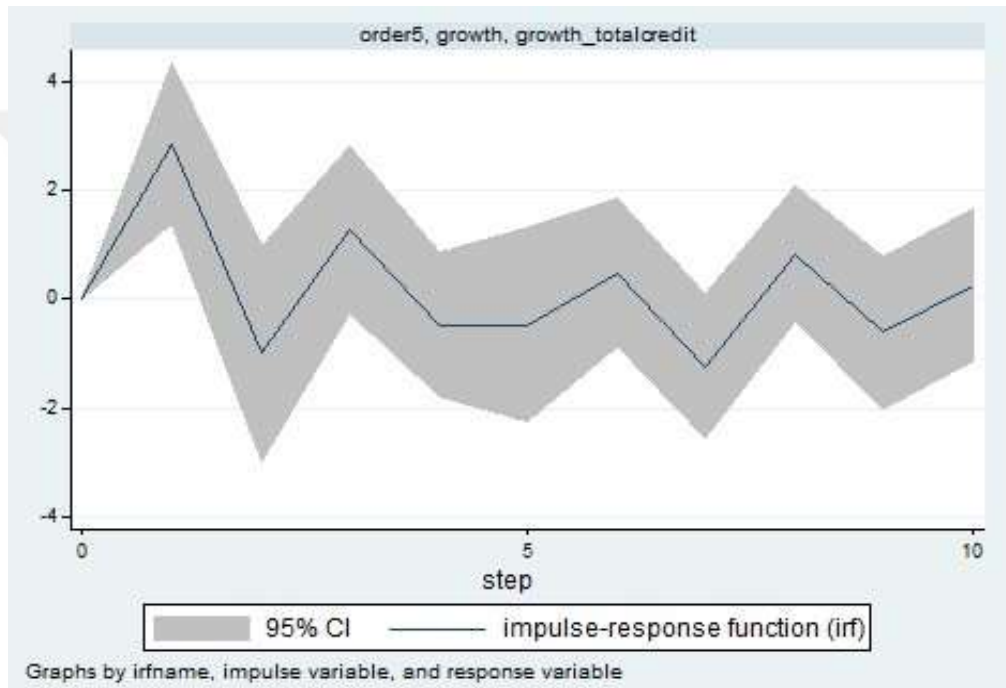
Boş Hipotezler	Ki Kare	Olasılık
İnşaat Sektörüne Verilen Banka Kredilerindeki Büyüme Ekonomik Büyümenin Nedeni Değildir	20.043	0.000
Ekonomik Büyüme İnşaat Sektörüne Verilen Banka Kredilerindeki Büyümenin Nedeni Değildir	14.426	0.002

Tablo 4.10’da görüldüğü gibi analiz sonuçlarına göre inşaat sektörüne verilen kredilerin ekonomik büyümenin nedeni olmadığı ve ekonomik büyümenin inşaat sektörüne

verilen banka kredilerindeki büyümenin nedeni olmadığı yönündeki hipotezler, olasılık değerlerinin 0.01'den küçük olması (%1 anlamlılık düzeyinde) nedeniyle reddedilmiştir. Diğer bir ifade ile iki değişken arasında karşılıklı olarak nedenselliğin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4.3.5. Impulse-response (Etki-tepki analizi)

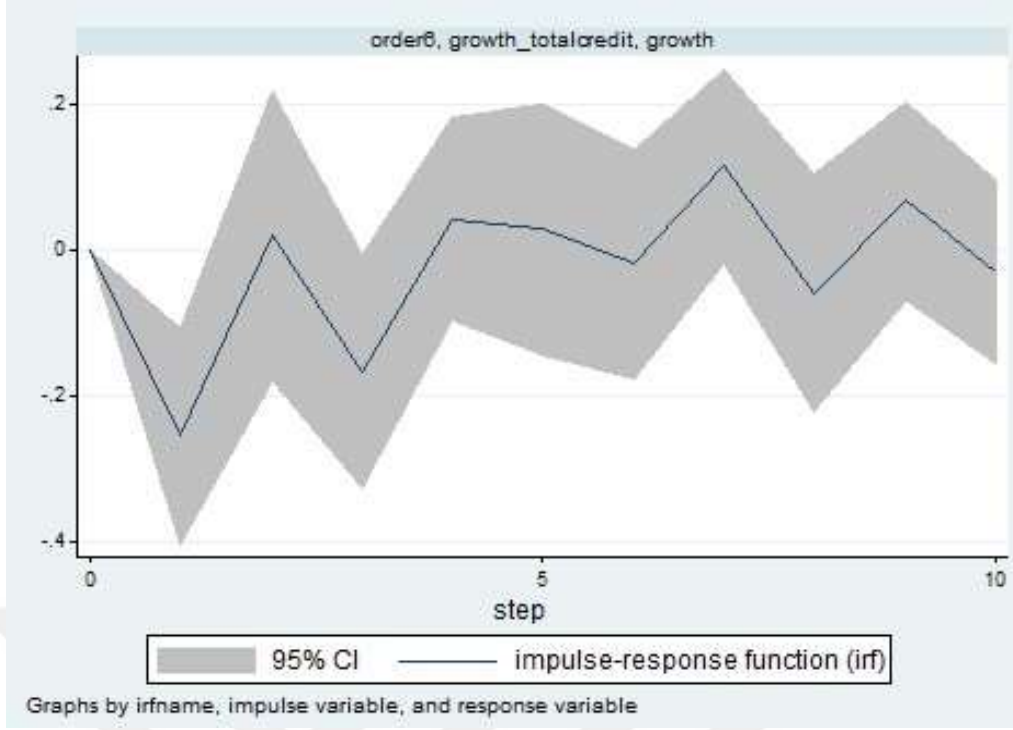
VAR modeli sonuçlarının anlamlı olarak yorumlanabilmesi için etki-tepki analizinin sonuçları aşağıdaki şekillerde gösterilmiştir. Değişkenlerde yaşanabilecek bir birimlik şokun diğer değişkene olan etkisi bu analiz sayesinde incelenmiştir.

Şekil 4.3. Ekonomik büyümedeki şokun inşaat sektörüne verilen banka kredilerindeki büyümeye etkisi

Şekil 4.3'te ekonomik büyümede yaşanan bir birimlik şoka inşaat sektörüne verilen banka kredilerindeki büyümenin verdiği tepkiyi göstermektedir. Ekonomik büyümede yaşanan bir birimlik şokun inşaat sektörü toplam banka kredilerindeki büyümeye olan etkisi ilk başta olumlu olarak yansımakta ve devamında inişli çıkışlı bir seyir izlemektedir.

Bu aşamadan sonra inşaat sektörüne ait banka kredilerindeki büyümeye bir şok verildiğinde ekonomik büyümeye etkisini görebilme amacıyla yapılan etki-tepki analizine geçilmiştir.

Şekil 4.4. İnşaat sektörüne ait banka kredilerindeki şokun ekonomik büyümeye etkisi

Yukarıdaki şekil 4.4'te inşaat sektörüne ait banka kredilerindeki büyümeye bir şok verildiği zaman ekonomik büyümenin verdiği tepkiyi göstermektedir. İnşaat sektörüne ait banka kredilerindeki büyümeye bir birimlik pozitif şok verildiği zaman ilk anda ekonomik büyüme azalmaktadır. Bu azalış başta devam etmekle beraber ekonomik büyüme tekrardan şok öncesi seviyesine geri dönmektedir. Her iki şekilde de elde edilen sonuçların Granger Nedensellik Testi sonuçlarıyla örtüştüğü görülmektedir.

BÖLÜM V

SONUÇ

İnşaat sektörü, çalışmada defalarca belirtildiği gibi ülke ekonomisinin belkemiğini oluşturan dört sektörden biridir. İstihdamın payı küçük olsa da katma değer yaratması nedeniyle ülke ekonomisi için büyük önem taşımaktadır. 1970'lerde ülke ekonomisinin üçte birini oluşturan bu sektör bugün yüzde 50'ye ulaşıyor. Nitekim yakın geçmişte inşaat sektörünün ülke ekonomisindeki payını ve önemini gösteren en büyük olay 2008 mortgage krizidir. Amerika Birleşik Devletleri'nde gayrimenkul sektöründe başlayan kriz kısa sürede küresel boyutlara ulaştı ve ülke ekonomilerini derinden sarstı. Öyle ki bu krizden sonra Amerika Birleşik Devletleri inşaat sektörüne olan bağımlılığını azaltmak için yatırımlarını kesmiş ve Çin'i sektördeki liderliğini bırakmaya bırakmıştır.

ABD ve Çin gibi gelişmiş ülkeler için bile ülke ekonomisinde büyük bir paya sahip olan inşaat sektörü, gelişmekte olan ülkeler için çok daha önemli. Aslında gelişmekte olan ülkeler, sanayilerinin gelişmiş ülkelere göre daha az gelişmiş olması nedeniyle inşaat sektörünün yarattığı katma değere daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Bu da bu ülkelerin inşaat sektöründeki yatırımlarını artırmalarını sağlıyor.

Finansal sistem ve ekonomik büyüme de ülke ekonomileri adına temel öğeler konumundadır. Ülke ekonomisinin sürdürülebilirliğini takibi ve sistemsal gelişimin sağlanabilmesi adına bu iki öğe önemli göstergeler konumundadır. Finansal sistem ve ekonomik büyüme kavramları arasındaki ilişki birçok araştırmanın konusunu oluşturmuştur. Finansal sistemin mi ekonomik büyümeyi etkilediği yoksa ekonomik büyümeye paralel olarak finansal sistemin mi geliştiği konusunda bir fikir birliği bulunmamaktadır. Bazı çalışmalarda finansal sektör ve ekonomik büyüme birbirini tek taraflı olarak etkilediği, bazı çalışmalarda aralarındaki ilişkinin iki yönlü olduğu, bazı çalışmalarda ise aralarında herhangi bir nedensellik bağının bulunmadığı sonucu elde edilmiştir. Finansal piyasalarda bankalar ağırlıkta olduğu için bankaların ekonomik büyümeyle olan ilişkisi ayrı bir şekilde araştırılmış ve tartışılmıştır. Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelendiği zaman ise genel kabul gören ve hakim olan görüşün finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği yönündedir.

Günümüz ekonomik yapıları içerisinde bankacılık sektörü ekonominin temeli konumuna gelmiş durumdadır. Finansal sistemlerin temelini oluşturan bankalar Türkiye'de

de finansal sistemin temel taşı oluşturmaktadır. Bankalar topladıkları mevduatları kredi kanalıyla piyasaya sürerek âtıl fonların ekonomiye aktarılması konusunda çok önemli bir role sahip olmaktadır. Bankalar sektörlere kredi kullanırken bir sektöre yüksek oranda kredi vermek yerine sektörlerdeki dağılımı gözeterek şirketlere kredi sağlamaktadır. Banka yaptığı bu işlem sayesinde kredilerin geri dönüşü konusunda riski de dağıtmış olur. Bununla birlikte bankacılık sektöründe yaşanan bir kriz finansal sistemde bir kriz yaşanmasına neden olmaktadır.

Kriz kavramı iktisat tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. İktisat ekolleri kriz süreçlerini her dönemde değerlendirmiş ve bulgular doğrultusunda krizlerin nedenleri ve sonuçları konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Klasik okul, krizleri, iş çevrimleriyle ilişkilendirerek sistemik sorunlara işaret eden faydalı atılımlar olarak görür. Marksist teori ise krizlerin mevcut sistem tarafından yaratıldığını ve yok edildiğini savunarak bu görüşü reddeder. Keynes, krizlerin tüketim eğilimi, likidite tercihi ve sermayenin marjinal etkinliği üzerindeki etkisine atıfta bulunarak, krizlerde sermayenin marjinal etkinliğinin rolünü tartıştı. Son zamanlarda öne çıkan en önemli nedenler asimetrik bilgi sorunu ve ahlaki tehlike. Ahlaki tehlikenin neden olduğu finansal krizleri açıklamak için üçüncü nesil kriz modelleri geliştirilmiştir.

Krizlerin oluşumuna ilişkin genel kabul görmüş bakış açısı, iş çevriminde dalgalanmaların varlığıdır. Konjonktürün ortaya çıkması konusunda ise çeşitli görüşler bulunmaktadır. İklim teorileri ve güneş lekesi teorisi, konjonktürleri yukarıdaki unsurlarla ilişkilendirir. Literatürde aşırı üretim, eksik tüketim ve aşırı yatırım döngülerinin ortaya çıkışını açıklayan teoriler bulunmaktadır. Bunlar arasında dikkat çeken, dalgalanmaları teknolojinin gelişmesiyle ilişkilendiren icatlar teorisidir. Bu teori, döngüleri 50-60 yıl süren uzun vadeli süper döngüler olarak kabul eder. Yeni teknolojilerin gelişmesi sayesinde her dalga diğerini geride bırakıyor. Bu nedenle, buharın icadı ile erken mekanizasyon dönemi sona ermiş ve buhardan ağır sanayileşmeye geçiş yeni bir dalgayı başlatmıştır.

Türkiye geçmişten günümüze birçok krizle karşı karşıya kalmıştır. Bu krizlerden etkilenen sektörlerin başında da bankacılık sektörü yer almaktadır. Bankacılık sektörü geçmiş krizlerde çok büyük sıkıntılar yaşasa da bu krizlerden çıkarmış olduğu dersler sayesinde artık daha da güçlü bir yapıya sahiptir. Bütün dünyayı etkisi altına alan 2008 krizini Türkiye eskisi kadar kırılgan olmayan finansal yapısı itibarıyla diğer dünya ülkelerine göre daha hafif atlattır.

İnşaat sektörü temelli yaşanan 2008 ekonomik krizi tüm dünyada inşaat sektörü ile ekonomik büyüme ve finansal sistem arasındaki ilişkiye yönelik çalışmaların ve bu ilişkiye dair verilen önemin artmasına neden olmaktadır. İnşaat sektöründe yaşanan krizin küresel bir hale bürünmesi inşaat sektörünün finansal sistem üzerindeki etkilerini de ortaya koymuştur.

İnşaat sektörünü önemli kılan özelliklerin en başında ekonomik büyüme konusundaki sektörün gösterdiği tepki gelmektedir. İnşaat sektörü ekonomik büyümeye karşı çok duyarlı olduğu için hükümetler bu sektörü önemli bir kamu politikası aracı olarak da kullanmaktadırlar. Sektörün bir diğer önemli özelliği ise ileri- geri bağlantısından dolayı diğer sektörlerle olan etkisidir. İstihdama olan etkisi inşaat sektörünün bir diğer önemli özelliğidir. İnşaat sektöründeki yatırımların büyüklüğü nedeniyle finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla bankalardaki kredilere ihtiyaç duyulmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde açıklandığı üzere bankaların inşaat sektörünün finansmanı için ne kadar önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Bu nedenle; inşaat sektörüne verilen banka kredilerinin ekonomik büyümeye olan ilişkisi bu çalışmanın konusunu oluşturmuştur.

Bu çalışmada inşaat sektörüne verilen banka kredilerin ekonomik büyümeye olan etkisi 2005-2021 verileri kullanarak araştırılmıştır. Chandra ve Thompson (2000) ABD’de eyaletler arası karayolu inşaatlarının ekonomik büyümeye etkisini 1969-1993 yılları arasındaki verileri kullanarak incelemişlerdir. Panel veri analizi kullanılarak yapılan çalışma ile kamunun yapmış olduğu inşaat harcamalarının ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği sonucuna varmışlardır.

Aylık olarak kredi verilerine ulaşılamadığından dolayı çalışma yıllık verilerle gerçekleştirilmiş ve “inşaat sektörünün kredilerindeki büyüme”, “İSKB” kodu ile yeni bir değişken oluşturulmuştur. 2010 yılında her iki değişkende yaşanan kırılmadan dolayı Zivot ve Andrews kırılmalı birim kök testi uygulanmıştır. Ayrıca Vektör Otoregresif Regresyon analizi ve Granger Nedensellik analizleri yapılmıştır. Son olarak da Etki-Tepki grafikleri yardımıyla ilgili değişkende yaşanacak bir birimlik şokun diğer değişkeni nasıl etkileyeceği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Granger Nedensellik Analizi sonuçlarına göre çift yönlü nedenselliğin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç ilgili alanyazını da destekler niteliktedir. VAR analizi sonuçlarına göre ekonomik büyümenin inşaat sektörüne verilen banka kredilerdeki büyümeyi pozitif yönde etkilediği, inşaat sektörüne verilen banka kredilerindeki büyüme ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ekonomik büyümenin

yaşandığı dönemde gelişen finansal piyasalar sayesinde bankalardaki kredi hacminin artmasıyla beraber inşaat sektörüne verilen banka kredilerin miktarı da yıllar itibarıyla artış gösterecektir. Bu sayede bir kamu politikası olarak kullanılan inşaat sektörü ekonomik büyümeye paralel olarak daha da gelişim gösterecektir. Ekonomik büyümenin yaşandığı dönemlerde yatırımlar artma eğiliminde olduğu için ve inşaat sektörünün istihdam yaratma gücü ve diğer sektörlerle olan ileri geri bağlantısından dolayı yatırımların finansmanında kredileri de kullanarak daha da gelişim gösterecektir. Ekonomik büyüme finansal gelişmeyi öncelikli tutarken bu sayede talep izleyen politikayı da desteklemektedir.

Seçilen dönemler içerisinde VAR analizi sonuçlarına göre inşaat sektörüne verilen banka kredilerindeki büyümenin ekonomik büyümeye olan etkisinin negatif yönde olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. İnşaat sektörüne yapılan yatırımlar genellikle uzun dönemli yatırımlar olduğu için ekonomik büyümeye etkisi 5-10 yıllık aralıklarla yansıyabilmektedir. Bu durumun, analiz yapılan dönemlere ilişkin iki değişken arasındaki ilişkinin negatif olmasını açıkladığı düşünülmektedir. Nitekim, şu an inşaat sektöründe yapılmakta olan yatırımlar uzun dönemde bittiği zaman, ekonomik büyümeye olumlu katkı sağlayacaktır. Bu yatırımların finansmanının bir kısmında banka kredileri kuşkusuz bulunmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler grubunda yer alan Türkiye’de geçmişten günümüze inşaat sektörü ekonomik büyüme için çok önemli bir sektör olarak yerini almıştır ve önümüzdeki dönemlerde de her zaman Türkiye ekonomisi için çok önemli bir yere sahip olacaktır.

KAYNAKLAR

Kitap

- Akgüç, Ö. (2006). Kredi taleplerinin değerlendirilmesi, Arayış Basım ve Yayıncılık.
- Akgüç, Ö. (2011). Kredi taleplerinin değerlendirilmesi, Genişletilmiş 9. Baskı, Arayış Basım ve Yayıncılık
- Akipek, Ş. (1999). Türk hukuku ve mukayeseli hukuk açısından tüketici kredisi, Seçkin Yayınevi.
- Alkılıç, O. (2005). Bankaların kredi işlemleri, SAÜSEM.
- Atılğan, H. (2004). Vergilemenin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: Türkiye'deki durumunun analizi, T. C. Maliye Bakanlığı.
- Aydın, M., Kapucu, H., Şiriner, İ, Morady, F., & Çetin, Ü. (2009). Politik iktisat ve Adam Smith, Ijopec Yayınları.
- Berk, N. (2001). Kredi yönetimi, Beta Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul.
- Conway, E. (2009). The summit : Bretton Woods, 1944 : J.M. Keynes and the reshaping of the global economy, Tantor Audio.
- Çelik, F. (2014). Kredi talepleri, Türkmen Kitabevi.
- Dinler, Z. (1998). İktisada giriş, Ekin Kitabevi Yayınları, Beşinci Basım, Bursa.
- Genç, F. N. (2016). Law number 6360 and transformation in metropolitan municipalities, New Public Management in Turkey
- Ghirmay, T. (2004). Financial development and economic growth in sub-saharan African countries: evidence from time series analysis. African development bank, Abidjan.
- Görgün, S. (1971). İktisadi gelişme ve türk vergi sistemi, türkiye'de iktisadi gelişme meseleleri, İstanbul Üniversitesi iktisat Fakültesi.
- Han, E. & Kaya, A. A. (2008). Kalkınma ekonomisi teori ve politika, düzeltilmiş ve gözden geçirilmiş 6. baskı, Ankara, Nobel Yayıncılık.
- Jones, C. I (2001). İktisadi büyümeye giriş, (Çev.: Şanlı Ateş; İsmail Tuncer), Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Kaynak, M. (2011). Kalkınma iktisadı, Ankara, Gazi Kitabevi.

- Malthus, T. (1998). An Essay on the principle of population, London.
- Oksay, S. & Ceylantepe, T. (2006). Mortgage ve mortgage sigortaları (Sigorta araştırması ve inceleme yayınları 7), Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri.
- Öçal, T. & Çolak, Ö.F. (1999). Finansal sistem ve bankalar, Nobel Yayın Dağıtım.
- Özorhon, B. (2012). Türkiye’de inşaat sektörü ve dünyadaki yeri, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul.
- Parasız, İ. (1999). Mikro ekonomiye orta düzey yaklaşım, Ümit Kitabevi
- Pekin, T. (1993). Makro ekonomi: para, milli gelir, istihdam, Bilgehan Basımevi, İzmir.
- Samuelson, P. A. & Nordhaus, W. D. (1989). Economics, McGraw-Hill.
- Schumpeter, J. A. (1939). Business cycles: A theoretical, historical and statistical analysis of the capitalist process. vol. 104. 1st ed. New York: McGraw Hill.
- Sloman, J. (2004). Economics for business, Financial Times Management.
- Smith A. (2006). Ulusların zenginliği, Çeviren: Haldun Derin, İstanbul, İş Bankası Yayınları.
- Taban, S. (2018). İktisadi büyüme kavram ve modeller, Ekin Basım Yayın.
- Taşpolat, A. (1989). Banka garantileri, Erol Ofset.
- Tomanbay, M. & Gümüş, T. (2004). Genel ekonomi, Gazi Kitabevi.
- Thirwall, A. P. (2003). Growth and development: with special reference to developing economies, Palgrave Macmillan.
- Unay, C. (2001). Makro ekonomi, VIPAŞ, Bursa.
- Ünsal, E. M. (2016). İktisadi büyüme, BB101: Ankara.
- Yalçın, K. (2006). İpotek karşılığı menkulleştirilmiş krediler- İkmek mortgage, Gazi Kitabevi.
- Yıldırım, M. 2008. Banka muhasebesi, Yayın No:258, Türkiye Bankalar Birliği.

Sürekli Yayınlar ve Makaleler

Aksu, L. (2014). Türkiye’de 1960-2009 yıllarını kapsayan dış ticaret politikalarının iktisadi büyüme üzerindeki etkilerinin ekonometrik analizi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16(1), ss.363- 408.

Alper, A. E. (2017). İnşaat sektörünün ekonomik büyümedeki rolü: Türkiye örneği, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 26 (2) , 239-247.

Alper, F. Ö. (2019). Ekonomik büyümenin belirleyicileri: yapısal kırılmalar altında Türkiye örneği, Fiscaeconomia, 3 (1): 202-227.

Algan, N. & Bayraktar, M. (2018). Schumpeter ve yaratıcı yıkım teorisi, 5. ICPESS, 2: 580-594.

Altınöz, N. (2019). Türkiye ekonomisi’nde ekonomik büyüme istihdam ilişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Bandırma On Yedi Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altunç, Ö. (2008). Türkiye’de finansal gelişme ve iktisadi büyüme arasındaki nedenselliğin ampirik bir analizi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 3 (2), 113-127.

Apaydın, Ş. (2018). Türkiye’de banka kredilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri, Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11(4), 15-28.

Arslan, İ. & Yapraklı, S. (2011). Banka kredileri ve enflasyon arasındaki ilişki: Türkiye üzerine ek ekonometrik bir analiz (1983-2007), Istanbul University Econometrics and Statistics e-Journal, (7) , 88-103 .

Aslan, A. G. Ö. & Küçükaksoy, Y. D. D. İ. (2011). Finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye ekonomisi üzerine ekonometrik bir uygulama, Istanbul University Econometrics and Statistics e-Jurnal, 0 (4), 25-38.

Aytekin, Y. E. (2008). Finasta yeni bir alan “Davranışsal Finans”, Behavioural Finance.

Bai, J. & Perron P. (1998). Estimating and testing linear models with multiple structural changes, Econometrica, (66), 47–78.

Bai, J. & Perron P. (2003), Computation and analysis of multiple structural change models, Journal of Applied Econometrics, (18), 1–22.

Balkaş, K. (2004). Kredi kavramı ve sektör kredilerine göre Türkiye’deki belli başlı sektörlerin analizi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi.

Bayrak, İ. C. & Telatar, O. M. (2021). İnşaat sektörü ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye ekonomisi üzerine ampirik bir analiz, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12 (3), 1283-1297.

BDDK, Bankacılık temel sektör raporu – Mart 2022,

<https://www.bddk.org.tr/Veri/EkGetir/8?ekId=101>.

Ceylan, S. & Durkaya, M. (2010). Türkiye’de kredi kullanımı – ekonomik büyüme ilişkisi, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 24 (2), 21-35.

Chandra, A., & Thompson, E. (2000). Does public infrastructure affect economic activity? Evidence from the rural interstate highway system. Regional Science and Urban Economics, 30(4), 457-490.

Çevik, E. (2018), Borsa İstanbul zayıf formda etkin mi? Markov-Switching ADF testi yaklaşımı, BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar, 12 (2), 9-30.

Deliktaş, E. (2001), Malthusgil yaklaşımdan modern ekonomik büyümeye, Ege Akademik Bakış, 1: 98-114.

Demir, O. & Üzümcü, A. (2002). Türkiye’de yaşanan ara rejimlerin sebepleri üzerine bir inceleme. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4 (1) , 155-182

Desterci, P. (2009). Türkiye bankacılık sistemi açısından krediler ve kredi değerlendirmede kullanılan mali analiz yöntemleri. Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.

Dirlik, S. & Altunç, Ö. (2016). Türkiye’deki makro iktisadi bağlamın işletme gruplarının çeşitlendirme stratejilerine etkileri: 1975-2010 dönemi için boylamsal bir analiz, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21 (1) , 39-61.

Ekici, A. (1995). Bankacılık mevzuatı kapsamında banka ve müşteri sırrı, Bankacılar Dergisi, 63: 51-70.

Ercan, Y. N. (2002), İçsel büyüme teorisi: genel bir bakış, Planlama Dergisi, Özel Sayı, DPT’nin Kuruluşunun 42. Yılı, 129-138.

Erdoğan, S. & Canbay, Ş. (2016). İktisadi büyüme- araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) harcamaları ilişkisi üzerine teorik bir inceleme. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (2), 29-43.

Fikir, H. (2010). Türkiye’de kamu harcamaları ve iktisadi büyüme üzerine etkisi, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Göktaş Yılmaz, Ö. (2011). Türkiye ekonomisinde büyüme ile işsizlik oranları arasındaki nedensellik ilişkisi, Istanbul University Econometrics and Statistics e-Journal, 0 (2), 63-76.

Granovetter, M. (2000). The economic sociology of firms and entrepreneurs, University of Illinois at Urbana-Champaign's Academy for Entrepreneurial Leadership Historical Research Reference in Entrepreneurship.

Güney, P. Ö. ve Turgut, K. (2020). Banka kredi hacmi ile iktisadi büyüme arasındaki ilişki: Türkiye örneği. Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11 (21), 353-386.

Günsoy, G. & Tekeli, S. (2015). Nüfusun yaşlanması ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye üzerine bir analiz, Amme İdaresi Dergisi.

Harris, R. & R. Sollis (2003). Applied time series modelling and forecasting, www.unibayreuth.de/departments/rw/lehrstuehle/vwl1, (Erişim: 07.09.2022).

Hozan, M. C. (2006). İnşaat sektörünün ekonomideki yeri ve önemi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.

Hudson, E.A. (2015). Economic growth: how it works and how it transformed the world, Vernon Press, Wilmington, Delaware.

İMSAD, (2021).

https://www.imsad.org/Uploads/Files/Turkiye_IMSAD_Aylık_Sektor_Raporu_EYLUL2021.pdf: 44. (Erişim: 22.08.2022).

İnak, C. (2019). İnşaat sektörünün ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: Türkiye üzerine ampirik inceleme, Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi.

İngeç, E. (2009). İnşaat firmalarının kredi talepleri ve bankalar tarafından kredilendirilmesi sistemlerinin değerlendirilmesi ve kredi tahsis model önerisi, Fen Bilimleri Enstitüsü

Institute of Science and Technology.

İNTES, (2017), <https://intes.org.tr/wp-content/uploads/2020/09/web-icin.pdf>. :48-49. (Erişim: 05.09.2022).

- Kandır, D. S. Y., İskenderoğlu, A. G. Ö. & Önal, P. D. Y. B. (2007). Finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin araştırılması, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16 (2) , 311-326.
- Kar, M. & Pentecost, E.J. (2000). Financial development and economic growth in Turkey: further evidence on the causality issue. Economic Research, 27.
- Kapağan, G. (2004). Bağlı tüketici kredileri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karagül, M. (2003). Beşeri sermayenin ekonomik büyüme ile ilişkisi ve etkin kullanımı, Akdeniz İİBF Dergisi, (5): 79-90.
- Karyelioğlu, S. (2015). Türkiye’de inşaat sektörünün gelişimi bağlamında Trabzon’da müteahhitliğin sosyo-kültürel temelleri, Karadeniz İncelemeleri Dergisi, 10 (19) , 207-240. DOI: 10.18220/kid.04034.
- Kaya, V., Yalçınkaya, Ö., Hüseyini, İ. (2013). Ekonomik büyümede inşaat sektörünün rolü: Türkiye örneği (1987-2010). Atatürk University Journal of Economics & Administrative Sciences, 27(4), 148-167.
- Kibritçioğlu, A. (1998). İktisadi büyümenin belirleyicileri ve yeni büyüme modellerinde beşeri sermayenin yeri, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 53(1-4):207-230.
- Kuas, H. (2010). Bankacılık sisteminde ticari kredilendirme süreci üzerine bir inceleme, Yüksek Lisans Tesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Mercan, M. (2013) Kredi hacmindeki değişimlerin ekonomik büyümeye etkisi: Türkiye ekonomisi için sinir eesti yaklaşımı. Bankacılar Dergisi, 24 (84), 54-71.
- Öge Güney, P. & Turgut, K. (2020). Banka kredi hacmi ile iktisadi büyüme arasındaki ilişki: Türkiye örneği, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11 (21), 353-386.
- Özen, E. & Vurur, N. S. (2013). Türkiye’de mevduat banka kredisi ve ekonomik büyüme ilişkisinin incelenmesi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (3) , 117131.
- Özden, M. (2010). Teacher candidates’ perceptions regarding socio-scientific issues and their competencies in using socio-scientific issues in science and technology instruction, Procedia-Social and Behavioral Sciences, 9: 981-985.

- Özgüven, N. (2011). Kriz döneminde küresel perakendeci aktörlerin performanlarının TOPSİS yöntemi ile değerlendirilmesi, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 25 (2) , 151-162.
- Özsağır, A. (2008). Dünden bugüne büyümenin dinamiği, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2008 (1), 332-347.
- Özsoy, İ. (2016). An islamic suggestion of solution to the financial crises, Procedia Economics and Finance, 38: 174-184.
- Öztürk, I. (2010) A literature survey on energy-growth nexus. Energy Policy, 38, 340-349.
- Philip A. Panicos O. D. & Kul B. L. (2001). Financial development and economic drowth: The Role of Stock Markets, Ohio State University Press, 33(1): 16-41.
- Polat, M. A., & Fendoglu, E. (2021). İnşaat sektörünün ekonomik büyüme ve finansal piyasalar üzerindeki etkileri: Türkiye örneği. Business and Economics Research Journal, 12(3), 575-598.
- Samuelson, P.A. (1964). Theortical notes on trade problems, Review of Economics and Statistic, 46(2), 145-154.
- Solow, R. B. (1956) A Contribution to the theory of economic growth, The Quarterly Journal of Economics, 70(1): 65-94.
- Sümer, G. (2013). Türk vergi sistemi açısından bankaların ödev ve yükümlülükleri, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Şahin, A. (2011). Türkiye’de banka kredileri ve büyüme ilişkisi üzerine bir uygulama: 1995-2010, Yüksek Lisans Tezi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Şahin, B. E. (2011). Türkiye’nin cari açık sorunu, Ekonomi Bilimleri Dergisi, 3 (2), 47-56.
- Taban, S. (2010). An examination of the government spending and economic growth nexus for Turkey using the bound test approach, International Research Journal of Finance and Economics, 48: 184-193.
- Tanyeri, İ. (2000). Adam Smith’in rekabet analizi üzerine, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 307-320.
- Taş, İ. E. (2005). Yerel yönetimlerin yeniden yapılanması sürecinde iller bankası, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (1).
- TCMB, (2005). https://www.tcmb.gov.tr/kurlar/kur2005_tr.html. (Erişim:03.09.2022).

Thorsten B. & Ross L. (2004). Stock markets, banks, and growth: Panel evidence, Journal of Banking & Finance, 28(3): 423-442.

Topçuoğlu, Ö. & Bozkurt, E. (2013). Türkiye’de ekonomik büyüme ve turizm ilişkisi, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (7).

Tuna, K. & Bektaş, H. (2014). Kredi hacminin ekonomik büyüme üzerindeki rolünün incelenmesi: Türkiye örneği, Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 5 (9), 139-150.

Türkiye İş Bankası, (2022). <https://www.isbank.com.tr/>. (Erişim: 07.09.2022). Ünsal, E. (2005), Mikro İktisat, Ankara, Dmaj Yayınevi.

TÜİK İstatistikleri, İnşaat Eğilim Endeksleri, Mevsim Etkilerinden Arındırılmış Mevcut İnşaat Faaliyetleri Endeksi, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=69&locale=tr>, 03.05.2022.

TÜİK İstatistikleri, İnşaat Eğilim Endeksleri, Mevsim Etkilerinden Arındırılmış İnşaat Güven Endeksi, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=69&locale=tr>, 03.05.2022.

TÜİK İstatistikleri, Ulusal Hesaplar,

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> erişim tarihi: 19.04.2022

TÜİK İstatistikleri, Ulusal Hesaplar,

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, erişim tarihi: 21.04.2022

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, Yurtdışı Müteahhitlik Teknik Müşavirlik, Yurtdışı Müteahhitlik Sektör Değerlendirme Raporu, <https://ticaret.gov.tr/hizmetticareti/yurtdisi-muteahhitlik-teknik-musavirlik>, 07.05.2022.

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, Yurtdışı Müteahhitlik Teknik Müşavirlik, Yurtdışı Müteahhitlik Sektör Değerlendirme Raporu, <https://ticaret.gov.tr/hizmetticareti/yurtdisi-muteahhitlik-teknik-musavirlik>, 10.05.2022.

Ülgen, G. (2014). Yabancı sermayenin istihdam üzerine etkileri, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 20 (1) , 35-48

Ünsal, T. (2016). Türkiye’de tasarım destek programlarının yenilik modelleri perspektifinden değerlendirilmesi, MEGARON, 11(1): 150-161.

www.tuik.gov.tr

www.worldbank.org

- Yavuz, N. Ç. (2006). Türkiye’de turizm gelirlerinin ekonomik büyüme etkisinin testi: Yapısal kırılma ve nedensellik analizi, Doğu Üniversitesi Dergisi, 7 (2) , 162-171.
- Yetiz, F. (2016). Bankacılığın doğuşu ve Türk bankacılık sistemi, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9 (2),107-117.
- Yıldırım, E. (2007). Bankalarda ticari kredilendirme süreci, karşılaşılan sorunlar ve çözüm yolları ile ilgili ampirik bir çalışma, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yıldırım, F. (2007). İş doyumu ile örgütsel adalet ilişkisi, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 62 (01) , 253-278.
- Yılmaz, V. (2018). Sürdürülebilir kalkınma ve yeşil büyüme arasındaki ilişki, Journal of International Management Educational and Economics Perspectives, 6(2): 7989.
- Yurtdışı Müteahhitlik Sektör Değerlendirme Raporu, (2020) <https://ticaret.gov.tr/hizmet-ticareti/yurtdisi-muteahhitlik-teknik-musavirlik>. (Erişim: 25.08.2022).